

احکام دین

مطابق با فتاویٰ و احکام شرک تعلقه

مؤلف: مولانا محمد رفیع الدین

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
عَلَّمَ مُحَمَّدٌ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ

احكام دين مطابق با فتاواى مراجع بزرگ تقلید

نویسنده:

محمد حسین فلاح زاده

فهرست

۵	فهرست
۱۳	احکام دین مطابق با فتاوی مراجع بزرگ تقلید
۱۳	مشخصات کتاب
۱۳	اشاره
۱۷	مقدمه ناشر
۱۹	پیشگفتار
۲۵	جایگاه احکام در اسلام
۲۵	اشاره
۲۶	تقسیم احکام
۲۷	احکام تقلید
۲۸	توضیح شرایط مرجع تقلید
۳۰	راههای شناخت مجتهد و اعلم:
۳۱	راههای بدست آوردن فتوای مجتهد:
۳۲	مکلف کیست؟
۳۲	سنّ بلوغ
۳۲	فرق بین «احتیاط واجب» و «احتیاط مستحب»
۳۴	طهارت
۳۴	اشاره
۳۶	احکام خون
۳۶	چگونه چیز پاک نجس می شود؟
۳۷	احکام مردار
۳۹	مُطَهَّرَات (پاک کننده ها)
۴۲	احکام آبها

۴۲	آب قلیل:
۴۲	آب کر- جاری- چاه:
۴۳	برخی از خصوصیات آب باران:
۴۴	چگونگی تطهیر اشیاء نجس با آب:
۴۶	زمین
۴۶	آفتاب
۴۸	اسلام
۴۸	برطرف شدن عین نجاست
۴۸	احکام توالث رفتن (تخلی)
۵۰	وضو
۵۰	اشاره
۵۰	چگونگی وضو
۵۱	توضیح اعمال وضو
۵۷	سایر شرایط وضو ترتیب
۵۹	وضوی جبیره‌ای
۶۱	چیزهایی که باید برای آنها وضو گرفت
۶۲	چگونه وضو باطل می‌شود؟
۶۴	غسل
۶۴	اشاره
۶۵	غسل جنابت
۶۶	کارهایی که بر جنب حرام است
۶۸	انجام غسل
۶۹	شرایط صحیح بودن غسل:
۷۰	غسل مسّ میت

۷۱	غسل میت
۷۲	غسلهای اختصاصی بانوان
۷۴	تیمم
۷۴	اشاره
۷۵	چگونه تیمم کنیم؟
۷۵	چیزهایی که تیمم بر آنها صحیح است:
۷۷	شرایط صحیح بودن تیمم:
۷۸	نماز
۷۸	وقت نماز
۷۹	وقت نمازهای روزانه:
۸۱	احکام وقت نماز
۸۳	قبله
۸۴	پوشانیدن بدن در نماز
۸۷	مکان نمازگزار
۹۰	اذان و اقامه
۹۳	واجبات نماز
۹۳	اشاره
۹۴	احکام واجبات نماز
۹۵	تکبیرة الاحرام
۹۶	قیام
۹۸	قرائت
۱۰۱	ذکر
۱۰۲	رکوع
۱۰۴	سجود

۱۰۵	احکام واجبات سجده
۱۱۱	سجده واجب قرآن
۱۱۲	تشهد
۱۱۳	سلام
۱۱۳	ترتیب
۱۱۳	مُوالات
۱۱۴	قنوت
۱۱۴	تعقیب نماز
۱۱۵	مُبطلات نماز
۱۱۶	احکام مبطلات نماز
۱۲۰	ترجمه اذان، اقامه، نماز
۱۲۴	شکایات نماز
۱۲۴	اشاره
۱۲۴	اقسام شک در نماز
۱۲۹	نماز احتیاط
۱۳۰	سجده سهو
۱۳۱	نماز مسافر
۱۳۱	اشاره
۱۳۳	وطن کجاست؟
۱۳۴	قصد ده روز
۱۳۸	آداب سفر
۱۴۰	نماز قضا
۱۴۰	اشاره
۱۴۲	نماز قضای پدر

۱۴۵ نماز جماعت
۱۴۵ اشاره
۱۴۶ شرایط نماز جماعت
۱۴۷ حالت‌های مختلف برای پیوستن به نماز جماعت
۱۵۰ احکام نماز جماعت
۱۵۳ شرکت در نماز جماعت اهل سنت
۱۵۵ برخی از مستحبات و مکروهات نماز جماعت:
۱۵۶ نماز جمعه
۱۵۶ اشاره
۱۵۷ چگونگی نماز جمعه
۱۵۸ شرایط نماز جمعه
۱۵۸ وظیفه امام جمعه هنگام ایراد خطبه‌ها
۱۵۹ وظیفه نمازگزاران جمعه
۱۶۰ نماز آیات
۱۶۰ اشاره
۱۶۰ چگونگی نماز آیات
۱۶۲ احکام نماز آیات
۱۶۳ نمازهای مستحب
۱۶۳ اشاره
۱۶۳ نماز شب
۱۶۴ نافله نمازهای یومیه
۱۶۴ نماز غُفیلَه
۱۶۶ روزه
۱۶۶ اشاره

۱۶۶	اقسام روزه
۱۶۷	نیت روزه
۱۶۸	مُبطلات روزه
۱۶۹	قضا و کفاره روزه
۱۶۹	روزه قضا
۱۷۰	کفاره روزه
۱۷۱	روزه قضای پدر و مادر
۱۷۱	روزه مسافر
۱۷۳	زکات فطره
۱۷۴	خُمس
۱۷۴	اشاره
۱۷۸	احکام خمس
۱۷۹	مصرف خمس
۱۸۱	زکات
۱۸۱	اشاره
۱۸۴	احکام زکات
۱۸۵	مصرف زکات
۱۸۷	امر به معروف و نهی از منکر
۱۸۷	اشاره
۱۸۷	اهمیت امر به معروف و نهی از منکر
۱۸۸	شرایط امر به معروف و نهی از منکر
۱۸۹	مراتب امر به معروف و نهی از منکر
۱۹۰	احکام امر به معروف و نهی از منکر
۱۹۱	آداب امر به معروف و نهی از منکر

۱۹۲	خرید و فروش
۱۹۲	اشاره
۱۹۲	خرید و فروش واجب
۱۹۳	خرید و فروش مستحب
۱۹۳	خرید و فروش حرام
۱۹۵	احکام خرید و فروش
۱۹۷	بهم زدن معامله
۱۹۸	قَرْض، امانتداری، عاریه
۱۹۸	قرض
۱۹۹	امانتداری
۲۰۰	عاریه
۲۰۲	صَدَقَه، نَذْر، اشیاء پیداشده
۲۰۲	اشاره
۲۰۲	صدقه
۲۰۳	نَذْر
۲۰۵	کَفَّارَه تَخَلَّف نَذْر
۲۰۵	اشیاء پیدا شده
۲۰۷	گُم کردن کفش
۲۰۹	خوردن و آشامیدن
۲۰۹	اشاره
۲۱۰	احکام خوراکیها
۲۱۳	آداب غذا خوردن
۲۱۵	آداب آب نوشیدن
۲۱۶	نگاه به دیگران

۲۱۷	احکام مسجد، قرآن
۲۱۷	اشاره
۲۱۸	احکام قرآن
۲۱۹	لمس کردن خطوط قرآن
۲۲۱	احکام سلام کردن
۲۲۳	احکام برخی از گناهان
۲۲۳	اشاره
۲۲۴	احکام غضب
۲۲۵	دروغ گفتن
۲۲۵	غیبت
۲۲۶	قسم خوردن
۲۲۷	وصیت، زیارت
۲۲۷	اشاره
۲۲۷	تعریف وصیت
۲۲۷	چگونگی وصیت
۲۲۸	متن وصیتنامه
۲۲۹	وصیت مالی
۲۲۹	آداب زیارت

احکام دین مطابق با فتاوی مراجع بزرگ تقلید

مشخصات کتاب

سرشناسه: فلاح زاده، محمدحسین، ۱۳۳۷ -
عنوان و نام پدیدآور: احکام دین مطابق با فتاوی مراجع بزرگ تقلید/ تدوین محمدحسین فلاح زاده؛ [برای] حوزه نمایندگی ولی
فقیه در امور حج و زیارت.
مشخصات نشر: تهران: نشر مشعر، ۱۳۷۴.
مشخصات ظاهری: ۲۲۸ ص.: مصور.

پیشگفتار

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

آفرینش انسان، هرگز بیهوده و بی هدف نیست، بلکه آدمی در زندگی خود باید برای رسیدن به سعادت و کمال، تلاش کند. اسلام به عنوان آخرین مکتب تضمین کننده سعادت بشری، شرط اصلی و اساسی رسیدن به این هدف بزرگ را اعتقاد صحیح می داند، و برای سالم سازی اندیشه و اعتقاد انسانها، به اصول خاصی باور دارد که آغاز و پایان هستی را مشخص می کند و انسانها را از افکار پوچ و خیالهای بیهوده می رهاند و به زندگی هدفدار راهنمایی می کند.

البته اسلام، تنها اعتقاد صحیح را کارساز نمی داند، بلکه مردم در مرحله عمل و رفتار نیز باید راه درست را از نادرست بازشناسند و خوبیها را عمل کنند و از بدیها پرهیزند. «(۱) آنچه عهده دار این بخش از برنامه های اسلام است «فقه» یا «احکام»

۱- قال علی علیه السلام: الايمان معرفة بالقلب، و قول باللسان، و عمل بالاركان. شرح نهج البلاغه، ج ۱۹، ص ۵۱.

ص: ۸

نام دارد، که در حقیقت مجموعه قوانین عملی اسلام است و از وحی الهی سرچشمه گرفته و با بیان معصومین - علیهم السلام - تفسیر و تبیین شده است، قوانینی که هرگز تغییر پذیر نیست و تمام موضوعات و مصادیق خارجی و حوادث واقعه «(۱)» را دربرمی گیرد، بدون آنکه به اصول آن خدشه‌ای وارد شود. «(۲)» شناخت این قوانین، در حدّ نیاز برای تمام افراد، لازم و ضروری است. آنچه امروزه به نام «رساله توضیح المسائل» از مراجع بزرگوار تقلید در دسترس مردم قرار دارد، حاوی مجموعه مسائلی است که تمام افراد جامعه در موقعیت‌های گوناگون ممکن است به آنها نیاز داشته باشند

۱- - اشاره به نوشته حضرت ولی عصر عج که راویان احادیث اهل بیت را مرجع این گونه حوادث معرفی کرده‌اند. وسائل الشیعه، ج ۱۸، ص ۱۰۱.

۲- - عن الصادق علیه السلام: «... حتی جاء محمد ص ف جاء بالقرآن و بشریعته و منهاجه فحلاله حلالٌ الی یوم القیامه و حرامه حرامٌ الی یوم القیامه...» اصول کافی، ج ۲، ص ۱۷، حدیث ۲.

یادآوری چند نکته:

- ۱- متن کتاب مطابق با فتاویٰ بنیانگذار جمهوری اسلامی، حضرت آیه‌الله العظمی امام خمینی (قدس سره) می‌باشد.
- ۲- فتاویٰ سه تن از مراجع بزرگ تقلید؛ یعنی، حضرت آیه‌الله العظمی اراکی (دام ظلّه) و حضرت آیه‌الله العظمی گلپایگانی (دام ظلّه) و حضرت آیه‌الله العظمی خوئی (قدس سره) به آن افزوده شده که موارد اختلاف، در همان صفحه، با علامت ستاره (*) مشخص شده است.

۳- در متن کتاب بیشتر مسائل ضروری و کلی آمده و به مسائل جزئی کمتر پرداخته شده است و اختلاف چندانی در آنها وجود ندارد، بعلاوه، همه اختلاف فتواها بگونه‌ای نیست که اگر مقلد به مسائل متن عمل کند، خلاف فتوای مرجع تقلیدش عمل کرده، و یا واجبی را ترک کرده باشد، مثلاً اگر مسأله‌ای که در متن آمده، فتوا باشد و مرجع تقلید کسی در همان مسأله، احتیاط واجب داشته باشد، اگر مقلد به آن فتوا عمل کند، به همان احتیاط نیز عمل کرده است و مشکلی پیش نمی‌آید.

۴- در مواردی که فرعی از فروع مسائل حذف شده، عنوان مسأله بگونه‌ای آمده که اشکالی در فتوا پیش نیاید؛ به عنوان مثال در بحث مُطَهَّرَات، با اینکه مطهرات ده تاست، در این نوشته تنها به پنج مورد آن اکتفا شده ولی عنوان مسأله اینگونه نگاشته شده است: «همه اشیاء نجس پاک می‌شود و عمده پاک کننده‌ها عبارتند از:» ۵- برای آنکه خوانندگان عزیز اگر خواستند جزئیات مسائل را بدانند و یا متن مسائل را از منابع آنها ببینند، آدرس مسائل در پایان هر صفحه آمده است، بعلاوه، حواشی مراجع تقلید نیز همراه با شماره مسأله- مطابق رساله ایشان- آورده شده است.

با ادای احترام مجدد به مراجع بزرگوار تقلید، جهت اختصار در حواشی، القاب آنان حذف گردیده و تنها به لقب مشهور اکتفا شده است.

جهت اختصار در آدرس مطالب علائم زیر به کار رفته است:

ج / جلد، ص / صفحه، م / مسأله، س / سؤال

ص: ۱۱

۸- در تهیه این کتاب از متون زیر استفاده شده است:

* تحریر الوسیله - امام خمینی - ناشر، دارالانوار، بیروت.

* العروة الوثقی (دوجلدی) با حاشیه مراجع تقلید - ناشر، انتشارات علمیه اسلامیة.

* وسیله النجاة با حاشیه آیه الله العظمی گلپایگانی - ناشر، دارالتعارف للمطبوعات، بیروت.

* رساله توضیح المسائل - امام خمینی - ناشر، بنیاد پژوهشهای اسلامی، آستان قدس رضوی.

* رساله توضیح المسائل - آیه الله العظمی گلپایگانی - ناشر، دارالقرآن الکریم.

* رساله توضیح المسائل - آیه الله العظمی اراکی - ناشر، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

* رساله توضیح المسائل - آیه الله العظمی خوئی - چاپ، چاپخانه علمی.

* استفتاآت - امام خمینی - ناشر، دفتر انتشارات اسلامی.

* مناسک حج (محشی) - ناشر، نشر مشعر، حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت.

* استفتائات ویژه حج، ناشر، بعثه مقام معظم رهبری، معاونت آموزش و تحقیقات.

امید است این نوشته، زائران عزیز را در فهم احکام دین یاری کند.

خدای را بر این توفیق سپاس می گویم و از نظرات و پیشنهادهای سازنده شما استقبال می کنیم. «(۱) رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ

الْعَلِيمُ» (۲)

زمستان ۱۳۷۲، ه. ش. محمد حسین فلاح زاده ابرقوئی

۱- - پیشنهادات و نظرات خود را برای ما به آدرس: قم - صندوق پستی ۳۶۹۸ - ۳۷۱۸۵ ارسال نمایید.

۲- - بقره: ۱۲۷.

ص: ۱۳

جایگاه احکام در اسلام

اشاره

اسلام، آخرین و کامل ترین مکتبی است که تمامی برنامه های آن، مطابق فطرت و مصلحت انسانهاست، و با پیاده کردن آن، سعادت انسانها تأمین خواهد شد، و جامعه ای که در آن قوانین اسلام اجراء شود، جامعه ایده آل خواهد بود. «احکام» یکی از پایه های اصلی و اساسی مقررات و قوانین انسان ساز اسلام است؛ چرا که: برنامه های نجات بخش اسلام عبارت است از: برنامه های اعتقادی که به «اصول دین» تعبیر می شود. دستورات عملی که «فروع دین» یا «احکام» نامیده می شود. مسائل روانی و رفتاری که «اخلاق» نام دارد.

ص: ۱۴

دسته اول: برنامه‌هایی است در رابطه با سالم‌سازی فکر و اعتقاد انسان، که باید آنها را از روی دلیل پذیرفته و معتقد باشد (هرچند دلیل ساده) و چون این دسته از برنامه‌های اسلام، امور اعتقادی است و محتاج به یقین می‌باشد، پیروی از دیگران (تقلید) در آنها راه ندارد.

دسته دوم: برنامه‌های عملی است که وظیفه انسانها را نسبت به کارهایی که باید انجام دهند و یا از آن دوری جویند، مشخص می‌کند. اینگونه برنامه‌ها «احکام» نام دارد، و برای شناخت آنها، تقلید و پیروی از مجتهد (کارشناس) این فن مانع ندارد.

تقسیم احکام

هرکاری که انسان انجام می‌دهد، در اسلام دارای حکم خاصی است، که عبارت است از:
واجب: عملی که انجام آن لازم است و ترک آن عذاب دارد؛ مانند نماز و روزه.
حرام: عملی که ترک آن لازم است و انجامش عذاب دارد؛ مانند دروغ و ظلم.

ص: ۱۵

مستحب: عملی که انجام آن نیکو است و ثواب دارد ولی ترک آن هم عذاب ندارد؛ مانند نماز شب و صدقه.
 مکروه: عملی که ترک آن نیکو است و ثواب دارد ولی انجامش عذاب ندارد؛ مانند فوت کردن به غذا و خوردن غذای داغ.
 مباح: عملی که انجام و ترک آن مساوی است، نه عذابی دارد و نه ثوابی؛ مانند راه رفتن، نشستن. [\(۱\)](#)

احکام تقلید

تقلید به معنای پیروی کردن و دنباله روی است و در اینجا پیروی از «فقیه» می باشد؛ یعنی انسان کارهای خود را مطابق فتوای مجتهد انجام دهد. [\(۲\)](#) ۱- کسی که مجتهد نیست و نمی تواند احکام و دستوره‌های الهی را بدست

۱- الفتاوی الواضحه- ج ۱- ص ۸۳.

۲- تحریر الوسیله- ج ۱ ص ۵.

ص: ۱۶

- آورد باید از مجتهد تقلید کند. «(۱)» ۲- وظیفه اکثر مردم در تقلید است چون افراد کمی هستند که بتوانند در احکام، اجتهاد کنند.
- «(۲)» ۳- به مجتهدی که دیگران از او تقلید می کنند «مرجع تقلید» می گویند.
- ۴- مجتهدی که انسان از او تقلید می کند بنابر احتیاط واجب باید دانش فقهی او از سایر مجتهدین زمان خود بیشتر باشد.

توضیح شرایط مرجع تقلید

- ۱- شخص عادل در مرتبه‌ای از تقوا قرار دارد که در پی انجام واجبات و پرهیز از گناهان است و نشانه عدالت آن است که گناهان کبیره «(۳)» را انجام نمی دهد، و گناه صغیره را تکرار نمی کند. «(۴)» «(۵)»

- ۱- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۵.
- ۲- همان مدرک.
- ۳- گناه کبیره، گناه بزرگ است که بر آن وعده عذاب و آتش داده شده است؛ مانند: دروغ و تهمت غیر آن را گناه صغیره گویند.
- ۴- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۱۰، م ۲۸.
- ۵- گلپایگانی - خوئی نشانه عدالت آن است که اگر از اهل محل یا همسایگان او یا کسانی که با او معاشرت دارند، حال او را پرسند، خوبی او را تصدیق کنند. مسأله ۲

ص: ۱۷

۲- کسی که تازه به سن بلوغ رسیده است و یا تاکنون تقلید نمی کرده، باید مجتهدی را مرجع تقلید خود قرار دهد که زنده باشد و نمی تواند از مجتهدی که فوت کرده است تقلید کند. «(۱)» ۳- کسی که از مجتهدی تقلید می کند، اگر مرجع تقلیدش از دنیا برود، می تواند با اجازه مجتهد زنده، بر تقلید وی باقی بماند. «(۲)» ۴- کسی که بر تقلید میت باقی مانده است در مسائلی که میت در آنها فتوا ندارد و همچنین مسائل جدید؛ مانند جنگ و صلح و ... باید از مجتهد زنده تقلید کند. «(۳)» ۵- مجتهدی که انسان از او تقلید می کند، باید پیرو مذهب جعفری؛ یعنی شیعه دوازده امامی باشد، پس شیعیان نمی توانند در احکام، به فتوای علمای غیر دوازده امامی عمل کنند. «(۴)» ۶- اسلام وظیفه زن و مرد را متناسب با طبیعت و چگونگی خلقت وی قرار داده است، برداشتن مسؤلیت بسیار خطیر و سنگین مرجعیت، از دوش بانوان، نادیده گرفتن حق آنها نیست؛ چون در اسلام بانوان نیز

۱- تحریر الوسیله- ج ۱ ص ۷، م ۱۳.

۲- تحریر الوسیله- ج ۱ ص ۷، م ۱۳.

۳- استفتائات- ج ۱ ص ۱۲، س ۲۰.

۴- توضیح المسائل، م ۲.

ص: ۱۸

می‌توانند در علوم اسلامی تا اجتهاد پیش بروند و احکام خدا را از منابع آن (قرآن و روایات) استخراج کنند و از کسی تقلید نکنند. ۷- اعلم کسی است که در استخراج احکام (از قرآن و روایات) از مجتهدان دیگر استادتر باشد. «(۱)» ۸- بر مُکَلَّف واجب است که جهت شناختن مجتهد اعلم جستجو کند. «(۲)» ۹- انسان در تقلید مستقل است و تابع دیگران نمی‌باشد، مثلاً زن در این مسأله تابع شوهر نیست و هر کس را دارای شرایط تشخیص داد از او تقلید می‌کند هر چند شوهرش مقلد مجتهد دیگری باشد. «(۳)»

راه‌های شناخت مجتهد و اعلم:

الف) خود انسان یقین کند، مثل آنکه از اهل علم باشد و بتواند مجتهد و اعلم را بشناسد.
ب) دو نفر عالم عادل که می‌توانند مجتهد و اعلم را تشخیص دهند، مجتهد بودن یا اعلم بودن کسی را تصدیق کنند. «(۴)» ج) عده‌ای از اهل علم که می‌توانند مجتهد و اعلم را تشخیص

۱- العروة الوثقی، ج ۱ ص ۷، م ۱۷.

۲- تحریر الوسیله، ج ۱ ص ۶، م ۵.

۳- استفتائات- ج ۱ ص ۱۳، س ۲۵.

۴- خویی به گفته یک نفر اهل خبره نیز ثابت می‌شود. مسأله ۳

ص: ۱۹

دهند و از گفته آنان اطمینان پیدا می‌شود، مجتهد بودن یا اعلم بودن کسی را تصدیق کنند. «(۱)»

راههای بدست آوردن فتوای مجتهد:

* شنیدن از خود مجتهد.

* شنیدن از دو نفر یا یک نفر عادل.

* شنیدن از یک نفر مورد اطمینان و راستگو.

* دیدن در رساله مجتهد. «(۲)» چند مسأله:

۱- اگر مجتهد اعلم در مسأله‌ای فتوا نداشته باشد، مُقلِّد می‌تواند به مجتهد دیگری که در آن مسأله فتوا دارد رجوع کند، و بنا بر احتیاط واجب باید مجتهدی که به فتوایش رجوع می‌شود از دیگران اعلم باشد. «(۳)» ۲- اگر فتوای مجتهد در مسأله‌ای عوض شود، مقلِّد باید به فتوای جدید عمل کند و عمل کردن به فتوای گذشته جایز نیست. «(۴)» ۳- مسائلی را که انسان غالباً به آنها احتیاج دارد واجب است یاد بگیرد.

۱- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۸، م ۱۹.

۲- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۸، م ۲۱.

۳- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۷، م ۱۱.

۴- العروة الوثقی - ج ۱ ص ۱۲، م ۳۱.

ص: ۲۰

مکلف کیست؟

افراد عاقل و بالغ مکلفند؛ یعنی نسبت به احکام و وظیفه دارند و باید به واجبات عمل کنند و از محرّمات پرهیزند.

سنّ بلوغ

پسرها، پس از تمام شدن پانزده سال و دخترها، پس از نه سالگی بالغ می‌باشند و باید تمام وظایف شرعی را انجام دهند، گرچه، کودکان کمتر از این سن هم اگر کارهای نیک، مانند نماز را بطور صحیح انجام دهند، پاداش و ثواب خواهند داشت. باید توجه داشت که سن بلوغ، به سال قمری حساب می‌شود و چون هر سال قمری سیصد و پنجاه و چهار روز و شش ساعت است، ده روز و هیجده ساعت از سال شمسی کمتر می‌باشد، بنابراین، با کم کردن نود و شش روز و هیجده ساعت از نه سال شمسی، نه سال قمری به دست می‌آید، و با کم کردن صد و شصت و شش روز و شش ساعت از پانزده سال شمسی، پانزده سال قمری معلوم خواهد شد.

فرق بین «احتیاط واجب» و «احتیاط مستحب»

«احتیاط مستحب» همیشه همراه با فتواست؛ یعنی در آن مسأله، مجتهد پس از اظهار نظر، راه احتیاط را هم نشان داده است و مقلد می‌تواند در آن مسأله، به فتوای مجتهد و یا به احتیاط عمل کند و نمی‌تواند به مجتهد دیگری رجوع کند، مانند این مسأله:

ص: ۲۱

«اگر نداند بدن یا لباسش نجس است و بعد از نماز بفهمد نجس بوده، نماز او صحیح است ولی احتیاط آن است که اگر وقت دارد، نماز را دوباره بخواند.»

«احتیاط واجب» همراه با فتوا نمی‌باشد و مقلد باید به همان احتیاط عمل کند و یا به فتوای مجتهد دیگر مراجعه کند، مانند این مسأله:

«احتیاط آن است که بر برگ درخت انگور، اگر تازه باشد سجده نکنند.»

راهنمایی

از آنجا که تمام اعمال ما باید مطابق فتوای مرجع تقلید باشد، چنانچه کسی تاکنون، مجتهد معینی را به عنوان مرجع تقلید خود انتخاب نکرده، باید پس از تحقیق از اهل علم، مجتهد جامع شرایط را شناخته و در مسائل حج و سایر مسائل، به فتوای او عمل کند، و آن دسته از افرادی که مقلد حضرت امام (قدس سره) یا سایر مراجع از دنیا رفته، بوده‌اند توجه داشته باشند که باید در احکام، یا به فتوای مجتهد زنده عمل کنند و یا با اجازه مجتهد زنده می‌توانند به تقلید مرجع خود باقی بمانند.

ص: ۲۲

طهارت**اشاره**

نماز مهمترین واجب الهی است، که انسانها با انجام آن قبولی سایر اعمال را تضمین می کنند. برای انجام این عبادت بزرگ، نماز گزار باید بدن و لباس خود را از نجاستها پاک کند و با انجام وضو یا غسل، با ظاهری آراسته و روحی نورانی رو به قبله ایستاده و نماز را بجای آورد.

برای پاکی از نجاست، شناخت آنها و راه پاک کردن اشیاء نجس نیز لازم است. بنابراین به بیان آنها می پردازیم:
قبل از شناخت نجاستها، به یک قاعده کلی اسلامی توجه کنید:
«در عالم همه چیز پاک است، مگر یازده چیز و آنچه بر اثر برخورد با اینها نجس شود.»

ص: ۲۳

۱- ادرار (بول) انسان و حیوانهای حرام گوشتِ خون

۲- مدفوع (غائط) جهنده دار «(۱)» مانند گربه و موش.

۳- منی

انسان و حیوانی که خون جهنده دارد.

۴- مردار

مانند: گوسفند.

۵- خون

نجاسات ۶- سگ که در خشکی زندگی می کند

۷- خوک ولی دریایی آن نجس نمی باشد.

۸- شراب و هر مایع مست کننده

۹- آبجو (فُقَاع) - آبجوی غیر طبی

۱۰- کافر

۱۱- عرق شتر نجاستخوار

۱- ادرار و مدفوع انسان و تمامی حیوانهای حرام گوشت که خون جهنده دارند نجس است. «(۲)»

۲- ادرار و مدفوع حیوانهای حلال گوشت، مانند گاو و گوسفند و حیوانهایی که خون جهنده ندارند؛ مانند: مار و ماهی پاک است.

«(۳)» ۳- بول و غائط حیوانهایی که گوشت آنها مکروه است پاک می باشد؛ مانند: اسب و الاغ. «(۴)»

۱- حیوانی که اگر رگ آنرا بپزند خون از آن جستن می کند خون جهنده دارد.

۲- گلپایگانی بنابر احتیاط واجب باید از بول و غائط حیوان حرام گوشتی که خون آن جستن نمی کند اجتناب کرد. مسأله ۸۵

۳- العروة الوثقی - ج ۱ ص ۵۵.

۴- العروة الوثقی - ج ۱ ص ۵۵.

ص: ۲۴

۴- فضله پرندگان حرام گوشت، مانند کلاغ، نجس است. «(۱)» «(۲)»

احکام خون

- ۱- خون انسان و هر حیوانی که خون جهنده دارد نجس است؛ مانند مرغ و گوسفند.
- ۲- خون حیوانی که خون جهنده ندارد پاک است؛ مانند ماهی و پشه.
- ۳- خونی که گاهی در تخم مرغ یافت می شود نجس نیست، ولی بنا بر احتیاط واجب باید از خوردن آن اجتناب کرد و اگر خون را با زرده تخم مرغ به هم بزنند که از بین برود، خوردن زرده هم مانعی ندارد. «(۳)»
- ۴- خونی که از لای دندان (لثه) می آید، اگر با آب دهان مخلوط شده و از بین برود پاک است و در آن صورت فرو بردن آب دهان هم اشکال ندارد. «(۴)»

چگونه چیز پاک نجس می شود؟

چیزهای پاک هم ممکن است با برخورد با نجاسات نجس شود، در صورتی که یکی از آن دو (چیز پاک یا نجس) طوری تر باشد که

- ۱- توضیح المسائل، م ۸۵.
- ۲- سایر مراجع پاک است. مسأله ۸۶.
- ۳- سایر مراجع بنا بر احتیاط واجب، از تخم مرغی که ذره ای خون در آن است باید اجتناب کرد. ولی اگر خون در زرده باشد، تا پوست نازک روی آن پاره نشده، سفیده پاک می باشد. مسأله ۹۹.
- ۴- توضیح المسائل - م ۹۶ و ۹۸ تا ۱۰۱.

ص: ۲۵

رطوبت یکی از آن دو به دیگری برسد. «(۱)»

احکام مردار

«(۲)»

انسان مرده هر چند تازه از دنیا رفته و بدنش سرد نشده باشد (بجز اجزاء بی روح او مانند ناخن و مو و دندان) تمام بدنش نجس می باشد، مگر آنکه: «(۳)» الف: شهید معرکه «(۴)» باشد.
ب: او را غسل داده باشند (سه غسلش تمام شده باشد).

مردار حیوان

۱- مردار حیوانی که خون جهنده ندارد پاک است، مانند ماهی.

۲- مردار حیوانی که خون جهنده دارد، اجزاء بی روح آن مانند؛ مو و شاخ، پاک و اجزاء روح دارش مانند گوشت و پوست، نجس است. «(۵)» ۱- سگ و خوک، تمام اجزاء آن نجس است.

۱- خون جهنده دارد ۱. اجزاء روح دار، نجس است.

مردار حیوان ۲. اجزاء بی روح، پاک است.

۲- غیر سگ و خوک

۲- خون جهنده ندارد، تمام اجزاء آن پاک

۱- توضیح المسائل - م ۱۲۵

۲- مردار، حیوانی است که خود مرده است یا به غیر طریق شرعی ذبح شده است.

۳- العروة الوثقی - ج ۱ ص ۵۸. الرابع و ص ۶۱، م ۱۲.

۴- شهیدی که در میدان نبرد جان داده است.

۵- العروة الوثقی - ج ۱ ص ۵۸؛ الرابع - تحریر الوسیله ج ۱ ص ۱۱۵، الرابع.

ص: ۲۶

است.

در موارد زیر حکم به پاکی می شود:

* ندانیم پاک و نجس به هم برخورد کرده اند یا نه.

* ندانیم چیز پاک و نجس مرطوب بوده اند یا نه.

* ندانیم رطوبت یکی به دیگری سرایت کرده است یا نه. «(۱)» چند مسأله:

۱- اگر انسان نداند چیز پاکی نجس شده یا نه؟ پاک است و جستجو و واریسی هم لازم نیست، هر چند بتواند نجس بودن یا پاک

بودن آن را بفهمد. «(۲)» ۲- خوردن و آشامیدن چیز نجس حرام است. «(۳)» ۳- اگر انسان ببیند کسی چیز نجسی را می خورد، یا با

لباس نجس نماز می خواند، لازم نیست به او بگوید. «(۴)»

۱- توضیح المسائل - م ۱۲۶؛ و العروة الوثقی، ج ۱، ص ۷۹، م ۱.

۲- . توضیح المسائل - م ۱۲۳.

۳- توضیح المسائل - م ۱۴۱.

۴- توضیح المسائل - م ۱۴۳.

ص: ۲۷

مُطَهَّرَات (پاک کننده‌ها)

چگونه چیز نجس پاک می‌شود؟

همه اشیاء نجس پاک می‌شود و عمده پاک کننده‌ها عبارتند از:

۱- آب

۲- زمین

۳- آفتاب

۴- اسلام

۵- برطرف شدن نجاست «(۱)»

آب

آب، بسیاری از چیزهای نجس را پاک می‌کند اما اقسام مختلفی دارد که شناخت آنها، ما را برای یاد گرفتن بهتر مسائل مربوط به آن، کمک می‌کند.

۱- مُضَاف

۱- آب چاه

اقسام آبها

۲- آب جاری

۲- مُطْلَق ۳- آب باران

۴- آب راکد کُر

قَلِيل

۱- توضیح المسائل - م ۱۴۸.

ص: ۲۸

آب مضاف: آبی است که یا از چیزی گرفته باشند (مانند آب سیب و هندوانه) و یا با چیزی مخلوط شده باشد، به قدری که به آن، آب نگویند؛ مانند شربت.

آب مطلق: آبی است که مضاف نباشد.

احکام آب مضاف

۱- چیز نجس را پاک نمی‌کند (از مطهرات نمی‌باشد).

۲- با برخورد نجاست، نجس می‌شود، هر چند نجاست کم باشد و بو یا رنگ یا مزه آب عوض نشود.

۳- وضو و غسل با آن باطل است. «(۱)» اقسام آب مطلق

آب یا از زمین می‌جوشد.

و یا از آسمان می‌بارد.

و یا نه می‌جوشد و نه می‌بارد.

به آبی که از آسمان ببارد «باران» گویند.

و به آبی که از زمین می‌جوشد، اگر جریان داشته باشد «آب جاری» گویند و اگر بدون جریان باشد، «آب چاه» گویند.

آبی که از زمین نمی‌جوشد و از آسمان نمی‌بارد، «آب راکد»

۱- توضیح المسائل، م ۴۷-۴۸.

ص: ۲۹

است.

«آب راکد» اگر مقدارش زیاد باشد، «کر» و اگر کم باشد «قلیل» است.

حجم: ۴۲ / ۸۷۵ و جب، مقدار آبی که اگر در ظرفی که درازا و پهناوگودی آن هریک حداقل ۳ / ۵ و جب باشد مقدار کُر: «(۱)» بریزند پر شود، به مقدار کر است. «(۲)»

وزن: ۳۷۷ / ۴۱۹ کیلوگرم.

مقدار آب قلیل: آبی که از کر کمتر باشد قلیل است.

تنها آب مطلق، آلودگیها را پاک می‌کند. گرچه ممکن است آب مضاف چیز کثیفی را تمیز کند ولی هرگز نجس را پاک نمی‌کند.

۱- . تحریر الوسیله- ج ۱ ص ۱۴، م ۱۴؛ توضیح المسائل- م ۱۶.

۲- خوئی اگر طول و عرض و ارتفاع آن سه و جب باشد، کُر است. مسأله ۱۶

ص: ۳۰

احکام آبها

آب قلیل:

۱- آب قلیل با برخورد نجاست نجس می شود (روی چیز نجس ریخته شود یا چیز نجس به آن برسد). «(۱)» ۲- اگر آب کر یا جاری به آب قلیل نجس، متصل و با آن مخلوط شود پاک می گردد. (مثلاً ظرف آب قلیلی که نجس شده زیر شیر آبی که به منبع کر متصل می باشد گذاشته و آب را بر آن باز کرده و با آن مخلوط شود «(۲)»). «(۳)»

آب کر- جاری- چاه:

۱- تمام اقسام آبهای مطلق بجز آب قلیل تا زمانی که بو یا رنگ یا

۱- توضیح المسائل - م ۲۶.

۲- در تطهیر آب شرط است که بو یا رنگ یا مزه نجاست نداشته باشد. و چنانچه بو یا رنگ یا مزه نجاست گرفته است، باید به قدری با آب کر یا جاری مخلوط شود که بو و رنگ و مزه نجاست از بین برود.

۳- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۱۴، م ۱۱.

ص: ۳۱

مزه نجاست نگرفته باشد پاک است و هرگاه بر اثر برخورد با نجاست، بو یا رنگ یا مزه نجاست بگیرد نجس می شود (بنابراین، آب جاری، چاه، کر و حتی باران در این حکم مشترکند). «(۱)» ۲- آب لوله‌های عمارات که متصل به منبع کر می‌باشد در حکم آب کر است. «(۲)»

برخی از خصوصیات آب باران:

- ۱- اگر بر چیز نجسی که عین نجس «(۳)» در آن نیست یکبار بیارد پاک می‌شود.
- ۲- اگر بر فرش و لباس نجس بیارد پاک می‌شود و فشار لازم ندارد. «(۴)» ۳- اگر بر زمین نجس بیارد پاک می‌شود.
- ۴- هرگاه باران در جائی جمع شود، اگر چه کمتر از کر باشد، چنانچه تا موقعی که باران می‌بارد چیز نجسی را در آن بشویند، تا زمانی که بو یا رنگ یا مزه نجاست نگرفته، پاک است. «(۵)»

- ۱- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۱۳، م ۴.
- ۲- توضیح المسائل - م ۳۵.
- ۳- عین نجس چیزی است که خود بخود نجس است مانند بول و خون.
- ۴- در صفحه ۳۸ خواهد آمد، که در شستن فرش و لباس و مانند آن بعد از هر مرتبه شستن باید آن را فشار داد تا آبهای داخل آن بیرون آید.
- ۵- توضیح المسائل - م ۳۷، ۴۰، ۴۱، ۴۲.

ص: ۳۲

چگونگی تطهیر اشیاء نجس با آب:

آب، مایه زندگی و پاک کننده بیشترین نجاسات است و از جمله مطهراتی است که همه روزه تمام افراد با آن سروکار دارند. اینک چگونگی تطهیر چیزهای نجس را فرامی گیریم.

۱- با آب کر: یک مرتبه

۱- ظرف

۲- با آب قلیل: سه مرتبه

۱. با آب کر:

یک مرتبه «(۱)» تطهیر اشیاء نجس «(۲)» ۱- به بول نجس شده

۲. با آب قلیل: دو مرتبه

۲- غیر ظرف

۱. با آب کر:

یک مرتبه

۲- به غیر بول نجس شده

۲. با آب قلیل: یک مرتبه

۱- خویی اگر لباس و مانند آن به بول نجس شده باشد در گُر نیز دو مرتبه شستن لازم است. مسأله ۱۶۰

۲- توضیح المسائل، م ۱۵۰-۱۵۹-۱۶۰.

ص: ۳۳

توضیح:

الف: برای تطهیر اشیاء نجس، ابتدا باید عین نجس را برطرف کرده سپس به همان تعداد که در نمودار آمده است آن را آبکشید؛ مثلاً ظرف نجس را بعد از برطرف کردن آلودگی، اگر یک مرتبه در آب کر بشویند کافی است.

ب: فرش و لباس و چیزهایی مانند فرش و لباس که آب را به خود می‌گیرد و قابل فشردن است، چنانچه با آب قلیل تطهیر می‌کنند، باید بعد از هر بار شستن، آن را فشرده تا آبهای داخل آن بیرون آید و یا بگونه‌ای دیگر آب آن گرفته شود و در آب کر و جاری هم احتیاط واجب آن است که آب داخل آن گرفته شود. «(۱)»

ج: آب جاری و چاه در احکامی که برای تطهیر اشیاء نجس بیان شد، مانند آب کر است.
مسأله:

ظرف نجس را می‌توان این گونه آب کشید:

با آب کر: یک بار آن را در آب برده و بیرون آورند.

با آب قلیل: آن را سه مرتبه پر از آب کرده و خالی کنند، یا سه مرتبه قدری آب در آن ریخته و هر مرتبه آب را بطوری در آن بگردانند که به جاهای نجس برسد و بیرون بریزند.

۱- خوئی فشردن آن لازم است. اراکی، گلپایگانی در آب کُر فشار لازم نیست. مسأله ۱۶۱

ص: ۳۴

زمین

۱- اگر کف پا یا کف کفش، هنگام راه رفتن، نجس شود، و به سبب تماس با زمین، آلودگی‌ها برطرف گردد، پاک می‌شود. پس زمین، فقط پاک کننده کف پا و کف کفش است، آنهم با این شرایط:

* پاک باشد.

* خشک باشد، (تر نباشد).

* خاک، شن، سنگ، آجر فرش و مانند اینها باشد. «(۱)» مسأله: اگر بر اثر تماسِ ته کفش یا کف پا با زمین، نجاست برطرف شود پاک می‌گردد، ولی بهتر است حداقل پانزده قدم راه برود. «(۲)»

آفتاب

آفتاب هم با شرایطی که خواهد آمد، این اشیاء را پاک می‌کند.

* زمین.

* ساختمان و چیزهایی که در آن بکار رفته است، مانند در و پنجره.

* درخت و گیاه. «(۳)»

۱- توضیح المسائل، مسأله ۱۸۳، ۱۹۲.

۲- العروۃ الوثقی، ج ۱، ص ۱۲۵.

۳- العروۃ الوثقی، ج ۱، ص ۱۲۹، و تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۱۳۰.

ص: ۳۵

شرایط مُطَهَّر بودن آفتاب

* چیز نجس تر باشد به قدری که اگر چیزی به آن برسد تر شود.

* با تابش آفتاب خشک شود، اگر مرطوب بماند، پاک نشده است.

* چیزی مانند ابر یا پرده، مانع تابش آفتاب نباشد، مگر آنکه رقیق و نازک باشد و از تابش آفتاب جلوگیری نکند.

* آفتاب، به تنهایی آن را خشک کند، مثلاً به کمک باد خشک نشود.

* هنگام تابش آفتاب، عین نجاست «(۱)» در آن نباشد، پس اگر عین نجاست هست، پیش از تابش آفتاب برطرف کنند.

* قسمت بیرون و درون دیوار یا زمین را یکباره خشک کند، پس اگر روی آن امروز خشک شود و درون آن فردا، تنها روی آن پاک می‌شود.

* مسأله: اگر زمین و مانند آن نجس باشد، ولی رطوبتی نداشته باشد، می‌توان مقداری آب، یا چیز دیگری که سبب مرطوب شدن آن بشود، بر آن ریخته و سپس آفتاب بتابد و آن را پاک کند.

۱- العروة الوثقی، ج ۱، ص ۱۲۹ تا ۱۳۱ و تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۱۳۰.

ص: ۳۶

اسلام

اگر کافر، شهادتین را بگوید، مسلمان می‌شود و با اسلام، تمام بدن او پاک می‌گردد؛ یعنی بگوید: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ». [\(۱\)](#)

برطرف شدن عین نجاست

در دو مورد، با برطرف شدن آلودگی، چیز نجس پاک می‌شود و نیازی به آب کشیدن ندارد.
 الف: بدن حیوان؛ مثلاً منقار مرغی که غذای نجس خورده است، هنگامی که نجاست برطرف شود پاک است.
 ب: باطن بدن انسان، مانند داخل دهان و بینی و گوش؛ مثلاً اگر هنگام مسواک کردن، از لثه‌ها خون بیاید، وقتی که آب دهان رنگ خون نداشته باشد، پاک است و آب کشیدن داخل دهان لازم نیست. [\(۲\)](#)

احکام تواله رفتن (تخلی)

۱- انسان در هنگام تخلی نباید رو به قبله یا پشت به قبله باشد. [\(۳\)](#)

۱- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۱۳۱ و توضیح المسائل، م ۲۰۷.

۲- توضیح المسائل، م ۲۱۶، ۲۱۷.

۳- توضیح المسائل، م ۵۹.

ص: ۳۷

۲- پس از برطرف شدن بول، یکبار شستن مخرج بول برای مردان کافی است «(۱)» ولی زنها بنا بر احتیاط واجب، باید دو بار بشویند. «(۲)» «(۳)»

۳- در تطهیر مخرج غائط، اگر در دفعه اول طوری شسته شود که ذره‌ای غائط باقی نماند، دوباره شستن لازم نیست. «(۴)» راهنمایی در برخی از اماکن مکه و مدینه، بر اثر ازدحام جمعیت، ممکن است نظافت آن اماکن به خوبی مراعات نشود، ولی تمیز نبودن، دلیل بر نجس بودن نیست، و تا یقین به نجس شدن چیزی حاصل نشود، آن چیز پاک است و حجاج عزیز هرگز نباید به خود و سوسه راه دهند، که سبب غفلت از مراتب معنوی اعمال عمره و حج است. همچنان که امام خمینی - قدس سره - می‌فرمایند.

۱- اراکی مخرج بول با غیر آب پاک نمی‌شود و باید با آب دو مرتبه شسته شود. مسأله ۶۶

۲- توضیح المسائل، م ۶۶.

۳- گلپایگانی - خوئی ولی با آب قلیل باید دو مرتبه شسته شود و بهتر است سه بار بشویند.

۴- توضیح المسائل، م ۶۷.

ص: ۳۸

وضو**اشاره**

نماز گزار باید قبل از انجام نماز، وضو گرفته و خود را برای انجام این عبادت بزرگ آماده کند. در برخی از موارد هم باید «غُسل» کند؛ یعنی تمام بدن را بشوید و هر گاه نتواند وضو بگیرد یا غسل کند، باید به جای آن عمل دیگری به نام «تیمم» انجام دهد که در این قسمت با احکام هر یک آشنا خواهید شد.

چگونگی وضو

انسان باید در وضو ابتدا صورت را بشوید و سپس دست راست و بعد از آن دست چپ را، بعد از شستن این اعضا باید با رطوبتی که از شستن دست بر کف آن است، سر را مسح کند؛ یعنی دست را بر آن بکشد و سپس پای راست و در آخر پای چپ را مسح کند، اکنون برای آشنایی بیشتر با اعمال وضو، به نمودار صفحه بعد توجه کنید:

ص: ۳۹

از جایی که موی سر روییده تا ۱- صورت آخر چانه (طول). و از پهنا فاصله بین شست و انگشت میانه که بر صورت قرار گیرد (عرض).

۱- شستن ۲- دست راست

از آرنج تا نوک انگشتان.

۳- دست چپ

کارهای وضو «(۱)» ۱- سر قسمت جلوی آن، که بالای پیشانی است

۲- پای راست

۲- مسح روی پا از نوک انگشت تا برآمدگی. «(۲)»

۳- پای چپ

توضیح اعمال وضو

شستن

۱- مقدار واجب در شستن صورت و دستها، همان است که گذشت، ولی برای آنکه یقین کند مقدار واجب را شسته، باید کمی اطراف

۱- . تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۲۱، م ۱.

۲- سایر مراجع احتیاط واجب آن است که تا مفصل را هم مسح کند. مسأله ۲۵۸

ص: ۴۰

آن را هم بشوید. «(۱)» ۲- بنا بر احتیاط واجب، «(۲)» باید صورت و دستها را از بالا به پائین شست و اگر از پائین به بالا بشوید وضو باطل است. «(۳)» مسح سر

۱- جای مسح: یک قسمت از چهار قسمت سر، که بالای پیشانی است (بالای سر).

۲- مقدار واجب مسح: هر قدر باشد کافی است (به مقداری که اگر کسی ببیند بگوید مسح کرد).

۳- مقدار مستحب آن: به پهنای سه انگشت بسته و طول یک انگشت.

۴- لازم نیست مسح بر پوست سر باشد، بلکه بر موی جلوی سر هم صحیح است، مگر موی سربه قدری بلند باشد که هنگام زدن، به صورتش بریزد، که باید، پوست سر یا قسمت پائین (بیخ) مو را مسح نماید.

مسح پا

۱- جای مسح: روی پا است.

۱- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۲۱، م ۱ و ۲.

۲- سایر مراجع باید از بالا به پائین بشوید. مسأله ۲۴۹

۳- توضیح المسائل - م ۲۴۳.

ص: ۴۱

۲- مقدار واجب مسح: طول؛ از سرانگشت تا بر آمدگی روی پا، «(۱)» عرض؛ هر اندازه باشد کافی است هر چند به قدر یک انگشت باشد.

۳- مقدار مستحب مسح: همه روی پا.

۴- پای راست را باید قبل از پای چپ مسح کند، «(۲)» ولی لازم نیست پای راست را با دست راست و پای چپ را با دست چپ مسح کند. «(۳)» مسائل مشترک مسح سر و پا

۱- در مسح باید دست را بر سر و پاها بکشد و اگر دست را نگه دارد، و سر یا پا را به آن بکشد وضو باطل است، ولی اگر موقعی که دست را می کشد، سر یا پا مختصری حرکت کند اشکال ندارد. «(۴)» ۲- اگر برای مسح، رطوبتی در کف دست نمانده باشد، نمی تواند دست را با آب خارج تر کند، بلکه باید از اعضای دیگر وضو، رطوبت بگیرد و با آن مسح کند. «(۵)» ۳- رطوبت دست باید بقدری باشد که بر سر و پا اثر بگذارد. «(۶)» ۴- محل مسح (سر و روی پاها) باید خشک باشد، بنابراین اگر

۱- سایر مراجع احتیاط واجب آن است که تا مفصل را هم مسح کند. مسأله ۲۴۹

۲- گلپایگانی- اراکی باید پای چپ را پیش از پای راست مسح نکنند؛ خوئی بنا بر احتیاط واجب پای چپ را بعد از پای راست مسح کند شرایط وضو، شرایط نهم.

۳- توضیح المسائل - م ۲۵۲ و ۲۵۳ و العروة الوثقی - ج ۱ ص ۲۰۹.

۴- توضیح المسائل. م ۲۵۵.

۵- . توضیح المسائل - م ۲۵۷.

۶- العروة الوثقی - ج ۱ ص ۲۱۲، م ۲۶.

ص: ۴۲

جای مسح تر باشد، باید آن را خشک کرد ولی اگر رطوبت آن بقدری کم باشد که مانع از تأثیر رطوبت دست، بر آن نباشد مانع ندارد. «(۱)» ۵- بین دست و سر یا پاها باید چیزی مانند چادر و کلاه، یا جوراب و کفش فاصله نباشد. هر چند بسیار رقیق و نازک باشد و رطوبت به پوست برسد (مگر در حال ناچاری). «(۲)» ۶- محل مسح باید پاک باشد، پس اگر نجس است و نمی‌تواند آن را آب بکشد باید تیمم کند. «(۳)» شرایط وضو

با شرایطی که خواهد آمد، وضو صحیح است، و با از بین رفتن هر یک از آنها وضو باطل می‌شود.

شرایط آب وضو

۱- پاک باشد.

۲- مباح باشد (غصبی نباشد). «(۴)» ۳- مطلق باشد (مضاف نباشد).

۱- العروة الوثقی - ج ۱ ص ۲۱۲، م ۲۶.

۲- العروة الوثقی - ج ۱ ص ۲۱۲، م ۲۷.

۳- توضیح المسائل - م ۲۶۰.

۴- سایر مراجع آب وضو و فضایی که در آن وضو می‌گیرد نیز مباح باشد. بعد از مسأله ۲۷۲، شرط سؤم.

ص: ۴۳

شرایط ظرف آب وضو

۱- مباح باشد.

۲- طلا و نقره نباشد.

شرایط اعضای وضو

۱- پاک باشد.

۲- مانعی از رسیدن آب در آن نباشد.

شرایط وضو گیرنده

۱- استعمال آب برای او مانعی نداشته باشد.

۲- با قصد قربت وضو بگیرد (ریا نکند).

سایر شرایط وضو

۱- رعایت ترتیب (همانگونه که در اعمال وضو گذشت).

۲- رعایت موالات (بین اعمال وضو فاصله نیفتد).

۳- شخصاً وضو بگیرد (از دیگری کمک نگیرد).

توضیح: شرایط آب وضو و ظرف آن

۱- وضو با آب نجس و مضاف باطل است، خواه بداند آن آب نجس یا مضاف است یا نداند، یا فراموش کرده باشد. «(۱)» ۲- آب

وضو باید مباح باشد، بنابر این در موارد زیر وضو باطل است:

* وضو گرفتن با آبی که صاحب آن راضی نیست (راضی نبودن او معلوم است).

* آبی که معلوم نیست صاحب آن راضی است یا نه.

* آبی که وقف افراد خاصی است، مانند حوض برخی از مدارس و وضوخانه بعضی از هتلها و مسافرخانه‌ها و ... «(۲)» ۳- وضو

گرفتن از نه‌های بزرگ، گرچه انسان نداند صاحبان آنها راضی هستند یا نه اشکال ندارد، اما اگر صاحبان آن از وضو گرفتن

جلوگیری کنند، احتیاط واجب آن است که وضو نگیرند. «(۳)» ۴- اگر آب وضو در ظرف غصبی باشد و با آن وضو بگیرد باطل

است. «(۴)»

۱- توضیح المسائل - ۲۶۵.

۲- العروة الوثقی - ج ۱ ص ۲۲۵، م ۶، ۷، ۸ و توضیح المسائل - م ۲۶۷ تا ۲۷۲.

۳- توضیح المسائل، مسأله ۲۷۱.

۴- توضیح المسائل - شرایط وضو - شرط چهارم.

ص: ۴۴

شرایط اعضای وضو

- ۱- اعضای وضو در موقع شستن و مسح باید پاک باشد. «(۱)» ۲- اگر چیزی بر اعضای وضو باشد (اعضای شستن) که از رسیدن آب به آن جلوگیری کند، یا بر اعضای مسح است، هر چند از رسیدن آب جلوگیری نکند، برای وضو باید برطرف شود. «(۲)»
- ۳- خطوط قلم خودکار و لکه‌های رنگ و چربی و کِرِم در صورتی که رنگ بدون جرم باشد، مانع وضو نیست، ولی اگر جرم داشته باشد (روی پوست را گرفته) باید برطرف شود. «(۳)» شرایط وضو گیرنده:
- ۱- کسی که می‌داند اگر وضو بگیرد مریض می‌شود و یا می‌ترسد که مریض شود، باید تیمم کند و اگر وضو بگیرد باطل است. ولی اگر نداند که آب برای او ضرر دارد و وضو بگیرد و بعد بفهمد که ضرر داشته، وضویش صحیح است. «(۴)» «(۵)»
- ۲- وضو، باید به قصد قربت انجام شود، یعنی برای انجام فرمان

- ۱- توضیح المسائل - ص ۳۵، شرط ششم.
- ۲- توضیح المسائل - ص ۳۷، شرط سیزدهم و مسأله ۲۵۹.
- ۳- استفتاآت - ج ۱ ص ۳۶ و ۳۷، س ۴۰ تا ۴۵.
- ۴- العروة الوثقی - م ج ۱ ص ۲۳۲ - توضیح المسائل - م ۲۸۸ و ۶۷۲.
- ۵- خوئی اگر بعد از وضو بفهمد ضرر داشته و ضرر به حدی که شرعاً حرام است نبوده، وضویش صحیح است؛ گلیپایگانی اگر بعد از وضو بفهمد ضرر داشته، احتیاط واجب آن است که علاوه بر وضو، تیمم نیز بنماید. مسأله ۲۹۴

ص: ۴۵

خداوند عالم وضو بگیرد. «(۱)» ۳- لازم نیست نیت رابه زبان آورد، یا از قلب خود بگذرانند، بلکه همین مقدار که می‌داند وضو می‌گیرد کافی است، بطوری که اگر از او پرسند، چه می‌کنی؟ بگوید وضو می‌گیرم. «(۲)»

سایر شرایط وضو ترتیب

«(۳)»

کارهای وضو بدین ترتیب باید انجام شود:

* شستن صورت

* شستن دست راست

* شستن دست چپ

* مسح سر

* مسح پای راست

* مسح پای چپ

اگر ترتیب اعمال وضو بهم بخورد وضو باطل است، حتی اگر پای چپ و راست را همزمان مسح کند. «(۴)» مَوالات
۱- مَوالات یعنی؛ پشت سر هم انجام دادن و فاصله نینداختن بین

۱- توضیح المسائل، ص ۳۱، شرط هشتم.

۲- توضیح المسائل، م ۲۸۲.

۳- تحریر الوسیله- ج ۱ ص ۲۸.

۴- پاورقی ص را نگاه کنید.

ص: ۴۶

اعمال وضو.

- ۲- اگر بین کارهای وضو به قدری فاصله شود که وقتی می‌خواهد جایی را بشوید یا مسح کند رطوبت جاهایی که پیش از آن شسته یا مسح کرده، خشک شده باشد، وضو باطل است. «(۱)» از دیگران کمک نگیرد
- ۱- کسی که می‌تواند اعمال وضو را انجام دهد، نباید از دیگری کمک بگیرد، پس اگر شخص دیگری صورت و دست او را بشوید و یا مسح او را انجام دهد وضو باطل است. «(۲)» ۲- کسی که نمی‌تواند وضو بگیرد، باید نایب بگیرد که او را وضو دهد و چنانچه مزد هم بخواهد، در صورتی که بتواند باید بدهد، ولی خود او باید تیت وضو کند. «(۳)» مسأله:
- اگر وقت نماز به قدری تنگ است که اگر وضو بگیرد، تمام نماز یا قسمتی از آن، بعد از وقت خوانده می‌شود، باید تیمم کند. «(۴)»

۱- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۲۸، م ۱۵ و توضیح المسائل - م ۲۸۳.

۲- العروة الوثقی - ج ۱ ص ۲۳۴.

۳- توضیح المسائل - م ۲۸۶.

۴- توضیح المسائل، م ۲۸۰.

ص: ۴۷

راهنمایی

زائران عزیز توجه داشته باشند، که در مساجد مکه و مدینه و سایر اماکن، ظرف‌های آب سردی که برای نوشیدن قرار می‌دهند، چون ممکن است وضو گرفتن از آنها ممنوع باشد، احتیاط کرده و از آن وضو نگیرند، تا سایر اعمال آنها دچار اشکال نشود.

وضوی جبیره‌ای

تعریف جبیره: دوايي که بر زخم می‌زنند و چیزی که با آن زخم را می‌بندند، «جبیره» نام دارد.

۱- شخصی که بر اعضای وضویش، زخم یا شکستگی است؛ اگر بتواند بطور معمول وضو بگیرد، باید بطور معمول وضو بگیرد. «(۱)» مثلاً؛

الف: روی زخم باز است و آب برای آن ضرر ندارد.

ب: روی زخم بسته است ولی باز کردن آن امکان دارد و آب ضرر ندارد.

۲- چنانچه زخم بر صورت یا دست‌هاست و روی آن باز است و آب ریختن روی آن ضرر دارد، «(۲)» اگر اطراف آن را بشوید کافی است. «(۳)»

۱- توضیح المسائل - م ۳۲۴ - ۳۲۵.

۲- . توضیح المسائل - م ۳۲۴ - ۳۲۵.

۳- توضیح المسائل - م ۳۲۴ - ۳۲۵.

ص: ۴۸

۳- اگر زخم یا شکستگی در جلوی سر یا روی پاها است (محل مسح) و روی آن باز است، چنانچه نتواند آن را مسح کند، باید پارچه پاکی روی آن بگذارد و روی پارچه را با تری آب وضو که در دست مانده، مسح کند. «(۱)» «(۲)» کیفیت انجام وضوی جیره‌ای

در وضوی جیره‌ای، باید جاهایی که شستن یا مسح آن امکان دارد بطور معمول بشوید یا مسح کند، و مواردی که امکان ندارد، دست‌تر بر جیره بکشد.

چند مسئله:

۱- اگر جیره بیش از حد معمول، اطراف زخم را پوشانده باشد، و برداشتن آن ممکن نیست، باید «(۳)» وضوی جیره‌ای گرفته و بنابر احتیاط

۱- توضیح المسائل - م ۳۲۶.

۲- گلپایگانی و بنابر احتیاط لازم تیمم هم بنماید؛

خوئی باید تیمم کند و بنابر احتیاط وضوی جیره‌ای هم بگیرد. مسأله ۳۳۲

۳- خوئی باید تیمم کند، مگر آنکه جیره در مواضع تیمم باشد که در این صورت لازم است هم وضو بگیرد و هم تیمم کند. مسأله

۳۴۱

ص: ۴۹

و واجب تیمم هم انجام دهد. «(۱)» ۲- کسی که نمی‌داند وظیفه‌اش وضوی جبیره‌ای است یا تیمم، بنا بر احتیاط واجب باید هر دو را انجام دهد. «(۲)» ۳- اگر در صورت و دستها چند جبیره باشد، باید بین آنها را بشوید و اگر جبیره‌ها در سر یا روی پاها باشد باید بین آنها را مسح کند و در جاهایی که جبیره است باید به دستور جبیره عمل کند. «(۳)»

چیزهایی که باید برای آنها وضو گرفت

- ۱- برای انجام نماز (بجز نماز میت).
- ۲- برای انجام طواف کعبه.
- ۳- برای رساندن جایی از بدن به نوشته قرآن و اسم خداوند. «(۴)» «(۵)» چند مسأله:
 - ۱- اگر نماز یا طواف بدون وضو انجام شود باطل است.
 - ۲- کسی که وضو ندارد نباید جایی از بدن خود را به این نوشته‌ها برساند:

* خط قرآن، ولی ترجمه آن اشکال ندارد.

- ۱- توضیح المسائل - م ۳۳۵.
- ۲- توضیح المسائل - م ۳۴۳.
- ۳- توضیح المسائل - م ۳۳۴.
- ۴- توضیح المسائل - م ۳۱۶.
- ۵- تفصیل این مسأله در درس ۴۴ خواهد آمد.

ص: ۵۰

- * اسم خداوند به هر زبانی نوشته شده باشد، مانند: «الله»، «خدا»، «God».
- * نام پیامبر اکرم-صلی الله علیه و آله- (بنابر احتیاط واجب).
- * اسامی امامان- علیهم السلام- (بنابر احتیاط واجب).
- * نام حضرت زهرا- علیها السلام- (بنابر احتیاط واجب). «(۱)» ۳- برای این کارها وضو گرفتن مستحب است:
- * رفتن به مسجد و حرم امامان.
- * خواندن قرآن.
- * همراه داشتن قرآن.
- * رساندن جایی از بدن به جلد یا حاشیه قرآن.
- * زیارت اهل قبور. «(۲)»

چگونه وضو باطل می‌شود؟

- ۱- خارج شدن ادرار یا مدفوع یا باد از انسان.
- ۲- خواب، چنانچه گوش نشنود و چشم نبیند.
- ۳- چیزهایی که عقل را از بین می‌برد، مانند: دیوانگی، مستی، بی‌هوشی.
- ۴- استحاضه زنان. «(۳)»

۱- توضیح المسائل - م ۳۱۷ و ۳۱۹.

۲- توضیح المسائل - م ۳۲۲.

۳- این مسأله مربوط به بانوان است که می‌توانند برای توضیح بیشتر به رساله توضیح المسائل مسأله ۳۲۹ تا ۵۲۰ رجوع کنند.

ص: ۵۱

۵- آنچه سبب غسل شود، مانند جنابت و مَسّ مِیت. «(۱)» راهنمایی

از مجموع اعمال عمره و حج، تنها طواف و نماز طواف است که باید با طهارت انجام شود، و در سایر اعمال، طهارت شرط نیست، گرچه در برخی از آنها مستحب است، بنابر این حجاج عزیز توجه داشته باشند که برای انجام طواف و نماز آن (طواف عمره، حج و نساء)، حتماً باید وضو بگیرند، و غسل مستحبی احرام یا طواف، کافی نیست.

۱- توضیح المسائل - م ۳۲۳.

ص: ۵۲

غسل**اشاره**

گاهی اوقات باید برای نماز (و هر کاری که باید با وضو انجام شود) غسل کرد؛ یعنی برای اطاعت فرمان خداوند، تمام بدن را شست.

اکنون به بیان موارد غسل و چگونگی آن می پردازیم:

۱- جنابت

مشترک بین مردان و زنان ۲- مس میت

۳- میت

اقسام غسلهای واجب

۱- حیض

مخصوص بانوان ۲- استحاضه

۳- نفاس

پس از تعریف و تقسیم غسل به بیان مسائل هر یک از غسلهای واجب می پردازیم:

ص: ۵۳

غسل جنابت

۱- چگونه انسان جنب می شود؟

کم باشد یا زیاد.

۱- بیرون آمدن منی

در خواب باشد یا بیداری.

عوامل جنابت

با حلال باشد یا با حرام.

۲- جماع (آمیزش)

منی بیرون بیاید یا نیاید. «(۱)» ۲- اگر منی از جای خود حرکت کند، ولی بیرون نیاید سبب جنابت نمی شود. «(۲)» ۳- کسی که می داند منی از او خارج شده است و یا می داند آنچه بیرون آمده است منی می باشد، جنب است و باید غسل کند. «(۳)» ۴- کسی که نمی داند آنچه از او بیرون آمده منی است یا نه در صورتی که نشانه های منی را داشته باشد جنب است و در غیر این صورت حکم به جنابت نمی شود. «(۴)»

۱- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۳۶.

۲- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۳۶، م ۱.

۳- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۱۳۶ و العروة الوثقی - ج ۱ ص ۳۷۸.

۴- تحریر الوسیله - ج ۱ ص ۱۳۶ و العروة الوثقی - ج ۱ ص ۳۷۸.

ص: ۵۴

۵- نشانه‌های منی: «(۱)»

* با شهوت بیرون آید.

* با فشار و جستن بیرون آید.

* بعد از بیرون آمدن، بدن سست شود. «(۲)»

بنابراین کسی که آبی از او خارج شده و نمی‌داند منی است یا نه، در صورتی که تمام این نشانه‌ها را داشته باشد جنب است و گرنه جنب نمی‌باشد، حتی اگر یکی از نشانه‌ها وجود نداشته باشد، بجز زن و مریض که وجود یک نشانه؛ یعنی بیرون آمدن از روی شهوت، کافی است. «(۳)»

۶- مستحب است انسان بعد از بیرون آمدن منی بول کند و اگر بول نکند و بعد از غسل رطوبتی از او خارج شود که نداند منی است یا رطوبت دیگر، حکم منی را دارد. «(۴)»

کارهایی که بر جنب حرام است

«(۵)»

* رساندن جایی از بدن به خط قرآن، اسم خداوند و بنا بر احتیاط واجب اسامی پیامبران و ائمه و حضرت زهرا (علیهم‌السلام). «(۶)»
* رفتن به مسجد الحرام و مسجد النبی (صلی‌الله‌علیه‌وآله) هر

۱- تحریر الوسیله- ج ۱ ص ۱۳۶ و العروة الوثقی- ج ۱ ص ۳۷۸.

۲- گلپایگانی چنانچه با شهوت و جستن بیرون آمده و یا با جستن بیرون آمده و بعد از بیرون آمدن آن بدن سست شده، آن رطوبت حکم منی دارد. مسأله ۳۵۲

۳- خوئی اگر با شهوت بیرون آید و بدن سست شود، در حکم منی است. مسأله ۳۵۲

۴- توضیح المسائل م ۳۴۸.

۵- . تحریر الوسیله- ج ۱ ص ۳۹-۳۸.

۶- خوئی اسامی پیامبران و امامان علیهم‌السلام هم حرام است. مسأله ۳۶۱

ص: ۵۵

چند از یک در داخل شود و از در دیگر بیرون رود.

* توقف در مساجد.

* گذاشتن چیزی در مسجد هر چند از بیرون مسجد باشد. «(۱)»

* خواندن سوره‌هایی از قرآن که سجده واجب دارد، حتی یک حرف از آن. «(۲)»

* توقف در حرم امامان علیهم‌السلام، بنا بر احتیاط واجب. «(۳)»

سوره‌های سجده‌دار قرآن: «(۴)» سوره شماره ۳۲/ سجده

سوره شماره ۴۱/ فُصِّلَتْ

سوره شماره ۵۳/ نَجْم

سوره شماره ۹۶/ عَلَق

۳- اگر جنب از یک در مسجد وارد شود و از در دیگر خارج شود (عبور بدون توقف) مانع ندارد، بجز مسجدالحرام و مسجدالنبی

که عبور هم جایز نیست. «(۵)» ۴- اگر شخصی در خانه‌اش مکانی را برای نماز قرار دهد و همچنین نمازخانه مؤسسه‌ها و ادارات،

حکم مسجد ندارد. «(۶)»

۱- اراکی اگر توقف نداشته باشد، گذاشتن چیزی در مسجد، اشکال ندارد؛ خوئی وارد شدن برای برداشتن چیزی هم حرام است.

مسأله ۳۵۲

۲- گلپایگانی- خوئی تنها خواندن آیات سجده واجب حرام است. مسأله ۳۶۱

۳- اراکی توقف در حرم امامان هم در حال جنابت حرام است. مسأله ۳۵۲

۴- تحریر الوسیله- ج ۱ ص ۳۸-۳۹.

۵- تحریر الوسیله- ج ۱ ص ۳۸-۳۹.

۶- العروة الوثقی- ج ۱ ص ۲۸۸، م ۳.

ص: ۵۶

انجام غسل

در غسل باید تمام بدن و سر و گردن شسته شود، خواه غسل واجب باشد مانند جنابت، و یا مستحب، مانند غسل جمعه، به عبارت دیگر تمام غسلها در انجام فرقی ندارند مگر در نیت.

غسل، به گونه‌های زیر انجام می‌شود:

اول سر و گردن،

۱- ترتیبی «(۱)» و سپس نیمه راست بدن.

و بعد از آن نیمه چپ بدن را بشوید.

نحوه انجام غسل* با نیت غسل یکباره زیر آب می‌رود بطوری که تمام بدن در آب قرار گیرد.

* یا به تدریج زیر آب می‌رود، که در ۲- ارتماسی نهایت تمام بدن در آب قرار گیرد.

* و یا زیر آب رفته و در آب به نیت غسل بدن را تکان می‌دهد.

توضیح:

غسل را به دو صورت می‌توان انجام داد: «ترتیبی» و «ارتماسی».

۱- توضیح المسائل - م ۳۶۱ و ۳۶۷ و ۳۶۸.

ص: ۵۷

در غسل ترتیبی، ابتدا سرو گردن شسته می‌شود، سپس نیمه راست بدن و بعد از آن نیمه چپ. در غسل ارتماسی، تمام بدن یکباره در آب قرار می‌گیرد، پس در غسل ارتماسی باید آب به قدری باشد که انسان بتواند تمام بدن را زیر آب برد.

شرایط صحیح بودن غسل:

- ۱- تمام شرطهایی که برای صحیح بودن وضو گفته شد، در صحیح بودن غسل هم شرط است، بجز موالات. و همچنین لازم نیست بدن را از بالا به پائین بشوید. «(۱)»
- ۲- کسی که چند غسل بر او واجب است، می‌تواند به نیت همه آنها یک غسل بجا آورد. «(۲)»
- ۳- کسی که غسل جنابت کرده، نباید برای نماز وضو بگیرد، ولی با غسلهای دیگر نمی‌شود نماز خواند و باید وضو هم بگیرد. «(۳)» «(۴)»
- ۴- در غسل ارتماسی باید تمام بدن پاک باشد، ولی در غسل ترتیبی پاک بودن تمام بدن لازم نیست، و اگر هر قسمتی را پیش از غسل

- ۱- توضیح المسائل - م ۳۸۰.
- ۲- توضیح المسائل - م ۳۸۹.
- ۳- توضیح المسائل - م ۳۹۱.
- ۴- خوئی با غسلهای واجب دیگر غیر از غسل استحاضه متوسطه و غسلهای مستحب نیز می‌تواند بدون وضو نماز بخواند اگر چه احتیاط مستحب آن است که وضو هم بگیرد. مسأله ۳۹۷

ص: ۵۸

دادن همان قسمت، تطهیر کند کافی است. «(۱)» «(۲)»

۵- غسل جبیره‌ای مثل وضوی جبیره‌ای است ولی بنا بر احتیاط واجب «(۳)» باید آن را ترتیبی بجا آورد. «(۴)»

۶- کسی که روزه واجب گرفته، نمی‌تواند در حال روزه غسل ارتماسی انجام دهد، چون روزه‌دار نباید تمام سر را در آب فرو برد ولی اگر از روی فراموشی غسل ارتماسی کند صحیح است. «(۵)»

۷- در غسل لازم نیست تمام بدن با دست شسته شود، و چنانچه با نیت غسل، آب به تمام بدن برسد کافی است. «(۶)»

غسل مَسِّ مَيِّت

اگر کسی جایی از بدن خود را به بدن انسان مرده‌ای که سرد شده و غسلش نداده‌اند برساند، باید غسل مَسِّ مَيِّت کند. «(۷)»

۱- توضیح المسائل - م ۳۷۲.

۲- خوئی در غسل ارتماسی یا ترتیبی پاک بودن تمام بدن پیش از غسل لازم نیست، بلکه اگر به فرو رفتن در آب یا ریختن آب به قصد غسل، بدن پاک شود، غسل محقق می‌شود. مسأله ۳۷۸

۳- اراکی احتیاط مستحب است، آن را ترتیبی بجا آورند نه ارتماسی؛ خوئی باید آن را ترتیبی بجا آورند. مسأله ۳۳۷؛ گلپایگانی اگر ترتیبی انجام دهند بهتر است، گر چه ارتماسی هم صحیح است. مسأله ۳۴۵

۴- توضیح المسائل - م ۳۳۹.

۵- توضیح المسائل - م ۳۷۱.

۶- استفتائات - ج ۱ ص ۵۶، س ۱۱۷.

۷- توضیح المسائل - م ۵۲۱.

ص: ۵۹

غسل میت

- ۱- هرگاه مؤمنی «(۱)» از دنیا برود، بر همه مکلفین واجب است که او را غسل داده و کفن کنند و بر او نماز بخوانند و سپس دفن کنند، و اگر بعضی انجام دهند، از دیگران ساقط می شود. «(۲)»
- ۲- واجب است میت را سه غسل بدهند:
اول: به آبی که با سدر مخلوط باشد.
دوم: به آبی که با کافور مخلوط باشد.
سوم: با آب خالص. «(۳)»
- ۳- غسل میت مثل غسل جنابت است، و احتیاط واجب آن است که تا غسل ترتیبی ممکن است، میت را غسل ارتماسی ندهند. «(۴)»

- ۱- سایر مراجع مسلمانی مسأله ۵۴۸.
- ۲- توضیح المسائل - م ۵۴۲.
- ۳- . توضیح المسائل - م ۵۵۰.
- ۴- توضیح المسائل - م ۵۶۵.

غسلهای اختصاصی بانوان

حیض، نفاس، استحاضه:

۱- خونی که زن هنگام تولد بچه می بیند خون نفاس است. «(۱)»

۲- خونی که زن در ایام عادت ماهانه می بیند، حیض است. «(۲)»

۳- وقتی که زن از خون حیض و نفاس پاک شد، باید برای نماز و طواف و سایر کارهایی که نیاز به طهارت دارد، غسل کند و وضو هم بگیرد. «(۳)»

۴- اگر زن در ایام عادت ماهانه، طواف بجا آورد باطل است. «(۴)»

۵- طهارت از حدث شرط طواف مستحبی نیست، ولی زن حیض و نفاس چون نباید به مسجد الحرام وارد شوند، نمی توانند طواف مستحبی بجا آورند. «(۵)»

۶- اگر سهواً یا از روی غفلت و یا به جهت ندانستن مسأله، طواف را بی وضو یا با حال جنابت یا حیض یا نفاس بجا آورد، باطل است. «(۶)»

۷- اگر زنی قبل از احرام یا هنگام احرام و در بین اعمال عمره یا حج حیض شود، وظایف خاصی دارد، که در مناسک حج آمده است،

۱- توضیح المسائل - م ۵۰۸.

۲- توضیح المسائل - ص ۵۵.

۳- توضیح المسائل - م ۵۱۵ و ۴۴۶.

۴- مناسک، ص ۱۰۹، م ۱.

۵- مناسک، ص ۱۰۹، م ۲.

۶- مناسک، ص ۱۲۰، م ۳۲.

ص: ۶۱

به آنجا مراجعه کند «(۱)» و یا از روحانی کاروان سؤال نماید.

۸- یکی دیگر از خون‌هایی که زنها می‌بینند، استحاضه است و در برخی از موارد آن، باید برای نماز و عبادتهایی که نیاز به طهارت دارد غسل کنند. «(۲)»

۹- استحاضه بانوان از نظر کمی و زیادی خون، به سه دسته تقسیم می‌شود؛ قلیله، متوسطه و کثیره. «(۳)» وظیفه مستحاضه نسبت به طواف و نماز طواف

۱- مستحاضه قلیله برای انجام طواف واجب و نماز آن، باید مانند نمازهای یومیّه، بدن و لباس را تطهیر کند و وضو هم بگیرد. «(۴)»

۲- مستحاضه متوسطه، به علاوه کارهای قلیله، باید برای طواف و نماز طواف، غسل استحاضه انجام دهد، و بنابر احتیاط واجب، به غسلی که برای انجام نمازهای یومیّه به‌جا آورده اکتفا نکند. «(۵)»

۳- مستحاضه کثیره باید تمام وظایفی که برای نماز یومیّه انجام می‌دهد، برای طواف واجب و نماز آن نیز جداگانه انجام دهد، و احتیاط واجب آن‌است به وظایفی که برای نمازهای یومیّه انجام داده اکتفا نکند. «(۶)»

۱- نویسنده این اثر، «احکام ویژه بانوان در حج» را در مجموعه‌ای گردآوری کرده که با همین نام به چاپ رسیده است.

۲- توضیح المسائل - م ۳۹۵ و ۳۹۶.

۳- توضیح المسائل، م ۳۹۳.

۴- العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۵۳، م ۱۸.

۵- همان مدرک.

۶- همان مدرک.

ص: ۶۲

تیمم

اشاره

(جانشین وضو و غسل)

در این موارد باید بجای وضو و غسل تیمم کرد:

- ۱- آب نباشد و یا دسترسی به آن نداشته باشد.
- ۲- آب برای او ضرر داشته باشد (؛ مثلاً به سبب استعمال آب مرضی در او پیدا می شود).
- ۳- اگر آب را به مصرف وضو یا غسل برساند، خودش یا همسر او یا فرزندانش یا رفیقش یا کسانی که به او مربوطند از تشنگی بمیرند یا مریض شوند (حتی حیوانی که در اختیار اوست).
- ۴- بدن یا لباس او نجس است و آب بیش از تطهیر آن ندارد، و لباس دیگری هم ندارد.
- ۵- وقت برای وضو گرفتن یا غسل کردن ندارد. «(۱)»

۱- توضیح المسائل - تیمم.

ص: ۶۳

چگونه تیمم کنیم؟

اعمال تیمم

۱- زدن کف دو دست با هم بر چیزی که تیمم بر آنصحیح است.

۲- کشیدن هر دو دست بر تمام پیشانی و دو طرف آن، از جایی که موی سر رویده است، تا روی ابروها و بالای بینی.

۳- کشیدن کف دست چپ بر تمام پشت دست راست.

۴- کشیدن کف دست راست بر تمام پشت دست چپ.

تمام کارهای تیمم باید با قصد تیمم و برای اطاعت از دستور الهی انجام شود، و همچنین باید معلوم کند که تیمم بجای وضو است یا غسل. [\(۱\)](#)

چیزهایی که تیمم بر آنهاصحیح است:

* خاک

* ریگ

* اقسام سنگها مانند: سنگ سیاه، سنگ مرمر، سنگ گچ (قبل از پخته شدن)، سنگ آهک (قبل از پخته شدن).

* گل پخته؛ مانند: آجر، کوزه. [\(۲\)](#) [\(۳\)](#)

۱- توضیح المسائل - م ۷۰۰.

۲- توضیح المسائل - م ۶۸۴ و ۶۸۵؛ و العروة الوثقی، ج ۱ ص ۴۸۵.

۳- اراکی - گلپایگانی تیمم بر گل پخته صحیح نیست؛ خوئی بنا بر احتیاط تیمم بر گل پخته صحیح نیست. العروة الوثقی، ج ۱،

ص ۴۸۵

ص: ۶۴

چند مسأله:

- ۱- تیممی که به جای وضو است با تیممی که به جای غسل است فرقی ندارد مگر در نیت. «(۱)»
- ۲- کسی که بجای وضو تیمم کرده است، اگر یکی از چیزهایی که وضو را باطل می کند از او سر بزند تیممش باطل می شود. «(۲)»
- ۳- کسی که به جای غسل تیمم کرده است هرگاه یکی از اسباب غسل؛ مثل جنابت یا مس میت پیش آید تیممش باطل می شود. «(۳)»
- ۴- تیمم در صورتی صحیح است که نتواند وضو بگیرد، یا غسل کند، بنابراین اگر بدون عذر تیمم کند، صحیح نیست و اگر عذر داشته باشد و برطرف شود؛ مثلاً آب نداشته، و آب پیدا کند، تیمم او باطل می شود. «(۴)»
- ۵- اگر به جای غسل جنابت تیمم کند، لازم نیست «(۵)» برای نماز وضو بگیرد ولی اگر به جای غسلهای دیگر تیمم کند، با آن تیمم نمی تواند نماز بخواند و باید برای نماز وضو بگیرد و اگر نتواند وضو بگیرد، باید تیمم دیگری به جای وضو انجام دهد. «(۶)»

۱- توضیح المسائل - م ۷۰۱.

۲- توضیح المسائل - م ۷۲۰.

۳- توضیح المسائل - م ۷۲۰.

۴- توضیح المسائل - م ۷۲۲.

۵- گلپایگانی نباید وضو بگیرد. مسأله ۷۳۱

۶- توضیح المسائل - م ۷۲۳.

ص: ۶۵

شرایط صحیح بودن تیمم:

- * اعضای تیمم؛ یعنی پیشانی و دستها پاک باشد.
- * پیشانی و پشت دستها را از بالا به پائین مسح کند.
- * چیزی که بر آن تیمم می کند پاک و مباح باشد.
- * ترتیب را رعایت کند.
- * موالات را رعایت کند.
- * چیزی بین دست و پیشانی و همچنین کف دست و پشت دست در هنگام مسح فاصله نباشد. «(۱)»

۱- العروة الوثقی، ج ۱ ص ۴۹۵ و توضیح المسائل - م ۶۹۲-۶۹۴-۷۰۴ تا ۷۰۶.

ص: ۶۶

نماز**وقت نماز**

پس از فرا گرفتن مسائل طهارت، کم کم برای انجام نماز، آماده می شویم. برای آشنایی با مسائل و احکام نماز ابتدا یادآور می شویم که نماز یا واجب است و یا مستحب، نمازهای واجب هم دو دسته اند؛ بعضی از آنها تکلیف هر روزه می باشد و در هر شبانه روز، در زمانهای خاصی باید بجا آورده شود و برخی دیگر نمازهایی هستند که گاهی اوقات به سببی خاص واجب می شود و برنامه همیشگی و هر روزه نمی باشد، جهت آشنایی با نمازهای واجب به نمودار صفحه بعد توجه کنید:

ص: ۶۷

۱-صبح

۲-ظهر

۱- هر روزه (یومیّه) ۳-عصر

۴-مغرب

۵-عشاء

۱-واجب

۱-آیات

۲-طواف واجب

۳-میّت

اقسام نماز ۲-مقطعی ۴-قضای پدر بر پسر بزرگتر

۵-نمازی که با نذر واجب می شود

۲-مستحب: نمازهای مستحب بسیار است. «(۱)»

وقت نمازهای روزانه:

نمازهای هر روزه، پنج نماز و مجموع آنها هفده رکعت است.

نماز صبح: دو رکعت

نماز ظهر: چهار رکعت

نماز عصر: چهار رکعت

نماز مغرب: سه رکعت

نماز عشاء: چهار رکعت

اولین سؤالی که در رابطه با نمازهای روزانه مطرح می باشد این است که این نمازها در چه وقتی باید خوانده شود؟

وقت نماز صبح: از اذان صبح تا طلوع آفتاب

وقت نماز ظهر و عصر: از ظهر شرعی تا مغرب

۱- توضیح المسائل، نمازهای واجب.

ص: ۶۸

وقت نماز مغرب و عشاء: از مغرب تا نصف شب «(۱)» نمودار فرضی وقت نمازهای یومیه

توضیح:

وقت اذانصبح

نزدیک اذانصبح، از طرف مشرق، سفیده‌ای رو به بالا حرکت می‌کند که آن را «فجر اول» گویند، هنگامی که آن سفیده پهن شد، «فجر دوم» و ابتدای وقت نمازصبح است. «(۲)»

۱- توضیح المسائل - م ۷۳۱ و ۷۳۶.

۲- توضیح المسائل - م ۷۴۱.

ص: ۶۹

ظهر:

اگر چوب یا چیزی مانند آن را عمود بر زمین قرار دهیم، وقتی که سایه آن به کمترین مقدار رسید و رو به افزایش گذاشت «ظهر شرعی» و ابتدای وقت نماز ظهر است. «(۱)» مغرب:

«مغرب» موقعی است که سرخی طرف مشرق، که بعد از غروب آفتاب پیدا می‌شود از بین برود. «(۲)» «(۳)» نیمه شب اگر فاصله بین غروب آفتاب با اذانصبح «(۴)» را دو نیم کنیم، وسط آن «نیمه شب» و آخر وقت نماز عشاء است. «(۵)» «(۶)»

احکام وقت نماز

۱- نمازهای غیر روزانه و مقطعی دارای وقت مشخصی نمی‌باشد،

-
- ۱- توضیح المسائل - م ۷۲۹.
 - ۲- توضیح المسائل - م ۷۳۵.
 - ۳- سایر مراجع از بالای سر بگذرد. مسأله ۷۴۳
 - ۴- خوئی باید از اول غروب تا اول آفتاب حساب کرد. مسأله ۷۴۷
 - ۵- احتیاط واجب آن است که برای نماز عشاء همانگونه که در متن آمده است و برای نماز شب تا اول آفتاب حساب شود. توضیح المسائل - م ۷۳۹
 - ۶- تقریباً یازده ساعت و ربع بعد از ظهر شرعی، آخر وقت نماز مغرب و عشاء است.

ص: ۷۰

بلکه وقت انجام آنها بستگی به زمانی دارد که به علتی آن نماز واجب شود.

مثلاً؛ نماز آیات بستگی به زلزله یا کسوف یا خسوف و یا حادثه‌ای دارد که پیش آمده است، و نماز میت، زمانی واجب می‌شود که مسلمانی از دنیا برود، و تفصیل هر کدام در جای خود خواهد آمد.

۲- اگر تمام نماز قبل از وقت خوانده شود و یا عمداً نماز را قبل از وقت شروع کند، باطل است. «(۱)» اگر نماز در وقت خودش خوانده شود در اصطلاح احکام، گویند: نماز «ادا» شده است.

اگر نماز بعد از وقت خوانده شود، در اصطلاح احکام گویند: نماز «قضا» شده است.

۳- مستحب است انسان نماز را در اول وقت بخواند، و هر چه به اول وقت نزدیکتر باشد بهتر است، مگر آنکه تأخیر آن از جهتی بهتر باشد؛ مثلاً صبر کند که نماز را به جماعت بخواند. «(۲)»

۴- اگر وقت نماز تنگ باشد، که اگر بخواید مستحبات نماز را بجا آود، بخشی از نماز بعد از وقت خوانده می‌شود، باید مستحبات را بجا نیاورد؛ مثلاً اگر بخواید قنوت بخواند، وقت می‌گذرد، باید قنوت

۱- توضیح المسائل - م ۷۴۴.

۲- توضیح المسائل - م ۷۵۱.

ص: ۷۱

نخواند. «(۱)» استفتاء

س: شرکت در نماز جماعت اهل سنت، با توجه به اینکه وقت نماز مغرب نزد آنها زودتر از مغرب شرعی نزد شیعیان است، آیا کفایت از نماز مغرب می‌نماید یا نه؟

(امام خمینی «ره»): در فرض مرقوم جماعت صحیح است و اعاده ندارد.

(گلپایگانی): شرکت با آنها مندوب «(۲)» است ولی در صورت تمکن اعاده نماید- واللّٰه العالم-.

(اراکي) وقت هم مثل سایر شرایط و اجزاء است که با تقیّه ساقط می‌شود. «(۳)»

قبله

- ۱- خانه کعبه، که در شهر مکه و در مسجد الحرام قرار دارد، «قبله» است و نماز گزار باید رو به آن نماز بخواند.
- ۲- کسی که بیرون شهر مکه و دور از آن است اگر طوری بایستد که بگویند رو به قبله نماز می‌خواند، کافی است. «(۴)»

۱- توضیح المسائل - م ۷۴۷.

۲- مندوب / مستحب.

۳- استفتاءات ویژه حج، س ۵۴.

۴- توضیح المسائل، م ۷۷۶.

ص: ۷۲

پوشانیدن بدن در نماز

یکی از مسائلی که قبل از شروع نماز توجه به آن لازم است، مسأله پوشش است، و اکنون به بیان مقدار پوشش و شرایط آن

می پردازیم:

مقدار پوشش

۱- مردان باید عورت را بپوشانند و بهتر است از ناف تا زانو را بپوشانند.

۲- زنان باید تمام بدن را بپوشانند بجز:

* دستها تا مچ.

* پاها تا مچ.

* صورت به مقداری که در وضو باید شسته شود. «(۱)»

۳- بر زنان پوشاندن دستها و پاها و صورت به مقداری که در مسأله پیش گفته شد در نماز واجب نیست، گرچه پوشاندن آن هم

مانع ندارد. «(۲)»

۴- لباس نمازگزار باید این شرایط را دارا باشد:

* پاک باشد (نجس نباشد).

* مباح باشد (غصبی نباشد).

۱- توضیح المسائل، م ۷۸۸ و ۷۸۹.

۲- توضیح المسائل، م ۷۸۹.

ص: ۷۳

- * از اجزاء مردار نباشد؛ مثلاً از پوست حیوانی که مطابق دستور اسلام کشته نشده است تهیه نشده باشد، حتی کمر بند و کلاه.
- * از حیوان حرام گوشت نباشد؛ مثلاً از پوست پلنگ یا خوک تهیه نشده باشد.
- * اگر نماز گزار مرد است لباس او طلا باف یا ابرایشم خالص نباشد.
- از شرایط بالا، آنچه ممکن است برای هر کس پیش آید شرط اول است چون کمتر کسی است که با لباس غصبی یا با لباسی که از اجزاء مردار تهیه شده، نماز بخواند، بنابر این به توضیح شرط اول می پردازیم:
- گفتنی است که علاوه بر لباس، بدن نماز گزار نیز باید پاک باشد.
- در این موارد نماز خواندن با بدن یا لباس نجس، باطل است:
- * عمداً با بدن یا لباس نجس نماز بخواند؛ یعنی با این که می داند بدن یا لباسش نجس است با همان حال نماز بخواند. «(۱)»* در یاد گرفتن مسأله کوتاهی کرده «(۲)» و به جهت ندانستن مسأله با بدن یا لباس نجس نماز خوانده است. «(۳)»* نجس بودن بدن یا لباس را می دانسته، ولی هنگام نماز فراموش

۱- توضیح المسائل، م ۷۹۹.

۲- گلپایگانی کسی که نمی داند با بدن یا لباس نجس نماز باطل است، اگر با بدن یا لباس نجس نماز بخواند، بنابر احتیاط لازم، نمازش باطل است مسأله ۸۰۸۹؛ اراکی کسی که نمی داند با بدن و لباس نجس نماز باطل است اگر با بدن یا لباس نجس نماز بخواند، نمازش باطل است. مسأله ۷۹۴

۳- توضیح المسائل، م ۸۰۰.

ص: ۷۴

کرده و با آن نماز خوانده است. «(۱)» در این موارد، اگر با بدن یا لباس نجس نماز بخواند صحیح است:

* نداند بدن یا لباسش نجس است و بعد از نماز متوجه شود. «(۲)» * به واسطه زخمی که در بدن اوست، بدن یا لباسش نجس شده و آب کشیدن یا عوض کردن آن هم دشوار است. «(۳)» * لباس یا بدن نماز گزار به خون نجس شده است ولی مقدار آلودگی کمتر از دِرْهَم «(۴)» است.

* ناچار باشد که با بدن یا لباس نجس نماز بخواند؛ مثلاً آب برای تطهیر ندارد.

چند مسأله:

۱- اگر لباسهای کوچک نماز گزار مثل دستکش و جوراب، نجس باشد، و یا دستمال کوچک نجسی در جیب داشته باشد، چنانچه از اجزاء مردار یا حرامگوشت نباشد اشکال ندارد. «(۵)»

۲- پوشیدن عبا و لباس سفید و پاکیزه‌ترین لباسها و استعمال بوی خوش و دست کردن انگشتری عقیق در نماز، مستحب است. «(۶)»

۱- توضیح المسائل، م ۸۰۳.

۲- توضیح المسائل، م ۸۰۲.

۳- توضیح المسائل، م ۸۴۸.

۴- یک درهم، تقریباً به اندازه یک سکه دو ریالی است.

۵- توضیح المسائل، م ۸۴۸.

۶- توضیح المسائل، م ۸۴۸.

ص: ۷۵

۳- پوشیدن لباس سیاه و چرک و تنگ و لباسی که نقش صورت دارد و باز بودن تکمه‌های لباس در نماز مکروه است. «(۱)»
راهنمایی

حجاج عزیز باید توجه داشته باشند که لباس احرام هم مانند لباس نمازگزار باید پاک باشد، بنابر این در مدّت اعمال، مواظب باشند که لباس احرامشان نجس نشود، بویژه در عرفات، مشعر، منی و قربانگاه که احتمال آن زیادتر است، و چنانچه نجس شد، باید آن را تطهیر یا تعویض کنند، و بهتر است لباس احرامی نیز اضافه همراه داشته باشند.

مکان نمازگزار

مکانی که انسان در آن نماز می‌خواند باید دارای شرایط زیر باشد:

- * مباح باشد (غصبی نباشد).
- * ثابت باشد (مانند اتومبیل در حال حرکت نباشد).
- * تنگ و سقف آن کوتاه نباشد تا بتواند قیام و رکوع و سجود را بطور صحیح انجام دهد.
- * جایی که پیشانی را می‌گذارد (در حال سجده) پاک باشد.
- * مکان نمازگزار اگر نجس است طوری تر نباشد که به بدن یا لباس وی سرایت کند.

ص: ۷۶

* جایی که پیشانی را می‌گذارد (در حال سجده) از جای زانوها و بنا بر احتیاط واجب از جای انگشتان پا، بیش از چهار انگشت بسته، پست‌تر یا بلندتر نباشد. «(۱)» «(۲)» احکام مکان نمازگزار:

- ۱- نماز خواندن در مکان غضبی (مثلاً در خانه‌ای که بدون اجازه صاحبخانه وارد شده است) باطل است. «(۳)»
- ۲- در حال ناچاری نماز خواندن بر چیزی که حرکت می‌کند؛ مانند قطار و هواپیما و در جایی که سقف آن کوتاه است و یا جایش تنگ است؛ مانند سنگر. و بر مکان ناهموار اشکال ندارد. «(۴)»
- ۳- انسان باید رعایت ادب را بکند و جلوتر از قبر پیغمبر-صلی الله علیه و آله- و امام-علیه السلام- نماز نخواند. «(۵)» «(۶)»
- ۴- مستحب است، انسان نماز را در مسجد بخواند، و در اسلام بر این مسأله سفارش بسیار شده است. «(۷)»
- ۵- از مسائلی که خواهد آمد، به اهمیت حضور در مسجد و نماز خواندن در آن پی می‌بریم:

- ۱- توضیح المسائل، مکان نمازگزار.
- ۲- در رساله‌های سایر مراجع برخی شرایط دیگر هم آمده است.
- ۳- توضیح المسائل، م ۸۶۶.
- ۴- توضیح المسائل، م ۸۸۰.
- ۵- توضیح المسائل، م ۸۸۴.
- ۶- گلپایگانی بنا بر احتیاط واجب، باید جلوتر یا مساوی قبر پیغمبر-ص- و امام-ع- نماز نخواند. مسأله ۸۹۸
- ۷- توضیح المسائل، م ۸۹۳.

ص: ۷۷

- * زیاد رفتن به مسجد مستحب است.
 - * رفتن به مسجدی که نماز گزار ندارد مستحب است.
 - * همسایه مسجد اگر عذری نداشته باشد مکروه است در غیر مسجد نماز بخواند.
 - * مستحب است، انسان با کسی که در مسجد حاضر نمی شود:
- غذا نخورد، در کارها با او مشورت نکند، همسایه او نشود، از او زن نگیرد و به او زن ندهد. «(۱)» «(۲)» یادآوری
- در برخی روایات، آمده است که ثواب یک رکعت نماز در مسجد الحرام، معادل صد هزار رکعت و در مسجد النبی معادل ده هزار رکعت نماز در جای دیگر است. «(۳)» چه بجا و مناسب است که زائران محترم از این فرصت به خوبی استفاده کنند و نمازهای واجب بلکه مستحب را در این مکانهای شریف بجای آورند، و از پاداش بسیار زیاد آن بهره مند گردند.

۱- توضیح المسائل، م ۸۹۶ و ۸۹۷.

۲- احکام مسجد به تفصیل در درس ۴۴ خواهد آمد.

۳- فروع کافی، ج ۴، ص ۵۲۶ و ۵۵۶.

ص: ۷۸

آمادگی برای نماز

اکنون، پس از فراگرفتن مسائل وضو، غسل، تیمم، وقت نماز، پوشش و مکان نماز گزار آماده شروع نماز می شویم:

اذان و اقامه

۱- بر نماز گزار مستحب است، قبل از نمازهای یومیه، ابتدا اذان بگوید و بعد از آن اقامه، و سپس نماز را شروع کند. «(۱)» اذان

اللَّهُ أَكْبَرُ ۴ مرتبه

اشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ۲ مرتبه

اشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ۲ مرتبه

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ ۲ مرتبه

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ ۲ مرتبه

حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ ۲ مرتبه

اللَّهُ أَكْبَرُ ۲ مرتبه

لا اله الا الله ۲ مرتبه

۱- توضیح المسائل، م ۹۲۶ و ۹۱۸.

ص: ۷۹

اقامه

اللَّهُ أَكْبَرُ ۲ مرتبه

اشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ۲ مرتبه

اشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ۲ مرتبه

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ ۲ مرتبه

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ ۲ مرتبه

حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ ۲ مرتبه

قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ ۲ مرتبه

اللَّهُ أَكْبَرُ ۲ مرتبه

لا اله الا الله ۱ مرتبه

۲- جمله «اشْهَدُ أَنْ عَلَيَّا وَوَلِيُّ اللَّهِ» جزء اذان و اقامه نیست، ولی خوب است بعد از «اشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» به قصد قربت گفته شود. «(۱)» احکام اذان و اقامه

۱- اذان و اقامه باید بعد از داخل شدن وقتِ نماز گفته شود و اگر قبل از وقت بگوید باطل است. «(۲)»

۲- اقامه باید بعد از اذان گفته شود و اگر قبل از اذان بگوید صحیح

۱- توضیح المسائل، م ۹۱۹.

۲- توضیح المسائل، م ۹۳۵.

ص: ۸۰

نیست. «(۱)»

۳- بین جمله‌های اذان و اقامه باید، زیاد فاصله نشود و اگر بین آنها بیشتر از معمول فاصله بیندازد، باید دوباره آن را از سر بگیرد.

«(۲)»

۴- اگر برای نماز جماعتی اذان و اقامه گفته باشند، کسی که با آن جماعت نماز می‌خواند، نباید برای نماز خود اذان و اقامه بگوید.

«(۳)»

۵- نماز مستحبی اذان و اقامه ندارد. «(۴)»

۶- مستحب است در روز اولی که بچه به دنیا می‌آید، در گوش راست او اذان و در گوش چپش اقامه بگویند. «(۵)»

۷- مستحب است کسی که برای گفتن اذان معین می‌کنند، عادل و وقت شناس و صدایش بلند باشد. «(۶)»

۱- توضیح المسائل، م ۹۳۱.

۲- توضیح المسائل، م ۹۲۰.

۳- توضیح المسائل، م ۹۲۳.

۴- العروة الوثقی، ج ۱- ص ۶۰۱.

۵- توضیح المسائل - م ۹۱۷.

۶- توضیح المسائل - م ۹۴۱.

ص: ۸۱

واجبات نماز

اشاره

- ۱- نماز با گفتن «اللَّهُ أَكْبَرُ» شروع می‌شود و با سلام به پایان می‌رسد.
- ۲- آنچه در نماز انجام می‌شود یا واجب است و یا مستحب.
- ۳- واجبات نماز، یازده چیز است که برخی رُکن و برخی غیر رکن است.

۱- نیت

۲- قیام

رکن ۳- تکبیرة الاحرام

۴- رکوع

۵- سجود

واجبات نماز «(۱)»

۱- قرائت

۲- ذکر

غیر رکن ۳- تشهد

۴- سلام

۵- ترتیب

۶- موالات

۱- توضیح المسائل، واجبات نماز.

ص: ۸۲

فرق بین رُکن و غیر رُکن:

ارکان نماز، اجزاء اساسی آن به شمار می‌آید و چنانچه یکی از آنها بجا آورده نشود و یا اضافه شود، هر چند بر اثر فراموشی هم باشد، نماز باطل است.

واجبات دیگر، گرچه انجام آنها لازم است ولی چنانچه از روی فراموشی، کم یا زیاد شود نماز باطل نیست. «(۱)»

احکام واجبات نماز

نیت

۱- نماز گزار، از آغاز تا پایان نماز، باید بداند چه نمازی می‌خواند و آن را برای انجام فرمان خداوند عالم بجا آورد. «(۲)»

۲- به زبان آوردن نیت، لازم نیست، ولی چنانچه به زبان هم بگوید اشکال ندارد. «(۳)»

۳- نماز، باید از هر گونه ریا و خودنمایی بدور باشد؛ یعنی نماز را تنها برای انجام دستور خداوند بجا آورد و چنانچه تمام نماز یا قسمتی از آن، برای غیر خدا باشد، باطل است. «(۴)» «(۵)»

۱- توضیح المسائل، م ۹۴۲.

۲- همان مدرک.

۳- توضیح المسائل، م ۹۴۳.

۴- توضیح المسائل، م ۹۴۷-۹۴۶.

۵- گلیایگانی اگر در جزء مستحب نماز ریا کند، احتیاط لازم آن است که نماز را تمام کند و دوباره بخواند. مسأله ۹۵۶

تکبیرة الاحرام

همانگونه که گذشت نماز با گفتن «اللَّهُ أَكْبَرُ» آغاز می‌شود و به آن «تکبیرة الاحرام» می‌گویند. چون با همین تکبیر است که بسیاری از کارها که قبل از نماز جایز بوده بر نماز گزار حرام می‌شود؛ مانند خوردن و آشامیدن، خندیدن و گریستن.

واجبات تکبیرة الاحرام:

- ۱- به عربی صحیح گفته شود.
- ۲- هنگام گفتن «اللَّهُ أَكْبَرُ» بدن آرام باشد.
- ۳- تکبیرة الاحرام را طوری بگوید که اگر مانعی در کار نباشد خودش بشنود؛ یعنی بسیار آهسته نگوید.
- ۴- بنا بر احتیاط واجب آن را به چیزی که پیش از آن می‌خواند وصل نکند. «(۱)» مستحب است موقع گفتن تکبیرة الاحرام و تکبیرهای بین نماز دستها را تا مقابل گوشها بالا ببرد. «(۲)»

۱- توضیح المسائل، م ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۱ و ۹۵۲.

۲- توضیح المسائل، م ۹۵۵.

ص: ۸۴

قیام

قیام یعنی ایستاده بودن، که در بعضی موارد، از ارکان نماز است و ترک آن نماز را باطل می‌کند، ولی افرادی که نمی‌توانند ایستاده نماز بخوانند، وظیفه‌ای دارند که در مسائل آینده خواهد آمد.

۱- قیام هنگام تکبیرة الاحرام

رکن

۲- قیام پیش از رکوع

اقسام قیام

۱- قیام هنگام قرائت

غیررکن

۲- قیام بعد از رکوع. «(۱)» احکام قیام:

- ۱- واجب است پیش از گفتن تکبیرة الاحرام و بعد از آن، مقداری بایستد تا یقین کند که تکبیر را در حال قیام گفته است. «(۲)»
- ۲- قیام پیش از رکوع بدان معنی است که در حالت ایستاده به رکوع برود، بنابراین اگر رکوع را فراموش کند و بعد از قرائت به سجده برود و قبل از وارد شدن به سجده یادش بیاید، باید کاملاً بایستد سپس به

۱- توضیح المسائل، م ۹۵۸.

۲- توضیح المسائل، م ۹۵۹.

ص: ۸۵

رکوع برود و پس از آن سجده‌ها را بجا آورد. «(۱)»

۳- اموری که در حال قیام باید از آن پرهیز شود:

* بدن را حرکت دادن.

* به طرفی خم شدن.

* به جایی یا چیزی تکیه کردن.

* پاها را زیاد باز گذاشتن.

* پاها را از زمین بلند کردن. «(۲)»

۴- نماز گزار باید موقع ایستادن هر دو پا را بر زمین بگذارد، «(۳)» ولی لازم نیست سنگینی بدن روی هر دو پا باشد و اگر روی یک پا هم باشد اشکال ندارد. «(۴)»

۵- کسی که به هیچ وجه نتواند ایستاده نماز بخواند، باید نشسته رو به قبله بخواند، و اگر نشسته هم نتواند، باید خوابیده بجا آورد. «(۵)»

۶- واجب است بعد از انجام رکوع بطور کامل بایستد و سپس به سجده برود و چنانچه این قیام عمداً ترک شود نماز باطل است. «(۶)»

۱- توضیح المسائل، م ۹۶۰.

۲- توضیح المسائل، م ۹۶۱، ۹۶۳ و ۹۶۴.

۳- خوئی احتیاط مستحب است که هر دو پا روی زمین باشد. مسأله ۹۷۲

۴- توضیح المسائل، م ۹۶۳.

۵- توضیح المسائل، م ۹۷۰ و ۹۷۱.

۶- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۱۶۲، م ۱؛ و العروة الوثقی، ج ۱، ص ۶۶۵، الرابع.

ص: ۸۶

قرائت

خواندن حمد و یک سوره دیگر در رکعت اول و دوم نماز و خواندن حمد (بدون سوره) یا تسیحات اربعه در رکعت سوم و چهارم را «قرائت» گویند.

سوره حمد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ * إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ * إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ * صِرَاطَ الَّذِينَ
 أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ * غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ *

در رکعت اول و دوم نماز باید پس از حمد، سوره دیگری از قرآن، خوانده شود؛ مثلاً سوره «توحید»:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ الصَّمَدُ * لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ * وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ *

و در رکعت سوم و چهارم نماز، باید سوره حمد، یا سه مرتبه

ص: ۸۷

تسبیحات اربعه خوانده شود و اگر یک مرتبه هم بخواند کافی است. «(۱)» تسبیحات اربعه:
 «سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ»

احکام قرائت

۱- قرائت رکعت سوم و چهارم نماز باید آهسته خوانده شود، ولی حکم حمد و سوره در رکعت اول و دوم نماز به این شرح است:
 «(۲)» نماز نماز گزار حکم

ظهر و عصر مرد «(۳)» و زن باید آهسته بخوانند

مرد باید بلند بخواند

مغرب، عشاء، صبح اگر نامحرمصداى او را نمی شنود می تواند بلند

زن بخواند و اگر می شنود، بنا بر احتیاط واجب

باید آهسته بخواند

۲- اگر در جایی که باید نماز را بلند بخواند، عمداً آهسته بخواند یا در جایی که باید آهسته بخواند، عمداً بلند بخواند، نمازش باطل است،

۱- توضیح المسائل، م ۱۰۰۵.

۲- توضیح المسائل، م ۹۹۲ تا ۹۹۴ و ۱۰۰۷.

۳- احکامی که برای مردان گفته می شود، پسرها هم همین احکام را دارند.

ص: ۸۸

ولی اگر از روی فراموشی یا ندانستن مسأله باشد، صحیح است. «(۱)»

۳- اگر در بین خواندن حمد و سوره بفهمد اشتباه کرده است، (مثلاً می‌بایست بلند بخواند ولی آهسته خوانده است) لازم نیست مقداری را که خوانده، دوباره بخواند. «(۲)»

۴- انسان باید نماز را یاد بگیرد که غلط نخواند و کسی که اصلاً نمی‌تواند صحیح آن را یاد بگیرد، باید هر طور که می‌تواند بخواند و احتیاط مستحب «(۳)» است که نماز را به جماعت بجا آورد. «(۴)»

۵- بر تمام افراد بالغ و عاقل، یاد گرفتن نماز واجب است، و برای کسی که عزم رفتن به حج را دارد بیشتر تأکید می‌شود؛ زیرا- به گفته برخی از فقها- اگر کسی قرائت و ذکرهای واجب نماز را درست نخواند، علاوه بر باطل شدن حج و عمره، همسر و دیگر محرمات احرام بر او حلال نمی‌شود. «(۵)»

۶- اگر انسان، کلمه‌ای را صحیح بداند؛ مثلاً کلمه «عَبْدُهُ» را در تشهد «عَبْدُهُ» می‌دانسته و در نماز همانطور بخواند، و بعد بفهمد غلط خوانده است، لازم نیست «(۶)» دوباره نماز را بخواند. «(۷)»

۷- مواردی که ذکر می‌شود نماز گزار نباید در رکعت اول و دوم،

۱- توضیح المسائل، م ۹۹۵.

۲- همان مدرک.

۳- گلپایگانی احتیاط لازم آن است که نماز را به جماعت بخواند. مسأله ۱۰۰۶

۴- توضیح المسائل، م ۹۹۷.

۵- مناسک حج، فصل پنجم، نماز طواف، م ۱۶.

۶- گلپایگانی- اراکی باید دوباره بخواند. مسأله ۱۰۱۰

۷- توضیح المسائل، م ۱۰۰۱.

ص: ۸۹

سوره بخواند و باید تنها به خواندن حمد اکتفا کند:

الف: وقت نماز تنگ باشد.

ب: ناچار باشد که سوره نخواند؛ مثلاً برسد که اگر سوره را بخواند دزد یا درنده، یا چیز دیگری به او صدمه بزند. [\(۱\)](#)

۸- در تنگی وقت باید تسیحات اربعه را یک مرتبه بگوید. [\(۲\)](#) بعضی از مستحبات قرائت:

۱- در رکعت اول پیش از حمد بگوید: «اعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ».

۲- در رکعت اول و دوم نماز ظهر و عصر «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» را بلند بگوید.

۳- حمد و سوره را شمرده بخواند و در آخر هر آیه وقف کند، یعنی آن را به آیه بعد نچسباند.

۴- در حال خواندن حمد و سوره به معنای آن توجه داشته باشد.

۵- در تمام نمازها در رکعت اول، سوره «أَنَا أَنْزَلْنَاهُ» و در رکعت دوم سوره «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» را بخواند. [\(۳\)](#)

ذکر

یکی از واجبات رکوع و سجده ذکر است؛ یعنی گفتن «سُبْحَانَ اللَّهِ»

۱- توضیح المسائل، م ۹۷۹.

۲- توضیح المسائل، م ۱۰۰۶.

۳- توضیح المسائل، م ۱۰۱۷ و ۱۰۱۸.

ص: ۹۰

یا «اللَّهُ اكْبَرُ» و مانند آن، که تفصیل هر یک خواهد آمد.

رکوع

۱- در هر رکعت بعد از قرائت، نماز گزار باید به اندازه‌ای خم شود که بتواند دست را به زانو بگذارد و این عمل را «رکوع» می‌گویند. [\(۱\)](#)

۱- خم شدن به مقداری که بیان شد.

۲- ذکر، (گفتن حداقل، سه مرتبه سُبْحَانَ اللَّهِ).

واجبات رکوع ۳- آرامش بدن در حال گفتن ذکر رکوع.

۴- ایستادن بعد از رکوع.

۵- آرامش بدن بعد از رکوع. [\(۲\)](#)

ذکر رکوع

در رکوع، هر ذکر گفته شود کافی است، ولی احتیاط واجب [\(۳\)](#) آن است که به قدر سه مرتبه «سُبْحَانَ اللَّهِ» یا یک مرتبه «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ» کمتر نباشد. [\(۴\)](#)

۱- توضیح المسائل، م ۱۰۲۲.

۲- العروة الوثقی، ج ۱- ص ۶۶۴.

۳- اراکی شرط است که به این مقدار باشد. مسأله ۱۰۲۰؛ گلیایگانی باید به قدر سه «سبحان الله» باشد. مسأله ۱۰۳۷

۴- توضیح المسائل، م ۱۰۲۸.

ص: ۹۱

آرامش بدن در رکوع

۱- در رکوع باید به مقدار ذکر واجب، بدن آرام باشد. «(۱)»

۲- اگر پیش از آنکه به مقدار رکوع خم شود و بدن آرام گیرد، عمداً ذکر رکوع را بگوید، «(۲)» نمازش باطل است. «(۳)»

۳- اگر پیش از تمام شدن ذکر واجب، عمداً سراز رکوع بردارد نمازش باطل است. «(۴)» ایستادن و آرامش بعد از رکوع بعد از تمام شدن ذکر رکوع، باید بایستد و بعد از آنکه بدن آرام گرفت به سجده برود و اگر عمداً پیش از ایستادن، یا پیش از آرام گرفتن بدن، به سجده برود نمازش باطل است. «(۵)» وظیفه کسی که نمی‌تواند بطور معمول رکوع کند:

۱- کسی که نمی‌تواند به مقدار رکوع خم شود باید به هر اندازه که می‌تواند خم شود. «(۶)»

۱- توضیح المسائل، م ۱۰۳۰.

۲- گلپایگانی باید بعد از آرام گرفتن بدن، دوباره ذکر را بگوید و بنابر احتیاط لازم نماز را تمام کرده و دوباره بخواند و اگر به همان ذکر اول اکتفا کند نمازش باطل است. مسأله ۱۰۴۱

۳- توضیح المسائل، م ۱۰۳۲.

۴- توضیح المسائل، م ۱۰۳۳.

۵- توضیح المسائل، م ۱۰۴۰.

۶- گلپایگانی در این صورت احتیاط لازم آن است که نماز را دوباره بخواند و رکوع آن را نشسته بجا آورد و اگر هیچ نتواند خم شود باید موقع رکوع بنشیند و نشسته رکوع کند و احتیاط لازم آن است که نماز دیگری هم بخواند و برای رکوع آن با سر اشاره کند. مسأله ۱۰۴۵

ص: ۹۲

- ۲- کسی که اصلاً نتواند خم شود «(۱)» باید نشسته رکوع کند.
- ۳- کسی که نمی‌تواند نشسته رکوع کند باید ایستاده نماز بخواند و برای رکوع، با سر اشاره کند. «(۲)» برخی از مستحبات رکوع
 - ۱- مستحب است ذکر رکوع را سه یا پنج یا هفت مرتبه بلکه بیشتر بگوید.
 - ۲- مستحب است پیش از رفتن به رکوع در حالی که راست ایستاده تکبیر بگوید.
 - ۳- مستحب است در حال رکوع بین دو قدم (روی زمین) را نگاه کند.
 - ۴- مستحب است پیش از ذکر رکوع یا بعد از آنصلوات بفرستد.
 - ۵- مستحب است بعد از رکوع، هنگامی که ایستاد و بدن آرام گرفت بگوید «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ». «(۳)»

سجود

- ۱- نماز گزار باید در هر رکعت از نمازهای واجب و مستحب، بعد

۱- خوئی باید برای رکوع با سر اشاره کند. مسأله ۱۰۴۵

۲- توضیح المسائل، م ۱۰۳۷.

۳- توضیح المسائل، م ۱۰۴۳.

ص: ۹۳

از رکوع دو سجده بجا آورد. «(۱)»

۲- سجده آن است که پیشانی و کف دو دست و سر زانوها و سر دو انگشت بزرگ پاها (شست) را بر زمین بگذارد.

۱- گذاشتن هفت عضو از بدن بر زمین.

۲- ذکر.

۳- آرامش بدن در حال ذکر سجده.

۴- سر برداشتن و نشستن و آرامش بین دو سجده.

واجبات سجده ۵- بر زمین بودن هفت عضو در هنگام ذکر.

۶- مساوی بودن جاهای سجده (پست و بلند نبودن).

۷- گذاشتن پیشانی بر چیزی که سجده بر آن صحیح است.

۸- پاک بودن جائی که پیشانی را می گذارد.

۹- موالات بین دو سجده. «(۲)»

احکام واجبات سجده

ذکر:

در سجده هر ذکر بگوید کافی است ولی احتیاط واجب «(۳)» آن است که مقدار ذکر از سه مرتبه «سُبْحَانَ اللَّهِ» یا یک مرتبه

«سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ» کمتر نباشد. «(۴)»

۱- توضیح المسائل، م ۱۰۴۵.

۲- العروة الوثقی، ج ۱، ص ۶۷۳.

۳- اراکی شرط است که از این مقدار کمتر نباشد. مسأله ۱۰۴۱.

۴- توضیح المسائل، م ۱۰۴۹.

ص: ۹۴

آرامش:

۱- در سجده باید به مقدار ذکر واجب، بدن آرام باشد. «(۱)»

۲- اگر پیش از آنکه پیشانی به زمین برسد و آرام گیرد، عمداً ذکر را بگوید نماز باطل است «(۲)» و چنانچه از روی فراموشی باشد، باید دوباره در حال آرام بودن، ذکر را بگوید. «(۳)» سر برداشتن از سجده:

۱- بعد از تمام شدن ذکر سجده اول باید بنشیند تا بدن آرام گیرد و دوباره به سجده رود. «(۴)»

۲- اگر پیش از تمام شدن ذکر، عمداً سر از سجده بردارد، نماز باطل است. «(۵)» بر زمین بودن هفت عضو:

۱- اگر موقعی که ذکر سجده را می گوید، یکی از هفت عضو را عمداً از زمین بردارد، نماز باطل می شود، «(۶)» ولی موقعی که مشغول گفتن

۱- توضیح المسائل، م ۱۰۵۰.

۲- گلپایگانی باید بعد از رسیدن پیشانی به زمین و آرام گرفتن بدن دوباره ذکر را بگوید و بنابر احتیاط لازم، نماز را تمام کرده و دوباره بخواند. مسأله ۱۰۶۰

۳- توضیح المسائل، م ۱۰۵۱ و ۱۰۵۲.

۴- توضیح المسائل، م ۱۰۵۶.

۵- توضیح المسائل، م ۱۰۵۲.

۶- گلپایگانی احتیاط لازم آن است که بعد از آرام گرفتن همه اعضاء دوباره ذکر واجب را بگوید و نماز را تمام کند و دوباره بخواند. مسأله ۱۰۶۳

ص: ۹۵

- ذکر نیست اگر غیر از پیشانی، جاهای دیگر را از زمین بردارد و دوباره بگذارد، اشکال ندارد. «(۱)»
- ۲- اگر همراه با انگشتان شست پا، انگشتان دیگر هم بر زمین باشد مانع ندارد. «(۲)» مساوی بودن مواضع سجده:
- ۱- جای پیشانی نمازگزار باید از جای زانوهایش پست تر و بلندتر از چهار انگشت بسته نباشد. «(۳)»
- ۲- احتیاط واجب «(۴)» آن است که جای پیشانی نمازگزار از جای انگشتان پایش هم پست تر و بلندتر از چهار انگشت بسته نباشد. «(۵)» گذاشتن پیشانی بر چیزی که سجده بر آن صحیح است:
- ۱- در سجده باید پیشانی را بر زمین و یا آنچه از زمین می‌روید ولی خوراکی و پوشاکی نیست قرار دهد. «(۶)»
- ۲- نمونه‌هایی از چیزهایی که سجده بر آنها صحیح است:
- * خاک * سنگ * گل پخته «(۷)» * گچ * چوب * چمن

- ۱- توضیح المسائل، م ۱۰۵۴
- ۲- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۱۷۳، م ۲؛ و العروة الوثقی، ج ۱، ص ۶۷۶، م ۷.
- ۳- توضیح المسائل، م ۱۰۵۷.
- ۴- خوئی - اراکی باید پست تر یا بلندتر نباشد. مسأله ۱۰۶۶
- ۵- توضیح المسائل، م ۱۰۵۷.
- ۶- توضیح المسائل، م ۱۰۷۶.
- ۷- اراکی - گلپایگانی سجده بر گچ و آهک و گل پخته صحیح نیست. مسأله ۱۰۹۰

ص: ۹۶

چند مسأله

- ۱- سجده بر چیزهای معدنی؛ مانند طلا و نقره و عقیق و فیروزه، صحیح نیست: «(۱)»
- ۲- سجده کردن برای غیر خداوند حرام است. «(۲)»
- ۳- سجده بر چیزهایی که از زمین می‌روید و خوراک حیوان است، مثل علف و کاه صحیح است. «(۳)»
- ۴- سجده بر کاغذ، اگر چه از پنبه و مانند آن ساخته شده باشد صحیح است. «(۴)» «(۵)»
- ۵- برای سجده، بهتر از هر چیز، تربت حضرت سیدالشهداء- علیه‌السلام- می‌باشد و بعد از آن بدین ترتیب؛ یعنی: خاک، سنگ، گیاه می‌باشد. «(۶)»
- ۶- اگر در سجده اول، مَهر به پیشانی بچسبد و بدون این که مَهر را بردارد دوباره به سجده رود نماز باطل است. «(۷)»
- ۷- سجده کردن بر سنگهایی که هم‌اکنون مسجد الحرام و

- ۱- توضیح المسائل، م ۱۰۷۶.
- ۲- توضیح المسائل، م ۱۰۹۰.
- ۳- توضیح المسائل، م ۱۰۷۸.
- ۴- توضیح المسائل، م ۱۰۸۲.
- ۵- گلپایگانی سجده بر کاغذی که از پنبه و مانند آن ساخته شده و همچنین کاغذی که انسان نمی‌داند از چیزی که سجده بر آن صحیح است ساخته شده یا نه اشکال دارد. مسأله ۱۰۹۱
- ۶- توضیح المسائل، م ۱۰۸۳.
- ۷- توضیح المسائل، م ۱۰۸۶.

ص: ۹۷

مسجد النبی-ص- با آنها فرش شده است، اشکال ندارد.

استفتاء

س ۱- در مسجد الحرام و مسجد النبی و سایر مساجد مکه و مدینه، بعضی جاها مفروش است و بعضی غیر مفروش و با سنگ ساخته شده است، آیا لازم است برای انجام نماز جماعت یا فردی به جایی برود که بر سنگ سجده کند و آیا می تواند بر فرش سجده کند؟

(امام خمینی): سجده کردن بر فرشهای مسجد مانع ندارد و مهر گذاشتن جایز نیست و لازم نیست در جایی که سنگ است نماز بخواند.

(گلپایگانی): سجده بر سنگها مانعی ندارد- واللّه العالم-.

(اراکی): سجده کردن بر سنگ مانعی ندارد، هرچند بر فرش هم می تواند سجده کند. «(۱)»

س ۲- در مسجد النبی، پس از اتمام نماز جماعت، آیا می توان روی فرشهای مسجد سجده نمود و یا این که باید برود در جایی که سنگ فرش است و بر سنگ نماز بخواند؟

(امام خمینی): لازم نیست به جای دیگر که سنگ فرش است برود.

(گلپایگانی- اراکی): حکم مسأله قبل را دارد. «(۲)»

۱- استفتاآت ویژه حج، س ۵۲.

۲- مناسک، مسائل متفرقه، س ۲۳.

ص: ۹۸

وظیفه کسی که نمی‌تواند بطور معمول سجده کند:

۱- کسی که نمی‌تواند پیشانی را به زمین برساند، باید به قدری که می‌تواند خم شود و مهر را برجای بلندی مثل بالش، بگذارد و سجده کند، ولی باید کف دستها و زانوها و انگشتان پا را بطور معمول بر زمین بگذارد. [\(۱\)](#)

۲- اگر نمی‌تواند خم شود باید برای سجده بنشیند و با سر اشاره کند، [\(۲\)](#) ولی احتیاط واجب آن است که مهر را بالا- بیاورد و پیشانی را بر آن بگذارد.

برخی از مستحبات سجده:

۱- در این موارد، مستحب است تکبیر بگوید:

* بعد از رکوع و قبل از سجده اول.

* بعد از سجده اول، در حالی که نشست و بدنش آرام گرفت.

* قبل از سجده دوم، در حالی که نشسته است و بدنش آرام است.

* بعد از سجده دوم.

۲- طول دادن سجده‌ها مستحب است.

۳- گفتن «اسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَآتُوبُ إِلَيْهِ» بعد از سجده اول در حالی

۱- توضیح المسائل، م ۱۰۶۸.

۲- توضیح المسائل، م ۱۰۶۹.

ص: ۹۹

که بدنش آرام گرفت مستحب است.

۴- صلوات فرستادن در سجده‌ها مستحب است. «(۱)»

سجده واجب قرآن

۱- در چهار سوره قرآن، آیه سجده است که اگر انسان آن آیه را بخواند یا وقتی که دیگری آن را می‌خواند به آن گوش دهد، بعد از تمام شدن آن آیه، باید فوراً سجده کند. «(۲)» ۱- سوره شماره ۳۲/ سجده

۲- سوره شماره ۴۱/ فُصِّلَتْ

۲- سوره‌هایی که آیه سجده دارد

۳- سوره شماره ۵۳/ نَجْم

۴- سوره شماره ۹۶/ عَلَقَ «(۳)» ۳- چنانچه سجده را فراموش کند، هر وقت یادش آمد باید سجده کند. «(۴)» ۴- اگر آیه سجده را از ضبط صوت بشنود، لازم نیست سجده کند. «(۵)» «(۶)» ۵- اگر آیه سجده را از بلندگو یا رادیو یا تلویزیون بشنود، چنانچه

۱- توضیح المسائل، م ۱۰۹۱.

۲- توضیح المسائل، م ۱۰۹۳.

۳- توضیح المسائل، م ۱۰۹۳.

۴- توضیح المسائل، م ۱۰۹۳.

۵- توضیح المسائل، م ۱۰۹۶.

۶- گلپایگانی اگر آیه سجده از بلندگو یا رادیو هم خوانده شود و به آن گوش دهد باید سجده کند. مسأله ۱۱۰۲؛ اراکی اگر از مثل ضبط صوت آیه را بشنود، بنابر احتیاط واجب باید سجده کند ولی اگر از مثل بلندگو که صدای انسان را می‌رساند بشنود، واجب است سجده کند. مسأله ۱۰۸۸

ص: ۱۰۰

صدای انسان را می‌رساند و از نوار استفاده نمی‌شود، یعنی همان وقت که صدا پخش می‌شود، شخصی در حال خواندن آن آیه است و این وسیله، صدای او را می‌رساند واجب است سجده کند. «(۱)» ۶- هنگام سجده برای این آیه‌ها، باید پیشانی را بر چیزی که سجده بر آن صحیح است بگذارد ولی مراعات سایر شرایط سجده، لازم نیست. «(۲)» «(۳)» ۷- گفتن ذکر در این سجده واجب نبوده و مستحب می‌باشد. «(۴)»

تشهد

در رکعت دوم و آخر نمازهای واجب، نمازگزار باید بعد از سجده دوم بنشیند و در حال آرام بودن بدن، تشهد بخواند؛ یعنی بگوید:

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ
وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ». «(۵)»

۱- توضیح المسائل، م ۱۰۹۶.

۲- . توضیح المسائل، م ۱۰۹۷.

۳- سایر مراجع مراعات بعضی از شرایط سجده لازم است، به توضیح المسائل، مسأله ۱۰۸۹ مراجعه کنید.

۴- توضیح المسائل، م ۱۰۹۹.

۵- توضیح المسائل، م ۱۱۰۰.

ص: ۱۰۱

سلام

۱- در رکعت آخر هر نماز پس از تشهد باید سلام دهد و نماز را به پایان ببرد.

۲- مقدار واجب سلام یکی از این دو است:

۱- «السَّلَامُ عَلَيْنَا وَ عَلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ». «(۱)» ۲- «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ». «(۲)» ۳- مستحب است قبل از این دو سلام بگوید:

«السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ».

و هر سه را نیز بگوید. «(۳)»

ترتیب

نماز باید بدین ترتیب خوانده شود: تکبیره الاحرام، قرائت، رکوع، سجود، و در رکعت دوم پس از سجود، تشهد بخواند و در رکعت آخر، پس از تشهد، سلام دهد.

مُوالات

۱- موالات؛ یعنی پشت سرهم بودن اجزای نماز و فاصله نینداختن

۱- گلپایگانی اگر این سلام را بگوید، احتیاط واجب آن است که بعد از آن «السلام علیکم و رحمة الله و بركاته» را هم بگوید.

مسأله ۱۱۱۴

۲- توضیح المسائل، م ۱۱۰۵.

۳- توضیح المسائل، م ۱۱۰۵.

ص: ۱۰۲

بین آنها.

۲- اگر بقدری بین اجزای نماز فاصله بیندازد که نگویند نماز می‌خواند، نمازش باطل است. «(۱)» ۳- طول دادن رکوع و سجود و خواندن سوره‌های بزرگ، موالات را بهم نمی‌زند. «(۲)»

قنوت

۱- مستحب است در رکعت دوم نماز بعد از حمد و سوره و پیش از رکوع، قنوت بخواند، یعنی دستها را بلند کند و مقابل صورت بگیرد و دعا یا ذکر بخواند. «(۳)» ۲- در قنوت هر ذکر یا بگوید اگر چه یک «سُبْحَانَ اللَّهِ» باشد کافی است و می‌تواند این دعا را بخواند.

«رَبَّنَا اتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ». «(۴)»

تعقیب نماز

تعقیب (در بحث نماز) یعنی مشغول شدن به ذکر و دعا و قرآن بعد از سلام نماز.
۱- بهتر است در حال تعقیب رو به قبله باشد.

۱- توضیح المسائل، م ۱۱۱۴.

۲- . توضیح المسائل، م ۱۱۱۶.

۳- توضیح المسائل، م ۱۱۱۷.

۴- توضیح المسائل، م ۱۱۱۸.

ص: ۱۰۳

۲- لازم نیست تعقیب به عربی باشد، ولی بهتر است چیزهایی را که در کتابهای دعا دستور داده‌اند بخواند.

۳- گفتن تسبیح حضرت زهرا یعنی: ۳۴ مرتبه «اللَّهُ أَكْبَرُ» و ۳۳ مرتبه «الْحَمْدُ لِلَّهِ» و ۳۳ مرتبه «سُبْحَانَ اللَّهِ» مستحب است. «(۱)»

مُبطّلات نماز

آنگاه که نماز گزار، تکبیرة الاحرام می گوید و نماز را شروع می کند تا پایان آن، بعضی از کارها بر او حرام می شود که اگر در نماز، یکی از آنها را انجام دهد نمازش باطل است، مهمترین آنها عبارت است از:

خوردن و آشامیدن.

سخن گفتن.

خندیدن.

گریستن.

روی از قبله برگرداندن.

کم یا زیاد کردن ارکان نماز.

بر هم زدن صورت نماز. «(۲)»

۱- توضیح المسائل، م ۱۱۲۲.

۲- توضیح المسائل، م ۱۱۲۶.

احکام مبطلات نماز

سخن گفتن

۱- اگر نماز گزار عمداً کلمه‌ای بگوید «(۱)» و بخواهد با آن معنایی را برساند نمازش باطل است. «(۲)» ۲- اگر عمداً کلمه‌ای بگوید که دو حرف یا بیشتر داشته باشد، هر چند نخواهد با گفتن آن معنایی را برساند، بنا بر احتیاط واجب باید نماز را دوباره بخواند. «(۳)» «(۴)» ۳- در نماز نباید به کسی سلام کرد، ولی اگر کسی به نماز گزار سلام کند واجب است جواب او را بدهد، و باید سلام را مقدم بدارد؛ مثلاً بگوید: «السَّلَامُ عَلَیْكَ» یا «السَّلَامُ عَلَیْكُمْ» و نباید «عَلَیْكُمْ السَّلَام» بگوید. «(۵)» «(۶)»

۱- گلپایگانی- اراکی در صورتی که آن کلمه، دو حرفی یا بیشتر باشد. توضیح المسائل ص ۱۹۹

۲- توضیح المسائل، ص ۱۵۴.

۳- توضیح المسائل، ص ۱۵۴.

۴- خوئی نمازش باطل نیست ولی لازم است بعد از نماز سجده سهو بجا آورد. مسأله ۱۱۴۱

۵- توضیح المسائل، م ۱۱۳۷.

۶- اراکی - گلپایگانی باید همانطور که او سلام کرده جواب دهد ولی در جواب «علیکم السلام» باید بگوید «سلام علیکم». مسأله ۱۱۴۶؛ خوئی بنا بر احتیاط واجب باید همانطور که او سلام کرده جواب دهد ولی در جواب «علیکم السلام» هرگونه بخواهد می‌تواند بگوید. مسأله ۱۱۴۶

ص: ۱۰۵

خندیدن و گریستن:

۱- اگر نماز گزار عمداً باصدا بخندد، نمازش باطل است.

۲- لبخند زدن نماز را باطل نمی کند.

۳- اگر نماز گزار برای کار دنیا عمداً باصدا گریه کند نمازش باطل است.

۴- گریه بدون صدا و گریه از ترس خدا یا برای آخرت، هر چند باصدا باشد، نماز را باطل نمی کند. «(۱)» «(۲)» روی از قبله

برگرداندن

۱- اگر عمداً به مقداری روی خود را از قبله برگرداند بطوری که نگویند رو به قبله است، نمازش باطل است.

۲- اگر سهواً تمامصورت را به طرف راست یا چپ قبله برگرداند، «(۳)» احتیاط واجب آن است که نماز را دوباره بخواند. ولی اگر

به طرف راست یا چپ قبله نرسیده است، نماز صحیح است. «(۴)»

۱- توضیح المسائل، ص ۱۵۶ هفتم و هشتم از مبطلات نماز.

۲- سایر مراجع احتیاط واجب آن است که برای کار دنیا بی صدا هم گریه نکنند. توضیح المسائل ص ۲۰۹

۳- گلپایگانی اگر سر را به طرف راست یا چپ قبله بگرداند، عمداً باشد یا سهواً، نمازش باطل نمی شود ولی کراهت دارد مسأله

۱۱۴۰

۴- توضیح المسائل، م ۱۱۳۱.

ص: ۱۰۶

برهم زدن صورت نماز

۱- اگر در بین نماز کاری کند که صورت نماز را برهم زند مثل دست زدن، به هوا پریدن و مانند اینها، هر چند از روی فراموشی باشد، نماز باطل می‌شود. «(۱)» ۲- اگر در بین نماز به قدری ساکت بماند که نگویند نماز می‌خواند نمازش باطل می‌شود. «(۲)» ۳- رها کردن نماز واجب (شکستن نماز) حرام است مگر در حال ناچاری؛ مانند این موارد:

* حفظ جان

* حفظ مال

* جلوگیری از ضرر مالی و بدنی

۴- شکستن نماز برای پرداخت بدهی مردم با این شرایط اشکال ندارد:

* طلبکار، طلب خود را می‌خواهد.

* وقت نماز تنگ نیست؛ یعنی، می‌تواند پس از پرداخت بدهی، نماز را در وقت آن بخواند.

* در بین نماز نمی‌تواند بدهی را پردازد. «(۳)»

۱- توضیح المسائل، ص ۱۵۶، نهم از مبطلات نماز.

۲- توضیح المسائل، م ۱۱۵۲.

۳- . توضیح المسائل، م ۱۱۵۹ تا ۱۱۶۱.

ص: ۱۰۷

- ۵- شکستن نماز برای مالی که اهمیت ندارد مکروه است. «(۱)» چیزهایی که در نماز مکروه است:
- ۱- برهم گذاشتن چشمها.
 - ۲- بازی کردن با انگشتان و دستها.
 - ۳- سکوت کردن در هنگام خواندن حمد یا سوره و یا ذکر، برای شنیدن حرف کسی.
 - ۴- انجام هر کاری که خضوع و خشوع را از بین ببرد.
 - ۵- برگرداندن صورت به طرف راست یا چپ به مقدار کم (چون زیاد آن نماز را باطل می کند). «(۲)»

۱- توضیح المسائل، م ۱۱۶۰.

۲- توضیح المسائل، م ۱۱۵۷.

ص: ۱۰۸

ترجمه اذان، اقامه، نماز

ترجمه اذان

* «اللَّهُ أَكْبَرُ».

خدا از همه بزرگتر است.

* «اشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ».

گواهی می‌دهم که جز آفریدگار جهان خدایی نیست.

* «اشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ».

گواهی می‌دهم که محمد پیغمبر خدا است.

* «حَتَّىٰ عَلَى الصَّلَاةِ».

بشتابید به سوی نماز.

* «حَتَّىٰ عَلَى الْفَلَاحِ».

بشتابید به سوی رستگاری.

* «حَتَّىٰ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ».

بشتابید به سوی بهترین کارها.

* «قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ».

ص: ۱۰۹

نماز برپا شد.

* «اللَّهُ أَكْبَرُ».

خدا از همه بزرگتر است.

* «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ».

جز آفریدگار جهان خدایی نیست.

ترجمه نماز تکبیره الاحرام: * «اللَّهُ أَكْبَرُ».

خداوند از هر کس و هر چیز بزرگتر است.

حمد: * «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

بنام خداوند بخشنده مهربان.

* «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

ستایش، مخصوص خدا؛ پروردگار جهانیان است.

* «الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

خدای بخشنده مهربان.

* «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ».

صاحب روز پاداش (قیامت).

«إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ».

* تنها تو را می پرستیم و تنها از تو کمک می خواهیم.

* «اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ».

ص: ۱۱۰

* ما را به راه راست هدایت فرما.

* «صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ».

* راه آنانکه به آنها نعمت دادی.

* «غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ».

* نه راه کسانی که بر آنها خشم شده است.

* «وَالضَّالِّينَ».

* و نه راه گمراهان.

* سوره: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

* بنام خداوند بخشنده مهربان.

* «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ».

* بگو اوست خدای یکتا.

* «اللَّهُ الصَّمَدُ».

* خدای بی نیاز.

* «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ».

* خدایی که نه فرزند کسی است و نه فرزندی دارد.

* «وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ».

* و هیچ کسی، همتای او نیست.

* ذکر رکوع: «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ».

* خدای بزرگ خود را می ستایم و پیراسته می شمرم.

ص: ۱۱۱

ذکر سجود: * «سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَبِحَمْدِهِ».

* خدای خود را که از همه بالاتر است می ستایم و منزّه می دانم.

تسبیحات اربعه: * «سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ».

* منزّه است خدا، ستایش مخصوص خدا است، جز آفریدگار جهان خدایی نیست و خدا از همه بزرگتر است.

تشهد: * «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ».

* گواهی می دهم که جز آفریدگار، خدایی نیست و یکتا و بی همتاست و شریک ندارد.

* «وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ».

* و گواهی می دهم که محمد (ص) بنده و فرستاده خداوند است.

* «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ».

* خداوندا! بر محمد و خاندان او درود فرست.

سلام: * «السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ».

* درود و رحمت و برکات خدا بر تو ای پیامبر.

* «السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ».

درود بر ما (نماز گزاران) و بر بندگان شایسته خدا.

* «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ».

درود بر شما و رحمت و برکات خدا بر شما.

ص: ۱۱۲

شکایات نماز

اشاره

گاهی ممکن است نماز گزار در انجام جزئی از نماز شک کند؛ مثلاً نمی‌داند تشهد را خوانده است یا نه و یا نمی‌داند یک سجده بجا آورده است یا دو سجده و گاهی در تعداد رکعاتی که خوانده است شک می‌کند؛ مثلاً نمی‌داند اکنون مشغول رکعت سوم است یا چهارم.

برای شک در نماز، احکام خاصی است و بیان تمام موارد آن از حدّ این جزوه خارج است ولی بطور مختصر، به بیان اقسام شک و احکام هر کدام می‌پردازیم:

اقسام شک در نماز

«(۱)»

۱- شک در اجزای نماز:

الف: اگر در انجام جزئی از اجزای نماز شک کند؛ یعنی نمی‌داند آن جزء را بجا آورده است یا نه، اگر جزء بعدی را شروع نکرده است،

ص: ۱۱۳

یعنی هنوز از محل آن جزء نگذشته است؛ باید آن را بجا آورد. ولی اگر بعد از داخل شدن در جزء بعدی شک پیش آمده است؛ یعنی از محل آن گذشته است؛ به چنین شکی اعتنا نمی‌شود و نماز را ادامه می‌دهد و صحیح است.

ب: اگر در صحت جزئی از نماز شک کند؛ یعنی نمی‌داند جزئی را که بجا آورده، صحیح انجام شده است یا نه، در اینصورت به شک خود اعتنا نمی‌کند، یعنی بنا می‌گذارد بر صحیح بودن آن و نماز را ادامه می‌دهد و صحیح است.

۲- شک در رکعات: «(۱)»

* شکهایی که نماز را باطل می‌کند: «(۲)»

۱- اگر در نماز دو رکعتی؛ مثل نماز صبح یا در نماز مغرب، شک در رکعت پیش آید، نماز باطل است.

۲- شک بین یک و بیشتر از یک؛ یعنی اگر شک کند یک رکعت خوانده یا بیشتر، نماز باطل است.

۳- اگر در نماز نداند چند رکعت خوانده نماز باطل است.

۱- شک در رکعات نماز، موارد دیگری نیز دارد، اما چون پیش آمدن آن موارد بسیار کم است از بیان آنها صرف نظر شد، برای آشنایی می‌توانید به رساله توضیح المسائل مسأله ۱۱۶۵ تا ۱۲۰۰ مراجعه کنید.

۲- توضیح المسائل، م ۱۱۶۵.

ص: ۱۱۴

جای جدول شکایات

ص: ۱۱۵

* شکهایی که نباید به آنها اعتناء کرد: «(۱)»

۱- در نماز مستحبی.

۲- در نماز جماعت؛ که توضیح این دو خواهد آمد.

۳- پس از سلام نماز؛ یعنی اگر بعد از تمام شدن نماز، شک در رکعت یا اجزاء پیش آید، لازم نیست نماز را دوباره بخواند.

۴- بعد از گذشت وقت نماز؛ یعنی اگر پس از گذشت وقت نماز، شک کند که نماز را خوانده است یا نه، خواندن آن نماز لازم نیست.

یاد آوری:

۱- هر آنچه در نماز خوانده یا بجا آورده می شود، جزئی از نماز است.

۲- اگر نماز گزار شک کند که جزئی از نماز را بجا آورده یا نه، مثلاً شک دارد سجده دوم را انجام داده یا نه، چنانچه وارد جزء بعدی نشده است باید آن جزء را بجا آورد، ولی اگر وارد جزء بعدی شده است؛ به شک خود اعتنا نمی کند، بنابراین اگر مثلاً در حالی که نشسته است و تشهد را شروع نکرده، شک کند یک سجده بجا آورده است یا دو سجده، باید یک سجده دیگر بجا آورد؛ اما اگر در بین تشهد و یا پس از ایستادن شک کند، لازم نیست سجده ای بجا آورد، نماز را ادامه می دهد و صحیح است.

۱- توضیح المسائل، م ۱۱۶۸.

ص: ۱۱۶

- ۳- چنانچه پس از بجا آوردن جزئی از اجزاء نماز؛ مثلاً خواندن حمد و یا یک کلمه از آن شك کند که صحیح بجا آورده است یا نه، به شك خود توجه نمی‌کند و لازم نیست دوباره بجا آورد؛ نماز را ادامه می‌دهد و صحیح است.
- ۴- شك در رکعت، یعنی در بین نماز در تعداد رکعت‌های خوانده شده شك کند؛ مثلاً هنگام خواندن تسبیحات نداند که اکنون رکعت چهارم را می‌خواند یا سوم؟
- ۵- اگر در تعداد رکعت‌های نماز مستحبی شك کند، بنابر دو می‌گذارد چون تمام نمازهای مستحبی - بجز نماز وتر و اعرابی - دورکعتی است پس اگر شك بین یک و دو یا دو و بیشتر از آن پیش آید، بنابر دو می‌گذارد و نماز صحیح است.
- ۶- در نماز جماعت، اگر امام جماعت شك کند ولی مأوم شك نداشته باشد و مثلاً با گفتن «اللَّهُ أَكْبَرُ» امام را مطلع کند، امام جماعت به شك خود اعتنا نمی‌کند و همچنین اگر مأوم شك کند ولی امام جماعت شك نداشته باشد، همانگونه که امام جماعت نماز را انجام می‌دهد او هم عمل می‌کند و صحیح است.
- ۷- اگر یکی از شک‌هایی که نماز را باطل می‌کند پیش آید، باید کمی فکر کند و چنانچه چیزی یادش نیامد و شك باقی ماند، نماز را بهم می‌زند و دوباره شروع می‌کند.

نماز احتیاط

۱- در مواردی که نماز احتیاط واجب می‌شود؛ مثل شک بین ۳ و ۴، باید بعد از سلام نماز، بدون آنکه بصورت نماز را بهم بزند و یا مبطلی از مبطلات نماز را انجام دهد، برخیزد و بدون اذان و اقامه تکبیر بگوید و نماز احتیاط را بخواند. فرق نماز احتیاط با نمازهای دیگر:

نیت آن را نباید به زبان آورد.

* سوره و قنوت ندارد (هر چند دور رکعتی باشد).

* حمد را باید آهسته بخواند (بنا بر احتیاط واجب). «(۱)» ۲- اگر یک رکعت نماز احتیاط واجب باشد، پس از سجده‌ها، تشهد می‌خواند و سلام می‌دهد و اگر دو رکعت واجب شده باشد، نباید در رکعت اول تشهد و سلام بخواند، بلکه باید یک رکعت دیگر هم (بدون تکبیرة الاحرام) بخواند و در پایان رکعت دوم تشهد می‌خواند و سلام می‌دهد. «(۲)»

۱- گلپایگانی- خویی سوره حمد را واجب است آهسته بخواند. مسأله ۱۲۲۵

۲- توضیح المسائل، م ۱۲۱۵ و ۱۲۱۶.

ص: ۱۱۸

سجده سهو

۱- در مواردی که سجده سهو واجب می‌شود، مانند شک بین ۴ و ۵ در حالت نشسته، باید بعد از سلام نماز، به سجده رود و بگوید:

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَبِاللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ
 «(۱)» و بعد بنشیند و دوباره به سجده رود و یکی از ذکرهای بالا را بگوید سپس بنشیند و تشهد و سلام را بجا آورد. «(۲)» ۲-
 سجده سهو تکبیره الاحرام ندارد.

۱- خوئی احتیاط واجب آن است که جمله دوّم را بگوید. مسأله ۱۲۵۹

۲- توضیح المسائل، م ۱۲۵۰.

ص: ۱۱۹

نماز مسافر

اشاره

انسان باید در سفر، نمازهای چهار رکعتی را دو رکعت (یعنی شکسته) بجا آورد، به شرط آنکه مسافرتش از هشت فرسخ که حدود ۴۵ کیلومتر است کمتر نباشد. «(۱)» چند مسأله:

۱- اگر مسافر از جایی که نمازش تمام «(۲)» است - مثل وطن - حداقل چهار فرسخ می‌رود و چهار فرسخ برمی‌گردد نمازش در این سفر هم شکسته است. «(۳)» ۲- کسی که به مسافرت می‌رود، زمانی باید نمازش را شکسته بخواند که حداقل به مقداری دور شود که دیوارهای آنجا را نبیند و اذان

۱- توضیح المسائل، ص ۱۷۳، نماز مسافر.

۲- به نماز چهار رکعتی، نماز تمام گفته می‌شود در مقابل نماز دو رکعتی.

۳- توضیح المسائل، م ۱۲۷۲ و ۱۲۷۳.

ص: ۱۲۰

آنجا را هم نشنود (این فاصله را حد ترخص می گویند) «(۱)» و چنانچه قبل از آنکه به این مقدار دور شود بخواند نماز بخواند باید تمام بخواند. «(۲)» ۳- اگر از محلی مسافرت می کند که خانه و دیوار ندارد، «(۳)» وقتی به جایی برسد که اگر آن محل دیوار داشت، از آنجا دیده نمی شد، باید نماز را شکسته بخواند. «(۴)» ۴- اگر به جایی می رود که دو راه دارد، یک راه آن کمتر از هشت فرسخ و راه دیگر آن هشت فرسخ یا بیشتر باشد، اگر از راهی که هشت فرسخ است برود، باید نماز را شکسته بخواند و اگر از راهی که هشت فرسخ نیست برود باید نماز را چهار رکعتی بخواند. «(۵)» نماز مسافر در این موارد تمام است:

- ۱- قبل از آنکه هشت فرسخ برود، از وطن خود می گذرد و یا در جایی ده روز می ماند.
- ۲- از اول قصد نداشته است به سفر هشت فرسخی برود و بدون قصد، این مسافت را پیموده است؛ مثل کسی که به دنبال گمشده ای

۱- خوئی- اراکی به قدری دور شود که اذان آنجا را نشنود و اهل آنجا او را نبینند و نشانه آن این است که او اهل آنجا را نبیند.

مسأله ۱۲۹۲

- ۲- توضیح المسائل، نماز مسافر، شرط هشتم.
- ۳- اراکی - خوئی ساکنینی ندارد، اگر به جایی برسد اگر آن محل ساکنینی می داشت او را نمی دیدند.
- ۴- توضیح المسائل، م ۱۳۲۱.
- ۵- توضیح المسائل، م ۱۲۷۹.

ص: ۱۲۱

می گردد.

۳- در بین راه از قصد سفر برگردد؛ یعنی قبل از رسیدن به چهار فرسخ، از رفتن منصرف شود.

۴- کسی که شغل او مسافرت است؛ مثل راننده قطار، ماشینهای برون شهری، خلبان و ملوان (در سفری که شغل اوست).

۵- کسی که به سفر حرام می رود؛ مانند سفری که موجب اذیت پدر و مادر باشد. «(۱)» در این مکانها نماز تمام است:

۱- در وطن.

۲- در جایی که می داند و یا بنا دارد ده روز بماند.

۳- در جایی که سی روز با تردید مانده؛ یعنی معلوم نبوده است که می ماند یا می رود، در اینصورت باید بعد از سی روز نماز را

تمام بخواند. «(۲)»

وطن کجاست؟

۱- وطن، جایی است که انسان برای اقامت و زندگی خود اختیار کرده است، خواه در آنجا به دنیا آمده و وطن پدر و مادرش باشد،

یا خودش آن جا را برای زندگی اختیار کرده است. «(۳)» ۲- تا انسان قصد ماندنِ همیشگی در غیر وطن اصلی خودش را

۱- توضیح المسائل، نماز مسافر.

۲- توضیح المسائل، شرط چهارم، مسأله ۱۳۲۸-۱۳۳۵-۱۳۵۳.

۳- توضیح المسائل، م ۱۳۲۹.

ص: ۱۲۲

نداشته باشد، آنجا وطن او حساب نمی‌شود. «(۱)» «(۲)» ۳- اگر قصد دارد در محلی که وطن اصلی او نیست مدتی بماند و بعد به جای دیگری برود، آنجا وطن او حساب نمی‌شود؛ مانند دانشجویی که مدتی برای تحصیل در شهری می‌ماند. «(۳)» ۴- اگر انسان بدون قصد ماندن همیشگی در جایی آن قدر بماند که مردم، او را اهل آنجا بدانند، آن جا حکم وطن او را دارد. «(۴)» ۵- اگر به جایی برود که قبلاً وطن او بوده ولی هم اکنون از آنجا صرف نظر کرده است، نباید نماز را تمام بخواند، اگر چه وطن دیگری هم برای خود اختیار نکرده باشد. «(۵)» ۶- مسافری که به وطنش برمی‌گردد، وقتی دیوار وطن خود را ببیند «(۶)» و صدای اذان را بشنود باید نماز را تمام بخواند. «(۷)»

قصده روز

۱- مسافری که قصد کرده ده روز در محلی بماند، اگر بیشتر از ده

-
- ۱- توضیح المسائل، م ۱۳۳۱.
 - ۲- گلپایگانی- خوئی جائی را که انسان، محل زندگی خود قرار داده و مثل کسی که آنجا وطن او است در آنجا زندگی می‌کند، که اگر مسافرتی برای او پیش آید دوباره به همانجا برمی‌گردد، اگر چه قصد نداشته باشد که همیشه در آنجا بماند در حکم وطن او حساب می‌شود. مسأله ۱۳۴۰
 - ۳- توضیح المسائل، م ۱۳۳۰.
 - ۴- توضیح المسائل، م ۱۳۳۱.
 - ۵- . توضیح المسائل، م ۱۳۳۴.
 - ۶- اراکی وقتی که اهل وطن او را ببینند و اذان آنجا را بشنود. خویی وقتی که اهل وطن خود را ببیند و اذان آنجا را بشنود. مسأله ۱۳۲۰
 - ۷- توضیح المسائل، م ۱۳۱۹.

ص: ۱۲۳

روز در آنجا بماند، تا وقتی مسافرت نکرده است، باید نمازش را تمام بخواند و لازم نیست دوباره قصد ماندن ده روز کند. «(۱)» ۲-
اگر مسافر از قصد ده روز برگردد:

الف: قبل از خواندن نماز چهار رکعتی از قصد خود برگردد: باید نماز را شکسته بخواند.

ب: بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی از قصد خود برگردد: تا وقتی که در آنجا هست باید نماز را تمام بخواند. «(۲)» ۳- اگر مدت اقامت زائران در مدینه منوره ده روز یا بیشتر باشد، باید نماز را بخواند، هر چند بین ده روز به مسجد قبا، قبلتین، مساجد سبعه یا احد بروند، چون به سبب توسعه شهر، این اماکن به شهر متصل شده است.

۴- حکم نماز حجاج در شهر مکه:

الف: قبل از رفتن به عرفات (روز عرفه)، ده روز یا بیشتر در شهر مکه اقامت می کنند؛ مثلاً روز ۲۵ ذی قعدة وارد مکه شده اند: باید قبل از رفتن به عرفات و همچنین در عرفات و مشعر و پس از بازگشت به مکه نماز را تمام بخواند، چون فاصله هیچکدام از این اماکن با شهر مکه ۴ فرسخ نمی باشد.

ب: قبل از گذشت ده روز اقامت در مکه، باید عرفات بروند: باید قبل از رفتن به عرفات، مشعر و منی و در آن اماکن نماز را شکسته

۱- توضیح المسائل، م ۱۳۴۷.

۲- توضیح المسائل، م ۱۳۴۲.

ص: ۱۲۴

بخواند، و پس از برگشت به شهر مکه اگر ده روز یا بیشتر می‌ماند، باید نماز بخواند، و چنانچه کمتر از ده روز می‌ماند، نماز شکسته است.

۵- مسافری که نمازش شکسته است در اماکن زیر می‌تواند نماز را تمام یا شکسته بخواند:

* مسجد الحرام

* مسجد النبی

* مسجد کوفه

* حرم امام حسین - ع - «(۱)»

۶- حکم مسأله قبل اختصاص به مسجد قدیم ندارد، بلکه در قسمتهای توسعه یافته جدید هم مسافر می‌تواند نماز را تمام یا شکسته بخواند. «(۲)» «(۳)» ۷- حکم مسأله ۵ اختصاص به نماز دارد و شخص مسافر نمی‌تواند در آنجا روزه بگیرد. «(۴)» ۸- در سفری که نماز شکسته است، روزه هم صحیح نیست، مگر آن که بعد از ظهر به مسافرت برود که روزه آن روز صحیح است و یا قبل از ظهر به وطن یا جایی که می‌خواهد ده روز بماند برسد و مبطلی هم

۱- العروۃ الوثقی، ج ۲، ص ۱۶۴، م ۱۱.

۲- مناسک حج، مسائل متفرقه.

۳- گلپایگانی می‌تواند در دو شهر مکه و مدینه نماز را تمام بخواند و اختصاص به مسجد الحرام و مسجد النبی ندارد. مسأله ۲۳۷ و

۱۳۶۵

خوبی ظاهراً اختصاص به مسجد ندارد، بلکه این حکم در شهر قدیمی مکه و مدینه جاری است.

۴- العروۃ الوثقی، ج ۲، ص ۱۶۵، م ۱۳.

ص: ۱۲۵

انجام نداده باشد، بنابر این کسی که در غیر وطن کمتر از ده روز می ماند، نمی تواند روزه بگیرد. «(۱)» ۹- در سفر، نماز قضا می توان خواند، هر چند نماز چهار رکعتی، ولی روزه قضا نمی توان گرفت. «(۲)» مسافری که نمازش را تمام خوانده است: الف: اگر نمی دانسته است که مسافر باید نماز را شکسته بخواند:

نمازی که خوانده، صحیح است. «(۳)» ب: حکم سفر را می دانسته ولی بعضی از جزئیات را نمی دانسته است و یا نمی دانسته که مسافر است: نمازی که خوانده است باید دوباره بخواند. «(۴)» «(۵)» غیر مسافری که نمازش را شکسته خوانده است: کسی که باید نماز را تمام بخواند، اگر شکسته بجا آورد، در هر صورت نمازش باطل است. «(۶)» «(۷)»

۱- العروه الوثقی، ج ۲، ص ۲۱۵، الخامس.

۲- همان مدرک.

۳- توضیح المسائل، م ۱۳۵۹.

۴- توضیح المسائل، م ۱۳۶۰، ۱۳۶۱ و ۱۳۶۲.

۵- گلپایگانی - خویی اگر خارج از وقت بفهمد قضا ندارد. مسأله ۱۳۶۹

۶- توضیح المسائل، م ۱۳۶۳.

۷- خویی مگر مسافری که قصد ماندن ده روز در جایی داشته باشد و به جهت ندانستن حکم مسأله نماز را شکسته بخواند. مسأله

۱۳۷۲

ص: ۱۲۶

آداب سفر

از آنجا که آشنایی با آداب سفر و عمل به آنها می‌تواند سفر زیارتی شما را پربارتر کند، در این قسمت به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

- ۱- مستحب است انسان هنگام سفر با اهل و عیال و خویشان خود خداحافظی کند.
 - ۲- برادران ایمانی خود را از سفر مطلع نماید.
 - ۳- هنگام سفر وصیت کند، بویژه نسبت به واجبات. [\(۱\)](#)
 - ۴- با «بسم‌الله»، ذکر، حمد، شکر خداوند و خواندن برخی از سوره‌ها و آیات قرآنی سفر را آغاز کند. (از جمله سوره‌ها و آیاتی که مستحب است؛ سوره حمد، توحید، قدر و آیه الکرسی می‌باشد).
 - ۵- هنگام سفر چیزی صدقه بدهد.
 - ۶- برای سفر، همسفر انتخاب کند و تنهایی نرود.
 - ۷- آنچه را که در سفر به آنها نیاز دارد همراه بردارد.
- * و بر دیگران نیز مستحب است که با وی خداحافظی کرده و او را بدرقه کنند و در شروع سفر، به وی کمک کنند و برای او دعا کنند.

و در سفر حج مستحب است:

- ۱- به زیارت پیامبر نیز مشرف شود.
- ۲- هنگام بازگشت از سفر و خارج شدن از مکه، نیت بازگشت

۱- برای آشنایی با مسائل وصیت به ص ۲۱۵ مراجعه کنید.

ص: ۱۲۷

مجدّد داشته باشد.

۳- اگر هنگامی که بازمی‌گردد ظهر شده است ابتدا نماز ظهر و عصر را بخواند و سپس از مکه یا مدینه خارج شود.

۴- این سفر را سفر سیاحتی و تجارّتی قرار ندهد، بلکه آن را جزء سفر آخرت به حساب آورد و در این سفر به یاد قیامت باشد.

۵- هرگز این سفر را سبب فخرفروشی به دیگران و خود بزرگ‌بینی قرار ندهد. «(۱)» یادآوری

زائران محترم می‌توانند در آغاز سفر یا هنگام رسیدن به مقصد، از مسؤولان یا روحانی کاروان، مدت اقامت در آنجا را سؤال کنند، تا نسبت به نماز مشکلی نداشته باشند.

۱- العروۃ الوثقی، ج ۲، کتاب الحج.

ص: ۱۲۸

نماز قضا**اشاره**

پیش از این گذشت که «نماز قضا» نمازی را گویند که بعد از وقت خوانده می‌شود. انسان باید نمازهای واجب را در وقت خود بخواند و چنانچه بدون عذر نمازی از او قضا شود، گناهکار است و باید توبه کرده و قضای آن را هم بجا آورد.

در دو مورد بجا آوردن قضای نماز، واجب است:

الف: نماز واجب را در وقت آن، نخوانده باشد.

ب: بعد از وقت متوجه شود نمازی که خوانده است باطل بوده. «(۱)» ۱- کسی که نماز قضا دارد، نباید در خواندن آن کوتاهی کند، ولی واجب نیست فوراً آن را بجا آورد. «(۲)»

۱- توضیح المسائل، م ۱۳۷۰-۱۳۷۱.

۲- توضیح المسائل، م ۱۳۷۲.

ص: ۱۲۹

۲- حالتهای مختلف انسان نسبت به نماز قضا:

* می‌داند نماز قضا ندارد: چیزی واجب نیست.

* شک دارد نماز قضا دارد یا نه: چیزی واجب نیست.

* احتمال می‌دهد نماز قضایی داشته باشد: مستحب است احتیاطاً قضای آن را به جا آورد.

* می‌داند نماز قضا دارد، ولی شماره آنها را نمی‌داند؛ مثلاً نمی‌داند چهار تا بوده یا پنج تا: چنانچه کمتر را بخواند کافی است.

* اگر شماره آنها را می‌دانسته ولی فراموش کرده است؛ اگر مقدار کمتر را بخواند کفایت می‌کند.

* شماره آن را هم می‌داند: باید قضای آن را بجا آورد. «(۱)» ۳- قضای نمازهای یومیته لازم نیست «(۲)» به ترتیب خوانده شود؛ مثلاً

کسی که یک روز نماز عصر و روز بعد نماز ظهر را نخوانده، لازم نیست اول نماز عصر و بعد از آن نماز ظهر را قضا کند. «(۳)»

۴- نماز قضا را با جماعت می‌توان خواند، چه نماز امام جماعت ادا باشد یا قضا، و لازم نیست هر دو، یک نماز را بخواند؛ مثلاً اگر

نماز قضا یصبح را با نماز ظهر یا عصر امام بخواند اشکال ندارد. «(۴)» ۵- اگر مسافری که باید نماز را شکسته بخواند، نماز ظهر یا

عصر

۱- توضیح المسائل، م ۱۳۷۴ و ۱۳۸۳.

۲- اراکی باید به ترتیب خوانده شود. مسأله ۱۳۶۸

۳- توضیح المسائل، م ۱۳۷۵.

۴- توضیح المسائل، م ۱۳۸۸.

ص: ۱۳۰

یا عشا، از او قضا شود، باید آن را دو رکعتی بجا آورد، اگر چه در غیر سفر بخواهد قضای آن را بجا آورد. «(۱)» ۶-
 در سفر نمی‌توان روزه گرفت، حتی روزه قضا، ولی نماز قضا می‌توان بجا آورد. «(۲)» ۷- اگر در سفر بخواهد نمازهایی را که در غیر
 سفر قضا شده است بجا آورد، باید نمازهای ظهر و عصر و عشا را چهار رکعتی قضا کند. «(۳)» ۸- نماز قضا را در هر وقتی می‌توان
 بجا آورد؛ یعنی قضای نماز صبح را می‌توان ظهر یا شب خواند. «(۴)»

نماز قضای پدر

۱- تا انسان زنده است اگر چه از خواندن نماز خود عاجز باشد، شخص دیگری نمی‌تواند نمازهای او را قضا کند. «(۵)» ۲- پس از
 مرگ پدر، نماز و روزه‌هایی را که بجا نیاورده باشد، بر پسر بزرگتر او واجب است آن نماز و روزه‌ها را قضا کند، و احتیاط
 مستحب «(۶)» است نماز و روزه‌هایی را که از مادرش قضاء شده است بجا آورد. «(۷)»

۱- توضیح المسائل، م ۱۳۶۸.

۲- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۲۴، م ۵؛ و العروة الوثقی، ج ۱، ص ۷۳۴، م ۱۰.

۳- توضیح المسائل، م ۱۳۶۸.

۴- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۹۳، م ۱؛ العروة الوثقی، ج ۱، ص ۷۳۴، م ۱۰.

۵- توضیح المسائل، م ۱۳۸۷.

۶- اراکی نماز و روزه‌های مادر را هم باید قضا کند. مسأله ۱۳۸۲ گلیایگانی احتیاط واجب است نماز و روزه‌های مادر را نیز قضا
 کند. مسأله ۱۳۹۹

۷- توضیح المسائل، م ۱۳۹۰.

ص: ۱۳۱

۳- حالت‌های مختلف پسر بزرگتر نسبت به نماز قضای پدر:

الف: می‌داند، پدر نماز قضا داشته است و:

* تعداد آن را هم می‌داند: باید آنها را قضا کند.

* تعداد آن را نمی‌داند: اگر مقدار کمتر را بجا آورد کافی است.

* شک دارد که خودش بجا آورده است یا نه: بنا بر احتیاط واجب باید قضا کند. «(۱)» ب: شک دارد که پدر، نماز قضا داشته است یا

نه: چیزی بر او واجب نیست. «(۲)» ۴- اگر پسر بخواهد نماز پدر یا مادر را بخواند، باید به تکلیف خود عمل کند؛ مثلاً نماز قضای

صبح و مغرب و عشاء را باید بلند بخواند. «(۳)» ۵- اگر پسر بزرگتر، پیش از آن که نماز و روزه پدر را قضا کند، از دنیا برود، بر

پسر دوم چیزی واجب نیست. «(۴)» «(۵)» راهنمایی آنان که نماز قضا دارند، فرصت را از دست ندهند و اوقات

۱- توضیح المسائل، م ۱۳۹۰-۱۳۹۲.

۲- توضیح المسائل، م ۱۳۹۱.

۳- توضیح المسائل، م ۱۳۹۵.

۴- توضیح المسائل، م ۱۳۹۸.

۵- گلپایگانی چنانچه بین مرگ پدر یا مادر و مرگ او به قدری طول کشیده که می‌توانسته قضای نماز و روزه‌ها را به جا آورد، بر

پسر دوم چیزی واجب نیست و اگر این مقدار طول نکشیده بنا بر احتیاط واجب پسر دوم باید قضای آن را بجا آورد. مسأله ۱۴۰۷

ص: ۱۳۲

فراغت خود را بیهوده نگذرانند، و بیش از مقدار نیاز وقت خود را در بازارها و مغازه‌ها تلف نکنند، و نمازهای قضای خود را بجای آورند، که این وظیفه واجب آنهاست، و باید بدان عمل کنند و چه بهتر که این عبادتها در اماکن مقدسی همچون مسجدالحرام و مسجدالنبی انجام شود، که افزون بر عمل به واجب شرعی از پاداش بیشتری نیز بهره‌مند خواهند شد.

ص: ۱۳۳

نماز جماعت

اشاره

وحدت امت اسلامی، از جمله مسائلی است که اسلام، به آن اهمیت بسیاری داده، و برای حفظ و ادامه آن، برنامه های ویژه ای دارد، یکی از آنها نماز جماعت است.

در نماز جماعت، یکی از نماز گزاران که دارای ویژگی خاصی است پیشاپیش جمعیت می ایستد و دیگران در صفوفی منظم، پشت سر او و هماهنگ با او نماز را بجا می آورند.

کسی که در این نماز دسته جمعی، پیشاپیش جمعیت می ایستد «امام جماعت» است و کسی که پشت سر او در نماز از او پیروی می کند «مأموم» است.

اهمیت نماز جماعت

گذشته از آنکه در روایات زیادی، برای نماز جماعت، اجر و پاداش بسیاری وارد شده است، با دقت در برخی از مسائل احکام، به

ص: ۱۳۴

اهمیت این عبادت پی می بریم، و در اینجا به برخی از آنها اشاره می کنیم؛

۱- شرکت در نماز جماعت برای هر کس مستحب است، بویژه برای همسایه مسجد. «(۱)» ۲- مستحب است، انسان صبر کند که نماز را به جماعت بخواند.

۳- نماز جماعت، هر چند اول وقت خوانده نشود، از نماز فرادای «(۲)» اول وقت بهتر است.

۴- نماز جماعتی که مختصر خوانده می شود، از نماز فرادایی که آن را طول بدهد بهتر است. «(۳)» ۵- سزاوار نیست انسان بدون عذر نماز جماعت را ترک کند.

۶- حاضر نشدن به نماز جماعت از روی بی اعتنایی به آن، جایز نیست. «(۴)»

شرایط نماز جماعت

هنگام برپایی نماز جماعت، شرایط زیر، باید مراعات شود:

مأموم از امام، جلوتر نایستد، و احتیاط واجب آن است که کمی عقب تر بایستد.

جایگاه امام جماعت از جایگاه مأمومین، بالاتر نباشد.

فاصله امام و مأموم و فاصله صف ها، زیاد نباشد.

۱- توضیح المسائل، م ۱۳۹۹.

۲- نمازی که به تنهایی خوانده شود و به جماعت نباشد، «نماز فرادا» نام دارد.

۳- توضیح المسائل، م ۱۴۰۲.

۴- توضیح المسائل، م ۱۴۰۱.

ص: ۱۳۵

بین امام و مأموم و همچنین بینصف‌ها چیزی مانند دیوار یا پرده مانع نباشد، ولی نصب پرده بینصفِ مردها و زنها اشکال ندارد. «(۱)» امام جماعت باید بالغ و عادل باشد و نماز را بطور صحیح بخواند. «(۲)» پیوستن به نماز جماعت (اقتدا کردن) در هر رکعت، تنها در بین قرائت «(۳)» و در رکوع می‌توان به «امام» اقتدا کرد، پس اگر به رکوع امام جماعت نرسد، باید در رکعت بعد اقتدا کند، و اگر تنها به رکوع امام جماعت هم برسد، یک رکعت به حساب می‌آید.

حالت‌های مختلف برای پیوستن به نماز جماعت

رکعت اوّل

۱- در بین قرائت مأموم حمد و سوره را نمی‌خواند و بقیه اعمال را با امام جماعت بجا می‌آورد.

۲- در رکوع رکوع و بقیه اعمال را با امام جماعت بجا

۱- العروۃ الوثقی، ج ۱، ص ۷۷۷.

۲- توضیح المسائل، م ۱۴۵۳.

۳- در قنوت رکعت دوّم هم می‌تواند اقتدا کند و قنوت را با امام بخواند و همانند آنچه برای اقتدا در بین قرائت گفته می‌شود عمل کند.

ص: ۱۳۶

می آورد. «(۱)» رکعت دوّم

۱- درین قرائت مأوم حمد و سوره را نمی خواند و با امام، قنوت و رکوع و سجده را بجا می آورد و آنگاه که امام جماعت تشهد می خواند، بنا بر احتیاط واجب باید به صورت نیم خیز، بنشیند و اگر نماز دو رکعتی است یک رکعت دیگر به تنهایی بخواند و نماز را تمام کند و اگر سه یا چهار رکعتی است، در رکعت دوّم که امام جماعت در رکعت سوّم می باشد، حمد و سوره بخواند (هر چند امام جماعت تسبیحات بخواند) و آنگاه که امام جماعت رکعت سوّم را تمام کرد، و برای رکعت چهارم برمی خیزد، مأوم باید پس از دو سجده، تشهد بخواند، و برخیزد و قرائت رکعت سوّم را بجا آورد و در رکعت آخر نماز که امام جماعت با تشهد و سلام، نماز را به پایان می برد یک رکعت دیگر می خواند. «(۲)» ۲- در رکوع: رکوع را با امام جماعت بجا می آورد و بقیه نماز را همانگونه که گفته شد، انجام

۱- توضیح المسائل، م ۱۴۲۷.

۲- توضیح المسائل، م ۱۴۳۹ و ۱۴۴۰.

ص: ۱۳۷

می دهد.

رکعت سوم

۱- درین قرائت چنانچه می داند که اگر اقتدا کند برای خواندن حمد و سوره و یا حمد تنها وقت دارد، می تواند اقتدا کند و باید حمد و سوره یا حمد را بخواند، و اگر می داند فرصت ندارد، بنا بر احتیاط واجب باید صبر کند تا امام جماعت به رکوع رود، سپس به او اقتدا کند.

۲- در رکوع چنانچه در رکوع اقتدا کند، رکوع را با امام بجا می آورد و حمد و سوره برای آن رکعت ساقط است، و بقیه نماز را همانگونه که قبلاً بیان شد بجا می آورد. «(۱)» رکعت چهارم

۱- درین قرائت حکم اقتدا در رکعت سوم را دارد، و آنگاه که امام جماعت در رکعت آخر نماز برای تشهد و سلام می نشیند، مأموم می تواند برخیزد و نمازش را به تنهایی ادامه دهد، و می تواند، بطور نیم خیز بنشیند تا تشهد و سلام امام جماعت تمام شود و سپس برخیزد.

۲- در رکوع رکوع و سجده ها را با امام بجا می آورد، (اکنون رکعت چهارم امام و رکعت اول مأموم است) و

۱- توضیح المسائل، م ۱۴۴۳-۱۴۴۲ و تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۷۱ و ۲۷۲، م ۵، ۶ و ۸.

ص: ۱۳۸

بقیه نماز را همانگونه که گذشت انجام می‌دهد. «(۱)»

احکام نماز جماعت

۱- اگر امام جماعت یکی از نمازهای یومیّه را می‌خواند، هر کدام از نمازهای یومیّه را می‌توان به او اقتدا کرد، بنابراین اگر امام، نماز عصر را می‌خواند، مأوم می‌تواند، نماز ظهر را به او اقتدا کند، و یا اگر مأوم پس از آنکه نماز ظهر را خواند، جماعت برپا شود، می‌تواند نماز عصر را به ظهر او اقتدا کند. «(۲)» ۲- مأوم می‌تواند نماز قضای خود را به نماز ادای امام، اقتدا کند، هر چند قضای دیگر نمازهای یومیّه باشد؛ مثلاً امام جماعت نماز ظهر را می‌خواند و او قضای نماز صبح را. «(۳)» ۳- نماز جماعت، حدّ اقل با دو نفر برپا می‌شود، یک نفر امام و یک نفر هم مأوم، مگر در نماز جمعه و عید فطر و قربان. «(۴)» ۴- نمازهای مستحبی را نمی‌توان به جماعت خواند، مگر نماز طلب باران. «(۵)»

۱- همان مدرک.

۲- توضیح المسائل، م ۱۴۰۸.

۳- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۶۵، م ۱؛ العروة الوثقی، ج ۱ ص ۷۶۵ م ۳.

۴- العروة الوثقی، ص ۷۶۶، م ۸.

۵- العروة الوثقی، ج ۱، ص ۷۶۴، م ۲.

ص: ۱۳۹

وظیفه مأموم در نماز جماعت

- ۱- مأموم نباید تکبیره الاحرام را پیش از امام بگوید، بلکه احتیاط واجب آن است که تا تکبیر امام تمام نشده، تکبیر نگوید. «(۱)»
 - ۲- مأموم، باید غیر از حمد و سوره همه چیز نماز را خودش بخواند، ولی اگر رکعت اول یا دوم او، و رکعت سوم یا چهارم امام باشد، باید حمد و سوره را بخواند. «(۲)» چگونگی پیروی مأموم، از امام جماعت
 - الف: در خواندنی‌ها؛ مانند حمد، سوره، ذکر و تشهد، جلو افتادن از امام یا عقب افتادن از او اشکال ندارد، مگر در تکبیره الاحرام.
 - ب: در اعمال؛ مانند رکوع، سر برداشتن از رکوع و سجده، پیش افتادن جایز نیست؛ یعنی نباید قبل از امام به رکوع برود و یا از رکوع برخیزد، یا به سجده برود، ولی عقب افتادن اگر زیاد نباشد اشکال ندارد. «(۳)» مسأله:
- اگر موقعی که امام جماعت در رکوع است اقتدا کند، ممکن است، یکی از این حالت‌ها را داشته باشد:
- * قبل از تمام شدن ذکر رکوع امام جماعت به رکوع

۱- توضیح المسائل، م ۱۴۶۷.

۲- توضیح المسائل، م ۱۴۶۱.

۳- توضیح المسائل، م ۱۴۶۹-۱۴۶۷ و ۱۴۷۰؛ العروة الوثقی، ج ۱، ص ۷۸۵.

ص: ۱۴۰

می‌رسد نمازش به جماعت صحیح است.

* وقتی به حد رکوع می‌رسد، ذکر رکوع امام جماعت تمام شده ولی هنوز، امام در رکوع است نمازش به جماعت صحیح است.

* به رکوع رود ولی به رکوع امام هم نرسد نمازش بطور فردا صحیح است و باید آن را تمام کند. «(۱)» ۱- به رکوع رود واجب است برخیزد و با امام جماعت به رکوع برود. «(۲)»

۲- از رکوع برخیزد باید به رکوع برگردد و با امام سر از رکوع بردارد، و در این اگر مأموم سهواً صورت زیاد شدن رکوع که رکن پیش از امام است، نماز را باطل نمی‌کند.

۳- به سجده رود واجب است، سر از سجده بردارد و با امام به سجده رود.

۴- سر از سجده بردارد باید به سجده برگردد. «(۳)»

اگر جای مأموم بلندتر از امام باشد، در صورتی که بلندی آن به

۱- خوئی- اراکی نمازش باطل است. مسأله ۱۴۳۶؛ گلپایگانی جماعت باطل است ولی نمازش صحیح است. مسأله ۱۴۳۶

۲- گلپایگانی بنا بر احتیاط، باید برخیزد و با امام جماعت به رکوع رود. العروة الوثقی، ج ۱، ص ۷۸۶

۳- العروة الوثقی، ج ۱، ص ۷۸۶، م ۱۲.

ص: ۱۴۱

مقدار متعارفِ زمان قدیم باشد، اشکال ندارد، مثل آنکه امام در صحن مسجد و مأوم در پشت بام به نماز بایستد ولی اگر مثل ساختمانهای چند طبقه این زمان باشد، جماعت اشکال دارد. «(۱)» «(۲)»

شرکت در نماز جماعت اهل سنت

در ایامی که زائران محترم در دو شهر مکه و مدینه هستند، از فرصت استفاده کرده و در نماز جماعت مساجد این دو شهر بویژه مسجدالحرام و مسجدالنبی که با جمعیت زیادی برگزار می شود شرکت کنند، تا از ثواب بسیار زیاد نماز جماعت و نماز خواندن در این اماکن مقدس بهره مند شوند، و هم از کارهایی که سبب توهین به مذهب تشیع و انگشت نما شدن شیعیان می گردد، بویژه برگشت به منازل، نزدیک وقت نماز یا هنگام برپایی نماز و یا تماشای نماز جماعت جداً پرهیزند.

جهت آشنایی اهمیت این موضوع برخی از مسائل شرعی را در اینجا می آوریم:

۱- خارج شدن از مسجدالحرام و مسجد مدینه هنگام شروع نماز جماعت جایز نیست و بر شیعیان واجب است که با آنان نماز جماعت بخوانند.

۲- شرکت در نماز جماعت اهل سنت، اختصاص به مسجد الحرام و مسجد النبى ندارد و در دیگر مساجد هم از نماز واجب کفایت

۱- توضیح المسائل، م ۱۴۱۶.

۲- گلپایگانی- خوئی اگر جای مأوم بلندتر از جای امام باشد اشکال ندارد ولی اگر به قدری بلند باشد که نگویند اجتماع کرده اند، جماعت صحیح نیست. مسأله ۱۴۲۵

ص: ۱۴۲

می کند. «(۱)» استفتاء

س: گاهی مشاهده می شود که هنگام برپایی نماز جماعت در مسجدالنبی و مسجدالحرام، بعضی از حجاج از مسجد خارج می شوند و یا کناری ایستاده و تماشا می کنند، لطفاً نظر مبارک را در این باره مرقوم فرمایید:

(امام خمینی): وقتی که در «مسجدالحرام» یا «مسجدالنبی» نماز جماعت منعقد شد، مؤمنین نباید از آنجا خارج شوند و باید از جماعت تخلف نکنند و با سایر مسلمین به جماعت نماز بخوانند.

(گلپایگانی): این عمل خوبی نیست و حجاج محترم شیعه باید از اینگونه اعمال پرهیزند و کاری نکنند که انگشت نما و مورد اعتراض واقع شوند - والله العالم -.

(اراکي): احتیاط واجب آن است که در نماز جماعت شرکت کنند و از آنچه موجب تفرقه می شود جداً پرهیز کنند. «(۲)» س: کسی که نماز را در مسجدالحرام به نحو استداره (به دور کعبه) خوانده است بطوری که رو در روی امام جماعت و یا طرفین او

۱- گلپایگانی اختصاص به این دو مسجد ندارد بلکه در تمام مساجد، مستحب و مورد ترغیب و رجحان است، لکن اگر امکان دارد، نماز را اعاده کنند.

خوئی در صورتی که قرائت حمد و سوره را خود برای خود آهسته بخواند، کفایت می کند و در نماز جمعه، بعد از نماز جمعه، نماز ظهر را اعاده کند.

۲- استفتاآت ویژه حج، س ۳۳.

ص: ۱۴۳

ایستاده بوده است، آیا این نماز احتیاج به اعاده دارد؟

(امام خمینی): با وضع فعلی نیاز به اعاده ندارد.

(گلپایگانی): نماز به نحو استداره مانعی ندارد، ولی بنا بر احتیاط باید به حسب دایره مقدم بر امام نباشد، و همچنین بنا بر احتیاط با مراعات قید قبلی نزدیکتر از امام به کعبه نباشد.

(اراکی): اگر مأوم در مواضع سجده و نزدیک نبودن به کعبه از امام عقب تر باشد اشکال ندارد.

(خوئی): نماز به نحو استداره، اطراف کعبه اشکال ندارد. «(۱)»

برخی از مستحبات و مکروهات نماز جماعت:

۱- مستحب است امام در وسطصف بایستد و اهل علم و کمال و تقوا درصف اول بایستند.

۲- مستحب استصفهای جماعت منظم باشد و بین کسانی که در یکصف ایستاده‌اند فاصله نباشد.

۳- اگر درصف‌های جماعت جا باشد، مکروه است انسان تنها بایستد.

۴- مکروه است مأوم ذکرهای نماز را طوری بگوید که امام بشنود. «(۲)»

۱- - مناسک حج محشی، مسائل متفرقه.

۲- توضیح المسائل، ص ۱۹۸-۱۹۷.

ص: ۱۴۴

نماز جمعه

اشاره

«(۱)»

یکی از اجتماعات هفتگی مسلمانان «نماز جمعه» است، و نماز گزاران در روز جمعه می‌توانند به جای نماز ظهر، نماز جمعه بخوانند.

«(۲)» «(۳)» اهمیت نماز جمعه

امام خمینی (ره) در اهمیت نماز جمعه چنین نگاه داشته‌اند:

«نماز جمعه و دو خطبه آن، مانند حج و نماز عید فطر و قربان، از مراسم بزرگ مسلمانان است، ولی متأسفانه، مسلمانان از وظایف

مهم

۱- بحث نماز جمعه در رساله آیه‌الله گلپایگانی و حاشیه وسیله النجاه نیامده ولی با مجمع‌المسائل مطابقت شد.

۲- تحریرالوسیله، ص ۲۳۱، م ۱.

۳- گلپایگانی بنابر احتیاط واجب باید نماز ظهر را نیز بخوانند. مجمع‌المسائل، ج ۱، ص ۲۵۱

ص: ۱۴۵

سیاسی این عبادت، غافل و ناآگاهند، در صورتی که انسانی، با اندک مطالعه و دقت در احکام کشوری، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی اسلام درمی یابد که اسلام دین سیاست است و کسی که دین را از سیاست جدا می داند، نادانی است که نه اسلام را می شناسد و نه سیاست را.» (۱)

چگونگی نماز جمعه

واجبات:

نماز جمعه دو رکعت است، مانند نماز صبح، ولی دو خطبه دارد که توسط امام جمعه، قبل از نماز ایراد می شود.

مستحبات:

۱- خواندن حمد و سوره با صدای بلند (توسط امام جمعه). «(۲)» ۲- خواندن سوره «جمعه» بعد از حمد، در رکعت اول (توسط امام جمعه).

۳- خواندن سوره «منافقون» پس از حمد در رکعت دوم (توسط امام جمعه).

۴- خواندن دو قنوت، یکی در رکعت اول، پیش از رکوع، دیگری در رکعت دوم، پس از رکوع. «(۳)»

۱- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۳۴، م ۹.

۲- گلپایگانی- اراکی احتیاط واجب آن است که حمد و سوره نماز جمعه را بلند بخواند. مسأله ۱۴۸۴

۳- . تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۳۲، الثانی.

ص: ۱۴۶

شرایط نماز جمعه

- ۱- تمام شرایطی که در نماز جماعت باید رعایت شود، در نماز جمعه هم معتبر است. «(۱)» ۲- باید به جماعت برگزار شود و فراد اصحیح نیست.
- ۳- حداقل تعداد افراد برای برپائی نماز جمعه، پنج نفر می باشد؛ یعنی یک نفر امام، و چهار نفر مأوم.
- ۴- بین دو نماز جمعه، حداقل باید یک فرسخ فاصله باشد. «(۲)»

وظیفه امام جمعه هنگام ایراد خطبه‌ها

- ۱- حمد و ثنای الهی را بجا آورد.
- ۲- بر پیامبر اکرم-ص- و ائمه مسلمین-ع- درود بفرستد.
- ۳- مردم را به تقوای الهی و پرهیز از گناهان سفارش کند.
- ۴- سوره کوتاهی از قرآن بخواند.
- ۵- برای مردان و زنان با ایمان طلب آمرزش کند. «(۳)» و سزاوار است این مطالب را نیز بگوید: «(۴)» ۱- آنچه مسلمانان در زندگی دنیا و آخرت به آن نیاز دارند.

-
- ۱- شرایط نماز جماعت در ص گذشت.
 - ۲- تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۲۳۱.
 - ۳- برخی از این مسائل فتواست و برخی احتیاط واجب و برخی مربوط به هر دو خطبه است و برخی دیگر مربوط به یکی از خطبه‌ها.
 - ۴- این قسمت از تحریرالوسیله امام خمینی ره آورده شده است.

ص: ۱۴۷

۲- مردم را از آنچه در جهان می‌گذرد و به سود و زیان مسلمانان است، آگاه کند.

۳- از مسائل سیاسی و اقتصادی که در استقلال و آزادی آنان دخالت دارد و چگونگی رفتار آنها با سایر ملت‌ها سخن بگوید.

۴- مسلمانان را از دخالت دولت‌های ستمگر و استعمارگر در امور سیاسی و اقتصادی که منجر به بهره‌کشی از آنان می‌شود، آگاه کند. «(۱)»

وظیفه نمازگزاران جمعه

۱- بنا بر احتیاط واجب باید به خطبه‌ها گوش دهند.

۲- احتیاط مستحب است از سخن گفتن بپرهیزند، و چنانچه سخن گفتن، سبب از بین رفتن فایده خطبه‌ها و یا گوش ندادن به آنها شود، ترک آن واجب است.

۳- احتیاط مستحب است، شنوندگان، هنگام ایراد خطبه‌ها، رو به امام جمعه بنشینند، و بیش از مقداری که در نماز اجازه داده شده، به اطراف نگاه نکنند. «(۲)»

۱- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۳۳ و ۲۳۴، م ۷، ۸ و ۹.

۲- . تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۳۵، م ۱۴.

ص: ۱۴۸

نماز آیات

اشاره

یکی از نمازهای واجب «نماز آیات» است که به سبب این حوادث واجب می شود:

* زلزله

* خسوف (ماه گرفتگی)

* کسوف (خورشید گرفتگی)

* و نیز رعد و برق و بادهای زرد و سرخ و مانند آن، اگر بیشتر مردم بترسند. «(۱)» «(۲)»

چگونگی نماز آیات

۱- نماز آیات دو رکعت است و در هر رکعت پنج رکوع دارد.

۲- در نماز آیات، قبل از هر رکوع، سوره حمد و سوره دیگری

۱- توضیح المسائل، م ۱۴۹۱.

۲- گلپایگانی در صورتی که به آنها آیت صدق کند [غیرعادی باشد] اگر چه کسی هم نترسد، نماز آیات واجب است مسأله

۱۵۰۰.

ص: ۱۴۹

از قرآن خوانده می‌شود، که در اینصورت، در دو رکعت، ده حمد و ده سوره خوانده می‌شود، ولی می‌توان یک سوره را پنج قسمت کرده و قبل از هر رکوع یک قسمت از آن را خواند، که در اینصورت، در دو رکعت دو حمد و دو سوره خوانده می‌شود. در اینجا با تقسیم سوره «اخلاص» چگونگی نماز آیات را می‌آوریم.

رکعت اول

سوره حمد و «بسم الله الرحمن الرحيم» رکوع.

«قل هو الله احد» رکوع.

«الله الصمد» رکوع.

«لم يلد ولم يولد» رکوع.

«ولم يكن له كفواً احد» رکوع.

و سپس سجده‌ها را بجا آورده و برای رکعت دوم برمی‌خیزد.

رکعت دوم

رکعت دوم را نیز مانند رکعت اول بجا می‌آورد و سپس با تشهد و سلام، نماز را به پایان می‌برد. [\(۱\)](#)

احکام نماز آیات

۱- اگر یکی از سبب‌های نماز آیات در شهری اتفاق بیفتد فقط مردم همان شهر باید نماز آیات بخوانند و بر مردم جاهای دیگر واجب نیست. «(۱)» ۲- اگر در یک رکعت از نماز آیات پنج مرتبه حمد و سوره بخواند و در رکعت دیگر یک حمد بخواند و سوره را تقسیم کند صحیح است: «(۲)» ۳- مستحب است پیش از رکوع دوّم و چهارم و ششم و هشتم و دهم قنوت بخواند، و اگر تنها یک قنوت پیش از رکوع دهم بخواند کافی است. «(۳)» ۴- هر یک از رکوع‌های نماز آیات، رکن است، که اگر عمداً یا سهواً کم یا زیاد شود، نماز باطل است. «(۴)» ۵- نماز آیات را می‌توان به جماعت خواند، که در اینصورت حمد و سوره‌ها را تنها امام جماعت می‌خواند. «(۵)»

- ۱- توضیح المسائل، م ۱۴۹۴.
- ۲- توضیح المسائل، م ۱۵۰۹.
- ۳- توضیح المسائل، م ۱۵۱۲.
- ۴- توضیح المسائل، م ۱۵۱۵.
- ۵- العروة الوثقی، ج ۱، ص ۷۳۰، م ۱۳.

ص: ۱۵۱

نمازهای مستحب**اشاره**

- ۱- نماز مستحب را «نافله» گویند.
 - ۲- نمازهای مستحب بسیار است و این نوشته گنجایش تمام آنها را ندارد، اما برخی از آنها را که اهمیت بیشتری دارد می آوریم.
- «(۱)»

نماز شب

نماز شب ۱۱ رکعت است که بدین ترتیب خوانده می شود:

- دو رکعت به نیت نافله شب.
- دو رکعت به نیت نافله شب.
- دو رکعت به نیت نافله شب.
- دو رکعت به نیت نافله شب.
- دو رکعت به نیت نافله شَفَع.
- یک رکعت به نیت نافله وَتَر. «(۲)»

۱- توضیح المسائل، م ۷۶۴.

۲- توضیح المسائل، م ۷۶۵.

ص: ۱۵۲

وقت نماز شب

۱- وقت نماز شب از نصف شب است تا اذانصبح و بهتر است نزدیک اذان صبح خوانده شود. «(۱)» ۲- مسافر و کسی که برای او سخت است نافله شب را بعد از نصف شب بخواند، می تواند آن را در اول شب بجا آورد. «(۲)»

نافله نمازهای یومیّه

۱۷ رکعت نماز واجب که در شبانه روز خوانده می شود، ۲۳ رکعت نافله دارد که خواندن آنها، مستحب است. از جمله آنها دو رکعت نافله نمازصبح است که قبل از نمازصبح خوانده می شود و ثواب بسیاری دارد. «(۳)»

نماز غُفیلَه

یکی دیگر از نمازهای مستحبی، نماز «غُفیلَه» است که پس از نماز مغرب خوانده می شود.

۱- توضیح المسائل، م ۷۷۳.

۲- توضیح المسائل، م ۷۷۴.

۳- جهت آشنائی با کیفیت نافله یومیّه و وقت آنها، می توانید به رساله توضیح المسائل، مسأله ۷۶۴ و ۷۶۸ مراجعه کنید.

ص: ۱۵۳

کیفیت نماز غفیله

نماز غفیله دو رکعت است، که در رکعت اول، پس از حمد، باید به جای سوره، این آیه خوانده شود: «(۱) وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَا ضِبًا فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ اِنْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحٰنَكَ اِنِّى كُنْتُ مِنَ الظّٰلِمِيْنَ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْعَمِّ وَكَذٰلِكَ نُنَجِّى الْمُؤْمِنِيْنَ».

و در رکعت دوم، پس از حمد، به جای سوره، این آیه خوانده می شود:

«وَ عِنْدَهُ مَفَاتِيْحُ الْغَيْبِ لَا يَعْْلَمُهَا اِلَّا هُوَ وَ يَعْْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَ الْبَحْرِ وَ مَا تَشِيْقُطُ مِنْ وَّرَقِهٖ اِلَّا يَعْْلَمُهَا وَلَا حَبِّهٖ فِي ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَ لَا يَابِسٍ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِيْنٍ».

و در قنوت آن، این دعا خوانده می شود:

«اللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْأَلُكَ بِمَفَاتِيْحِ الْغَيْبِ الَّتِي لَا يَعْْلَمُهَا اِلَّا اَنْتَ اَنْ تُصَلِّىَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَ اٰلِ مُحَمَّدٍ وَ اَنْ تَغْفِرَ لِيْ ذُنُوْبِيْ» (۲) «اللّٰهُمَّ اَنْتَ وِلِيُّ نِعْمَتِيْ وَ الْقَادِرُ عَلٰى طَلِبَتِيْ تَعَلَّمْ حَاجَتِيْ فَاسْأَلْكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ اٰلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ لَمَّا قَضَيْتَهَا لِيْ».

۱- توضیح المسائل، م ۷۷۵.

۲- به جای جمله «ان تغفر لی ذنوبی» می تواند حاجت دیگری از خدا بخواهد.

ص: ۱۵۴

روزه**اشاره**

تعریف روزه

یکی دیگر از واجبات و برنامه‌های سالانه اسلام برای خودسازی انسانها «روزه» است، و روزه آن است که انسان از «اذانصبح» تا «مغرب» برای اطاعت فرمان خداوند از برخی کارها که شرح آنها خواهد آمد بپرهیزد. برای آشنایی با احکام روزه ابتدا باید اقسام آنرا بشناسیم:

۱- واجب

۲- حرام

اقسام روزه

۳- مستحب

۴- مکروه

۱- روزه ماه مبارک رمضان و روزه قضا و کفاره و روزه نذری از

ص: ۱۵۵

روزه‌های واجب است. «(۱)» ۲- روزه قضای پدر «(۲)»، پس از مرگ وی بر پسر بزرگتر او واجب است. «(۳)» ۳- روزه عید فطر و قربان و روزه مستحبی فرزند که سبب اذیت پدر و مادر شود حرام است. «(۴)» ۴- روزه گرفتن در تمام ایام سال، بجز روزهای حرام و مکروه، مستحب است ولی در بعضی از روزها بیشتر سفارش شده است از جمله «(۵)» * هر پنجشنبه و جمعه.

* روز میلاد و مبعث پیامبر.

* روز عرفه (نهم ذی حجه) اگر سبب بازماندن از دعاهای آن روز نشود.

* روز هیجدهم ذی حجه (روز عرفه و عید غدیر).

۵- روزه مستحبی فرزند بدون اجازه پدر مکروه است. «(۶)»

نیت روزه

۱- العروه الوثقی، ج ۲، ص ۲۴۰ و توضیح المسائل، م ۱۳۹۰.

۲- اراکی و روزه قضای مادر مسأله ۱۳۸۲؛ گلپایگانی بنابر احتیاط واجب نماز قضای مادر هم بر او واجب است. مسأله ۱۳۹۹

۳- همان مدرک.

۴- توضیح المسائل، م ۱۷۳۹-۱۷۴۲.

۵- توضیح المسائل، م ۱۷۴۸.

۶- توضیح المسائل، م ۱۷۴۷.

ص: ۱۵۶

۱- روزه از عبادات است و باید برای انجام فرمان خداوند بجا آورده شود. «(۱)» ۲- انسان می‌تواند در هر شب ماه رمضان برای روزه فردای آن، نیت کند، و بهتر است که شب اول ماه هم روزه همه ماه را نیت کند. «(۲)» ۳- لازم نیست نیت روزه را به زبان بگوید بلکه، همین قدر که برای انجام دستور خداوند عالم از اذانصبح تا مغرب، کاری که روزه را باطل می‌کند انجام ندهد کافی است. «(۳)»

مُبطلات روزه

خوردن و آشامیدن، رساندن غبار غلیظ به حلق، فرو بردن تمام سر در آب، قی کردن، آمیزش، استمناء و باقی بودن بر جنابت تا اذانصبح، روزه را باطل می‌کند. «(۴)» چند مسأله:

۱- فرو بردن آب دهان، روزه را باطل نمی‌کند. «(۵)» ۲- اگر کسی به سبب فراموشی، چیزی بخورد یا بیاشامد، روزه‌اش باطل نیست. «(۶)»

۱- توضیح المسائل، م ۱۵۵۰.

۲- توضیح المسائل، م ۱۵۵۰.

۳- توضیح المسائل، م ۱۵۵۰.

۴- توضیح المسائل، مبطلات روزه.

۵- توضیح المسائل، م ۱۵۷۹.

۶- توضیح المسائل، م ۱۵۷۵.

ص: ۱۵۷

۳- تزریق آمپول، اگر به جای غذا نباشد، روزه را باطل نمی کند. «(۱)» * وص

۴- اگر غبار غلیظ نباشد و یا به حلق نرسد و یا روزه دار شک کند به حلقش رسیده یا نه، روزه اش باطل نیست. «(۲)» ۵- اگر کسی سهواً سر در آب فرو برد، یا بی اختیار به آب بیفتد و یا به اجبار او را در آب بیندازند، روزه اش باطل نیست. «(۳)» ۶- اگر روزه دار بی اختیار قی کند و یا نداند روزه است، روزه اش باطل نیست. «(۴)» ۷- اگر روزه دار در حال خواب جنب شود روزه اش باطل نیست. «(۵)»

قضا و كفاره روزه

روزه قضا

اگر کسی روزه را در وقت آن نگیرد، باید روز دیگری، به جای آن روزه بگیرد، پس روزه ای که بعد از وقت آن بجا آورده می شود، «روزه قضا» نام دارد.

۱- توضیح المسائل، م ۱۵۷۶.

۲- گلپایگانی اگر لازم شد و تزریق کرد روزه اش باطل نمی شود و فرقی بین آمپولها نیست. مسأله ۱۵۸۵؛ اراکی - خوئی تزریق آمپول روزه را باطل نمی کند. استفتاء - مسأله ۱۵۸۵.

۳- توضیح المسائل، م ۱۶۰۸.

۴- العروۃ الوثقی، ج ۲، ص ۱۸۷، م ۴۸.

۵- توضیح المسائل، م ۱۶۴۶.

ص: ۱۵۸

کفاره روزه

کفاره همان جریمه‌ای است که برای باطل کردن روزه، معین شده است و عبارت است از:
* آزاد کردن یک برده.

* دو ماه روزه گرفتن که سی و یک روز آن باید پی‌درپی باشد.

* سیر کردن شصت فقیر، یا دادن یک مُدّ «(۱)» طعام به هریک از آنها.

کسی که کفاره بر او واجب شود، باید یکی از این سه را انجام دهد، و چون امروزه «برده» به معنای فقهی آن یافت نمی‌شود، مورد دوم یا سوم را انجام می‌دهد، و اگر هیچ‌یک از اینها برایش مقدور نیست، هر مقدار که می‌تواند باید به فقیر طعام بدهد و اگر اصلاً نتواند طعام بدهد، باید استغفار کند. «(۲)» در این موارد بجا آوردن قضای روزه واجب است ولی کفاره ندارد
۱- عمداً قی کند. «(۳)» ۲- در ماه رمضان غسل جنابت را فراموش کند و با حال جنابت،

۱- یعنی باید حدود ۱۰ سیر گندم یا برنج و مانند آن به فقیر بدهد. توضیح المسائل، م ۱۷۰۳

۲- توضیح المسائل، م ۱۶۶۰-۱۶۶۱.

۳- اراکی بنابر احتیاط واجب باید کفاره هم بدهد. مسأله ۱۶۹۱؛ خوئی - گلپایگانی کفاره هم واجب است. مسأله ۱۶۶۷

ص: ۱۵۹

یک یا چند روز، روزه بگیرد.

۳- در ماه رمضان بدون اینکه تحقیق کند صبح شده یا نه؟ کاری کند که روزه را باطل می کند؛ مثلاً آب بخورد، و بعد معلوم شود صبح بوده است.

۴- کسی بگوید صبح نشده و روزه دار به گفته او، کاری کند که روزه را باطل می کند، و بعد معلوم شود صبح بوده است. اگر عمداً روزه رمضان را نگیرد و یا عمداً آن را باطل کند، قضا و كفاره واجب می شود. [\(۱\)](#)

روزه قضای پدر و مادر

پس از مرگ پدر، پسر بزرگ او باید نمازها و روزه های قضا شده او را بجا آورد و احتیاط مستحب [\(۲\)](#) است قضای نماز و روزه های مادر را هم بجا آورد. [\(۳\)](#)

روزه مسافر

مسافری که باید نمازهای چهار رکعتی را در سفر، دو رکعت

۱- قی کردن و بیدار نشدن جنب برای غسل، حکم دیگری دارد. به توضیح المسائل مسأله ۱۶۵۸ مراجعه کنید.

۲- اراکی قضای نماز و روزه مادر هم بر او واجب است. مسأله ۱۷۴۶؛ گلپایگانی بنابر احتیاط واجب، قضای نماز و روزه مادر را هم باید بجا آورد. مسأله ۱۷۲۱

۳- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۲۲۷ م ۱۶- توضیح المسائل، م ۱۷۱۲ و ۱۳۹۰.

ص: ۱۶۰

بخواند، نباید در آن سفر روزه بگیرد ولی باید قضای آن را بجا آورد، و مسافری که نمازش را تمام می‌خواند؛ مثل کسی که شغل او سفر است، باید در سفر روزه بگیرد. «(۱)»

۱- قبل از ظهر به مسافرت می‌رود وقتی به حد ترخص «(۲)» رسید روزه‌اش باطل می‌شود و اگر قبل از آن روزه را باطل کند، به احتیاط واجب باید کفاره به سفر رفتن بدهد. «(۳)»

۲- بعد از ظهر به مسافرت می‌رود روزه‌اش صحیح است و نباید آن را باطل کند.

۱- کاری که روزه را باطل حکم روزه مسافر می‌کند، انجام نداده است، باید ۱- قبل از ظهر به روزه آن روز را تمام کند و وطن یا جایی که بناصحیح است.

از سفر برگشتن دارد ده روز بماند ۲- روزه را باطل کرده می‌رسد است: روزه آن روز بر او واجب نیست و باید قضای آن را بجا آورد. ۲- بعد از ظهر برسد روزه‌اش باطل است و باید قضای آن را بجا آورد. «(۴)»

۱- توضیح المسائل، م ۱۷۱۴- توضیح المسائل، م ۱۷۱۴.

۲- توضیح «حد ترخص» در ص ۱۲۰ گذشت.

۳- خویی کفاره واجب است. مسأله ۱۷۳۰

۴- توضیح المسائل. م ۱۷۱۴، ۱۷۲۱، ۱۷۲۲ و ۱۷۲۳.

ص: ۱۶۱

توجه: مسافرت در ماه رمضان اشکال ندارد، ولی اگر برای فرار از روزه باشد مکروه است. «(۱)»

زکات فطره

پس از پایان یافتن ماه مبارک رمضان؛ یعنی در روز عید فطر، باید مقداری از مال خود را به عنوان زکات فطره به فقیر بدهد. مقدار زکات فطره

برای خودش و کسانی که نان خور او هستند؛ مانند همسر و فرزند، هر نفر یکصاع که تقریباً سه کیلوست. «(۲)» جنس زکات فطره جنس زکات فطره، گندم، جو، خرما، کشمش، برنج، ذرت و مانند اینهاست، و نیز اگر پول یکی از اینها را بدهد کافی است. «(۳)»

۱- توضیح المسائل، م ۱۷۱۵.

۲- توضیح المسائل، م ۱۹۹۱.

۳- همان مدرک.

ص: ۱۶۲

خُمس

اشاره

یکی از تکالیف اقتصادی مسلمانان، پرداختن «خُمس» است، بدین معنا که در برخی موارد، باید ۵٪ مال خود را برای مصارف مشخصی به حاکم اسلامی بپردازند.

در هفت چیز، خُمس واجب است:

- * منفعت کسب (آنچه از خرج سال زیاد بیاید).
- * معدن.
- * گنج.
- * غنایم جنگی.
- * جواهری که بواسطه فرو روفتن در دریا به دست آید.
- * مال حلال مخلوط به حرام.
- * زمینی که کافر ذمی «(۱)» از مسلمان بخرد. «(۲)»

۱- ذمه/ عهد و پیمان؛ غیر مسلمانانی که در ممالک اسلامی زندگی می کنند و با آنان پیمان بسته اند که مقررات اجتماعی مسلمانان را مراعات کنند و مالیات معینی هم بپردازند و در عوض جان و مال آنها در امان باشد، کفار ذمی هستند.

۲- توضیح المسائل، م ۱۷۵۱.

ص: ۱۶۳

پرداخت خمس نیز مانند نماز و روزه از واجبات است و تمام افراد بالغ و عاقل که یکی از موارد هفتگانه را داشته باشند باید به آن عمل کنند.

همچنان که در آغاز تکلیف، هر کس به فکر انجام نماز و روزه خود است باید به فکر پرداخت خمس و زکات و عمل به سایر واجبات هم باشد، لذا آشنایی با مسائل و موارد آن در حدّ نیاز لازم است، ما، در این نوشته به مسائل یکی از موارد هفتگانه خمس که اکثر افراد جامعه را دربر می‌گیرد می‌پردازیم و آن «خمس چیزی است که از خرج سال انسان و خانواده‌اش زیاد بیاید.» برای روشن شدن این مسأله باید به پاسخ دو سؤال پردازیم:

۱- مراد از خرج سال چیست؟

۲- آیا یک سال، با ماههای قمری محاسبه می‌شود یا شمسی و آغاز آن چه وقت است.

مخارج سال اسلام به کسب و کار افراد احترام گذاشته و تأمین نیاز خودشان را بر پرداخت خمس مقدم داشته است، بنابراین هر کس در طول سال می‌تواند تمام مخارج مورد نیاز خود را از درآمدش تأمین کند و در پایان سال، اگر چیزی اضافه نیامد، پرداخت خمس واجب نیست، ولی پس از آنکه بطور متعارف و در حدّ نیاز خود زندگی را گذراند،- نه در مصرف

ص: ۱۶۴

زیاده‌روی کرد و نه بر خود تنگ گرفت، اگر در پایان هم چیزی اضافه آمد، ۵، آنچه را که اضافه آمده است باید برای مصارف مشخصی بپردازد و ۴۵ آن را برای خود پس انداز می‌کند.

پس، مراد از مخارج، تمام چیزهایی است که در زندگی خود و خانواده‌اش بدان نیاز دارد که به نمونه‌هایی از آن اشاره می‌کنیم:

* خوراک و پوشاک.

* اثاثیه منزل مانند ظرف، فرش و ...

* وسیله نقلیه‌ای که تنها برای کسب و کار نیست.

* مخارج مهمانی.

* مخارج ازدواج.

* کتاب‌های مورد نیاز.

* آنچه در راه زیارت مصرف می‌کند.

* جوایز و هدایایی که به کسی می‌دهد.

* صدقه و نذر و یا کفاره‌ای که پرداخت می‌کند. «(۱)» سال خمسی انسان از اولین روز بلوغ خود باید نماز بخواند و در اولین ماه رمضان روزه بگیرد و پس از گذشت یکسال از اولین درآمدی که به دست آورده است، خمس مازاد بر مخارج سال گذشته را بپردازد، بنابراین در محاسبه خمس، ابتدای سال، اولین درآمد و پایان آن گذشتن

ص: ۱۶۵

یک سال شمسی از آن تاریخ است.

پس؛ ابتدای سال برای:

* کشاورز اولین محصولی است که برداشت می کند.

* و برای کارمند اولین حقوقی است که دریافت می کند.

* و برای کارگر اولین مزدی است که می گیرد.

* و برای مغازه دار اولین معامله ای است که انجام می دهد. «(۱)» مالی که از راههای زیر به دست بیاید، خمس ندارد:

۱- از راه ارث به دست آید.

۲- چیزی که به انسان بخشیده اند.

۳- جایزه هایی که دریافت کرده است.

۴- آنچه به عنوان عیدی به انسان داده اند. «(۲)» ۵- مالی که به عنوان خمس یا زکات یا صدقه به کسی داده اند. «(۳)»

۱- العروۃ الوثقی، ج ۲، ص ۳۹۴، م ۶.

۲- سایر مراجع شماره های ۲-۴، اگر از مخارج سالش زیاد بیاید باید خمس آن را بدهد. مسأله ۱۷۶۲

۳- العروۃ الوثقی، ج ۲- ص ۳۸۹- السابع ص ۳۹۰، م ۵۱.

ص: ۱۶۶

پی آمدهای ندادن خمس

- ۱- تا خمس مال را ندهد نمی تواند در آن تصرف کند؛ یعنی غذایی که در آن خمس باشد نمی تواند بخورد و با پولی که خمس آن را نداده، نمی تواند چیزی بخرد. «(۱)» ۲- اگر با پول خمس نداده، خرید و فروش کند (بدون اجازه حاکم شرع) ۱۵ آن معامله باطل «(۲)» است. «(۳)» ۳- اگر بخواهد پول خمس نداده به صاحب حمام بدهد و در حمام غسل کند، غسل او باطل «(۴)» است. «(۵)» ۴- اگر با پولی که خمس آن را نداده است، خانه بخرد، نماز خواندن در آن خانه باطل است. «(۶)»

احکام خمس

- ۱- اگر به واسطه قناعت کردن، چیزی از مخارج سالش زیاد بیاید

- ۱- توضیح المسائل، م ۱۷۹۰.
- ۲- اراکی - خوئی معامله صحیح است ولی باید خمس آن را بپردازد. مسأله ۱۷۹۴ و ۱۷۹۵.
- ۳- توضیح المسائل، م ۱۷۶۰.
- ۴- خوئی گرچه کار حرامی کرده است، ولی غسل او باطل نیست. گلپایگانی اگر می داند که حمامی با این وصف، راضی به غسل است یا با غفلت از رضایت حمامی غسل کند غسلش صحیح است. مسأله ۳۸۹.
- ۵- توضیح المسائل، م ۳۸۳.
- ۶- توضیح المسائل، م ۸۷۳.

ص: ۱۶۷

باید خمس آن را بدهد. «(۱)» ۲- اگر اثاثیه‌ای که برای منزل خریده، نیازش از آن برطرف شود، بنابر احتیاط واجب «(۲)» باید خمس آن را بدهد، مثل آنکه یخچال بزرگتری بخرد، و به یخچال قبلی نیاز نداشته باشد. «(۳)» ۳- آذوقه‌ای که از درآمد سال برای مصرف سالش خریده؛ مانند برنج، روغن و چای، اگر در آخر سال زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد. «(۴)» ۴- اگر کودک غیر بالغ سرمایه‌ای داشته باشد و از آن سودی به دست آید، بنابر احتیاط واجب «(۵)» باید پس از بلوغ، خمس آن را بدهد. «(۶)» «(۷)»

مصرف خمس

خمس مال را باید دو قسمت کرد، نصف آن که سهم امام زمان- علیه‌السلام- است به مجتهد جامع الشرایطی که از او تقلید می‌کند، یا

- ۱- توضیح المسائل، م ۱۷۵۶.
- ۲- خوئی احتیاط مستحب است.
- ۳- توضیح المسائل، م ۱۷۸۱.
- ۴- توضیح المسائل، م ۱۷۸۰.
- ۵- گلپایگانی باید پس از بلوغ خمس آن را بدهد. مسأله ۱۸۰۳.
- ۶- توضیح المسائل، م ۱۷۹۴.
- ۷- خوئی واجب نیست خمس آن را بدهد. مسأله ۱۸۰۲

ص: ۱۶۸

نماینده او می پردازد.

و نصف دیگر را باید، یا به مجتهد جامع الشرائط بدهد و یا با اجازه او به سادات دارای شرایط پردازد. «(۱)» «(۲)» شرایط سیدی که می توان به او خمس داد:

* فقیر باشد، و یا در سفر مانده باشد، هر چند در شهر خود فقیر نباشد.

* شیعه دوازده امامی باشد.

* آشکارا معصیت نکند (بنابر احتیاط واجب) و دادن خمس، کمک بر گناه او نباشد.

* از افرادی که مخارج آنان بر عهده اوست؛ مانند همسر و فرزند نباشد (بنابر احتیاط واجب) «(۳)» یادآوری

از جمله شرایط لباس احرام، مباح بودن آن است، و برخی از مخارج حج نیز، اگر از مال خمس نداده باشد اعمال و مناسک دچار اشکال خواهد شد، بنابر این به حجاج عزیز توصیه می شود، چنانچه تاکنون، در زندگی حسابرسی خمسی نداشته اند، به مرجع تقلید خود یا یکی از نمایندگان ایشان مراجعه کرده و نسبت به حسابرسی آن اقدام نمایند، و اگر از این بابت بدهی دارند، پردازند و یا اجازه بگیرند، تا خدای ناکرده اعمالشان دچار اشکال نشود که سبب زحمت در دنیا و عذاب در آخرت خواهد شد.

۱- توضیح المسائل، م ۱۸۳۴.

۲- گلپایگانی- اراکی صاحب مال هم می تواند به سادات دارای شرایط بدهد. مسأله ۱۸۴۳

۳- توضیح المسائل، م ۱۸۳۵ تا ۱۸۴۱.

ص: ۱۶۹

زکات

اشاره

یکی دیگر از وظایف مهم اقتصادی مسلمانان، پرداخت زکات است.

از اهمیت زکات همین بس که در قرآن مجید، پس از نماز آمده و نشانه ایمان و عامل رستگاری شمرده شده است. در روایات متعددی که از معصومین - علیهم السلام - نقل شده آمده است: «کسی که از پرداخت زکات جلوگیری کند، از دین خارج است».

زکات هم مانند خمس موارد معینی دارد، یک قسم از آن مالیات بدن و حیات است که هر سال یک مرتبه در روز عید فطر پرداخت می‌شود و تنها بر کسانی که قدرت مالی پرداخت آن را دارند واجب است، که برای هر فرد، ۳ کیلو گندم، برنج و مانند آن پرداخت می‌شود.

قسم دیگر، زکات اموال است، ولی چنین نیست که تمام اموال مردم مشمول این قانون باشد، و تنها نه چیز است که زکات دارد و می‌توان

ص: ۱۷۰

آنها را به سه دسته تقسیم کرد:

گندم

جو

۱- غلّات خرما

کشمش

شتر

موارد وجوب زکات «(۱)» ۲- دامها گاو

گوسفند

طلا

۳- سگهها نقره

زکات در صورتی واجب می شود که مورد زکات به حدّ نصاب برسد که نصاب هر یک و مقدار زکات آنها به قرار زیر می باشد:

۱- توضیح المسائل، م ۱۸۵۳.

ص: ۱۷۱

شماره نوع مال نصاب مقدار زکات

* ۱۱۰- در صورتی که با باران و آب

۱ گندم رودخانه آبیاری شده است ۲ جو ۲۰۷/۸۴۷* ۱۲۰- در صورتی که با آب دستی و

۳ خرما کیلوگرم دلو و موتور پمپ آبیاری شده است.

۴ کشمش * ۳۴۰- در صورتی که با هردو

آبیاری شده است.

اولین نصاب ۵ شتر یک گوسفند ۵ شتر تا ۲۵ شتر هر ۵ شتر یک گوسفند ۲۶ شتر یک شتر

۶ گاو ۳۰ گاو یک گوساله یکساله

۷ گوسفند ۴۰ گوسفند یک گوسفند

۸ طلا ۱۵ مثقال ۱۴۰

۹ نقره ۱۰۵ مثقال ۱۴۰

یادآوری:

برای شتر، گاو و گوسفند نصابهای دیگری نیز هست که برای آشنایی با آنها می‌توانید به رساله توضیح المسائل مراجعه کنید.

ص: ۱۷۲

احکام زکات

۱- مخارجی را که برای گندم، جو، خرما و انگور کرده است، مانند قیمت بذر، مزد کارگر، و مزد تراکتور و ... می تواند از حاصل کسر کند، ولی مقدار نصاب قبل از کم کردن این مخارج محاسبه می شود «(۱)» و اگر قبل از کسر مخارج به حد نصاب برسد، پرداخت زکات واجب شده است ولی زکات باقیمانده را می پردازد. «(۲)» ۲- زکات دامها در صورتی واجب می شود که:

* یک سال مالک آنها باشد؛ «(۳)» بنابراین اگر مثلاً ۱۰۰ عدد گاو را خریداری کند و پس از ۹ ماه بفروشد، زکات واجب نیست. «(۴)» حیوان در تمام سال بیکار باشد، بنابراین گاو یا شتری که در کار مزرعه یا حمل بار از آن استفاده می شود زکات ندارد. «(۵)» حیوان در تمام سال از علف بیابان بچرد، پس اگر در تمام سال یا مقداری از آن، از علف چیده شده یا کاشته شده بخورد، زکات ندارد. «(۶)» ۳- زکات طلا و نقره در صورتی واجب است که به صورت

- ۱- گلپایگانی- اراکی پس از کم کردن مخارج محاسبه می شود. مسأله ۱۹۰۹؛ خوئی نمی تواند آن مخارج را کم کند. مسأله ۱۸۸۹
- ۲- توضیح المسائل، م ۱۸۸۰.
- ۳- سایر مراجع اگر یازده ماه مالک گاو و گوسفند و شتر و طلا و نقره باشد، اول ماه دوازدهم باید زکات آن را بدهد، ولی اول سال بعد را باید بعد از تمام شدن ماه دوازدهم حساب کند. مسأله ۱۸۸۶.
- ۴- توضیح المسائل، م ۱۸۵۶.
- ۵- توضیح المسائل، م ۱۹۰۸.
- ۶- همان مدرک.

ص: ۱۷۳

سگه‌ای باشد که معامله با آن رواج دارد، بنابراین آنچه امروزه بانوان به عنوان زیور استفاده می‌کنند، زکات ندارد. «(۱)» ۴-
پرداخت زکات از عبادات است و باید آنچه می‌پردازد به نیت زکات و با قصد قربت باشد. «(۲)»

مصرف زکات

مصرف زکات هشت مورد است که می‌توان آن را در تمام یا برخی از این موارد مصرف کرد:

- ۱- فقیر، و آن کسی است که درآمد یا موجودی وی کمتر از خرج سالانه خود و خانواده‌اش باشد.
- ۲- مسکین، آنکه بکلی درمانده و بینواست.
- ۳- کسی که از طرف امام (ع) یا نایب او مأمور جمع‌آوری و نگهداری و توزیع زکات است.
- ۴- برای الفت دادن دلها به اسلام و مسلمانان؛ مانند غیر مسلمانان که اگر به آنها کمکی بشود، به دین اسلام مایل می‌شوند یا در جنگ به مسلمانان کمک می‌کنند. «(۳)» ۵- آزاد کردن بردگان.
- ۶- بدهکاری که نمی‌تواند قرض خود را بدهد.

۱- توضیح المسائل، م ۱۸۹۹.

۲- توضیح المسائل، م ۱۹۵۷.

۳- گلپایگانی بعید نیست که این مورد مخصوص امام معصوم- علیه السلام- باشد. مسأله ۱۹۳۳

ص: ۱۷۴

- ۷- در راه خدا؛ یعنی در کارهایی که نفع آن به عموم می‌رسد و مورد رضایت خداست؛ مانند ساختن جاده، پل، مسجد و ...
- ۸- مسافری که در سفر در مانده است و خرج برگشت به وطن را ندارد، هر چند در وطن خود فقیر نباشد. «(۱)» یادآوری گرچه زکات بر تمام افراد جامعه واجب نمی‌شود ولی افرادی که زکات بدهکارند، لازم است قبل از سفر نسبت به پرداخت آن اقدام کنند، تا اعمال عمره و حجشان دچار اشکال نشود.

۱- توضیح المسائل، م ۱۹۲۵.

ص: ۱۷۵

امر به معروف و نهی از منکر

اشاره

«(۱)»

هر انسانی نسبت به کارهای ناپسندی که در جامعه انجام می‌پذیرد و کارهای نیک و پسندیده‌ای که ترک می‌شود، مسؤولیت دارد، بنابراین اگر کار واجبی ترک شود و یا حرامی اتفاق بیفتد، سکوت و بی‌تفاوتی در مقابل آن جایز نیست، و تمام افراد جامعه باید برای برپایی «واجب» و جلوگیری از «حرام» اقدام کنند، که این عمل، «امر به معروف» و «نهی از منکر» است.

اهمیت امر به معروف و نهی از منکر

در برخی از سخنان امامان معصوم -ع- چنین آمده است:
* «امر به معروف و نهی از منکر» از مهمترین واجبات و شریفترین آنهاست.

۱- مسائل امر به معروف و نهی از منکر در رساله حضرت آیه‌الله اراکی و آیه‌الله خوئی نیامده است.

ص: ۱۷۶

* واجبات دینی به سبب «امر به معروف و نهی از منکر» استوار می‌گردد.

* «امر به معروف و نهی از منکر» از ضروریات دین است و کسی که آن را مُنکر شود کافر است.

* اگر مردم امر به معروف و نهی از منکر را ترک کنند، برکت گرفته می‌شود و دعاها مستجاب نمی‌گردد.

تعریف «معروف» و «منکر»

در به تمام واجبات و مستحبات «معروف» و به تمام محرمات و مکروهات «مُنکر» گفته می‌شود. بنابراین واداشتن افراد جامعه به انجام

کارهای واجب و مستحب «امر به معروف» و بازداشتن آنها از کارهای حرام و مکروه «نهی از منکر» است.

امر به معروف و نهی از منکر، واجب کفایی است که اگر به قدر کفایت به انجام آن اقدام کنند، از دیگران ساقط می‌شود و اگر

همه کس آن را ترک کرده باشند، چنانچه شرایط آن موجود باشد، همه آنها ترک واجب کرده‌اند. ^(۱)

شرایط امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر با وجود برخی شرایط، واجب

۱- .- تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۴۶۳، م ۲.

ص: ۱۷۷

می باشد در صورت نبود آنها، تکلیف ساقط است و آن شرایط عبارت است از:

- ۱- کسی که امر یا نهی می کند، بداند آنچه را که دیگری انجام می دهد حرام است و آنچه را ترک کرده، واجب است، پس هر کسی که نمی داند این عمل که او انجام می دهد حرام است یا نه؟ جلوگیری واجب نیست.
 - ۲- احتمال بدهد امر یا نهی او تأثیر دارد، بنابراین اگر می داند تأثیر ندارد، یا شک دارد، امر و نهی واجب نیست.
 - ۳- شخص گناهکار اصرار بر ادامه کار خود داشته باشد، پس اگر معلوم شود، گناهکار بنای ترک عمل را دارد و دوباره تکرار نمی کند و یا موقتاً به تکرار نمی شود، امر و نهی واجب نیست.
 - ۴- امر و نهی، سبب ضرر جانی یا آبرویی یا ضرر مالی قابل توجه، به خودش یا نزدیکان و یاران و همراهان و یا سایر مؤمنان نباشد.
- «(۱)»

مراتب امر به معروف و نهی از منکر

برای امر به معروف و نهی از منکر، مراتبی است که اگر با عمل به مرتبه پایین تر مقصود حاصل می شود، عمل به مرتبه بعدی جایز نیست، و آن مراتب چنین است:

اول: با معصیت کار طوری عمل شود که بفهمد به سبب انجام آن گناه، با او اینگونه عمل می شود؛ مثل اینکه از او روبرگرداند یا با چهره

۱- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۴۶۵، ص ۴۷۲، م ۱.

ص: ۱۷۸

عبوس با او برخورد کند و یا با او رفت و آمد نکنند.

دوم: امر و نهی با زبان؛ «(۱)» یعنی به کسی که واجبی را ترک کرده است دستور دهد که واجب را بجا آورد و به گناهکار دستور دهد که گناه را ترک کند.

سوم: استفاده از زور، برای جلوگیری از منکر و برپایی واجب، یعنی زدن گناهکار. «(۲)»

احکام امر به معروف و نهی از منکر

۱- فراگیری شرایط امر به معروف و نهی از منکر و موارد آن واجب است، تا در امر و نهی مرتکب خلاف نشود. «(۳)» ۲- اگر بدانند امر و نهی، بدون تقاضا و نصیحت و موعظه اثر نمی‌کند، واجب است که امر و نهی را با نصیحت و موعظه و تقاضا همراه کند، و اگر بدانند که در خواست و موعظه به تنهایی (بدون امر و نهی) مؤثر است، واجب است به همین گونه عمل کند. «(۴)» ۳- اگر بدانند یا احتمال دهد که امر و نهی‌اش با تکرار مؤثر است، واجب است تکرار کند. «(۵)»

۱- در رساله آیه‌الله گلپایگانی آمده است: در مرتبه دوم با حسن خلق و سخن زیبا او را امر به معروف و ترک منکر کند و مصالح آنرا بیان کند و مرتبه دوم و سوم این کتاب مرتبه سوم و چهارم می‌باشد.

۲- تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۴۷۶.

۳- همان مدرک، م ۸.

۴- تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۴۶۷، م ۳.

۵- تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۴۶۸، م ۵.

ص: ۱۷۹

- ۴- مراد از اصرار بر گناه، مداومت بر انجام کار نیست، بلکه ارتکاب آن عمل است، هر چند یکبار دیگر باشد، پس اگر یکبار نماز را ترک کرد و بار دیگر هم بنای ترک دارد، امر به معروف واجب است [«\(۱\)»](#).
- ۵- در امر به معروف و نهی از منکر زخمی کردن و کشتن معصیت کار بدون اجازه حاکم شرع جایز نیست، مگر منکر از اموری است که در اسلام اهمیت بسیار زیادی دارد؛ مثل آنکه شخصی بخواهد انسان بی گناهی را بکشد و جلوگیری از او بدون مجروح کردن وی ممکن نباشد [«\(۲\)»](#) [«\(۳\)»](#).

آداب امر به معروف و نهی از منکر

سزاوار است، کسی که به معروف امر می کند و از منکر جلوگیری می کند:

- * مانند طبیعی دلسوز و پدری مهربان باشد.
- * قصد خود را خالص کند و تنها برای رضای خداوند اقدام کند، و عمل خود را از هر گونه برتری جویی پاک کند.
- * خود را پاک و منزّه نداند، چه بسا همان شخصی که اکنون خطایی از او سرزده است، دارای صفات پسندیده‌ای باشد که مورد محبت الهی است، هر چند این عمل او هم اکنون ناپسند و مورد غضب الهی باشد. [«\(۴\)»](#)

۱- . تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۴۷۰، م ۴.

۲- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۴۸۱، م ۱۱ و ۱۲.

۳- این مسأله در رساله آیه الله گلپایگانی نیامده است.

۴- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۴۸۱، م ۱۴.

ص: ۱۸۰

خرید و فروش**اشاره**

- ۱- واجب
- ۲- حرام
- اقسام خرید و فروش ۳- مستحب
- ۴- مکروه
- ۵- مباح

خرید و فروش واجب

از آنجا که در اسلام بیکاری و تنبلی بسیار نکوهش شده و تلاش برای تحصیل مخارج زندگی، واجب می‌باشد، کسانی که بجز از راه خرید و فروش نتوانند مخارج خود را تأمین کنند؛ یعنی تحصیل آن منحصر در همین راه باشد و راه دیگری بر ایشان امکان نداشته باشد، واجب است با خرید و فروش خرج زندگی خود را به دست آورند و محتاج به دیگران

ص: ۱۸۱

نشوند. «(۱)»

خرید و فروش مستحب

خرید و فروش برای توسعه در مخارج اهل و عیال خود و نفع رساندن به سایر مسلمانان مستحب است؛ مثلاً کشاورزی که با کاشتن محصول خرج خود را به دست می آورد، چنانچه در اوقات فراغت به خرید و فروش بپردازد تا از این راه بتواند به مستمندان کمک کند، ثواب دارد. «(۲)»

خرید و فروش حرام

- ۱- خرید و فروش نجاسات؛ مانند مردار.
- ۲- خرید و فروش چیزهایی که منافع معمولی آنها حرام است؛ مانند ابزار قمار.
- ۳- خرید و فروش چیزی که از راه قمار یا دزدی به دست آمده باشد.
- ۴- خرید و فروش کتابهای گمراه کننده.
- ۵- خرید و فروش با سکه های خارج از اعتبار.
- ۶- فروش چیزی به دشمنان اسلام که موجب تقویت دشمنان بر

۱- توضیح المسائل، مسأله ۲۰۵۳.

۲- توضیح المسائل، مسأله ۲۰۵۳.

ص: ۱۸۲

ضد مسلمانان باشد.

۷- فروش اسلحه به دشمنان اسلام در حالی که موجب تقویت آنها بر ضد مسلمانان باشد. «(۱)» «(۲)» خرید و فروش حرام، موارد دیگری هم دارد که اکنون مورد ابتلا نمی باشد.

در این موارد خرید و فروش مکروه است:

* معامله با مردم پست.

* خرید و فروش بین اذانصبح و طلوع آفتاب.

* وارد معامله دیگران شدن. «(۳)» آداب خرید و فروش مستحبات

* بین مشتریها در قیمت فرق نگذارد.

* در قیمت جنس، سختگیری نکند.

* در صورتی که طرف مقابل از معامله پشیمان شد و تقاضای بر هم زدن معامله را کرد، از او بپذیرد. «(۴)»

۱- تحریرالوسیله، ج ۱- ص ۴۹۲ تا ۴۹۸؛ توضیح المسائل، م ۲۰۵۵.

۲- بند ۴ تا ۷ در رساله سایر مراجع یافت نشد.

۳- توضیح المسائل، مسأله ۲۰۵۴.

۴- توضیح المسائل، م ۲۰۵۱.

ص: ۱۸۳

مکروهات

- * تعریف کردن از کالا.
- * بدگویی کردن به مشتری.
- * قسم راست خوردن در معامله (قسم دروغ حرام است).
- * قبل از همه برای معامله وارد بازار شدن و دیرتر از همه خارج شدن.
- * وزن کردن یا متر کردن کالا در مواردی که وزن کردن و متر کردن را خوب نمی دانند.
- * تقاضای کم کردن قیمت، پس از انجام معامله. «(۱)»

احکام خرید و فروش

۱- فروختن و اجاره دادن خانه یا وسیله‌ای دیگر برای استفاده حرام، حرام است. «(۲)» ۲- خرید و فروش، نگهداری، نوشتن، خواندن و درس دادن کتابهای گمراه کننده حرام است، «(۳)» مگر زمانی که برای هدفی صحیح باشد، مثلاً برای پاسخ دادن به اشکالهای آن. «(۴)»

۱- تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۵۰۱.

۲- تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۴۹۶-۱۰. توضیح المسائل، م ۲۰۶۸.

۳- گلپایگانی اگر سبب گمراه شدن او بشود حرام است حاشیه وسیله‌النجاة در رساله سایر مراجع یافت نشد.

۴- تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۴۹۸، م ۱۵.

ص: ۱۸۴

۳- مخلوط کردن جنسی که می‌فروشد با چیزی که ارزش ندارد و یا ارزش آن کمتر است، حرام می‌باشد؛ مثل آنکه روغن خوب را با غیر خوب و یا شیر را با آب مخلوط کند و بفروشد (این عمل را غش در معامله گویند). «(۱)» ۴- جنس وقف شده را نمی‌توان فروخت، مگر در صورتی که خراب شده باشد و قابل استفاده نباشد، مانند فرش مسجد که قابل استفاده برای مسجد نباشد. «(۲)» «(۳)» ۵- خرید و فروش خانه یا چیز دیگری که به کسی اجاره داده، اشکال ندارد ولی استفاده آن در مدت اجاره برای کسی است که آن را اجاره کرده است. «(۴)» ۶- در معامله باید خصوصیات جنسی که خرید و فروش می‌کنند معلوم باشد، ولی گفتن خصوصیات که گفتن و نگفتن آنها تأثیری در میل و رغبت مردم نسبت به آن کالا ندارد، لازم نیست. «(۵)» ۷- خرید و فروش دو کالای همجنس که با وزن یا پیمانه می‌فروشند به زیادت «ربا» و حرام است؛ مثلاً یک تن گندم بدهد و یک تن و ۲۰۰ کیلوگرم بگیرد. و همچنین کالا یا پولی را به کسی قرض بدهد و پس از مدتی زیادت بگیرد؛ مثلاً ده هزار تومان قرض بدهد و پس از

۱- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۴۹۹، م ۱۷. توضیح المسائل، م ۲۰۵۵.

۲- تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۵۱۶، الرابع. توضیح المسائل، م ۲۰۹۴.

۳- اراکی فروش آن با اجازه متولی و حاکم اشکال ندارد. مسأله ۲۱۲۰

۴- توضیح المسائل، م ۲۰۹۶.

۵- توضیح المسائل، م ۲۰۹۰.

ص: ۱۸۵

یکسال ۱۲ هزار تومان بگیرد. «(۱)»

بهم زدن معامله

در برخی موارد فروشنده یا خریدار می‌توانند معامله را بهم بزنند که از جمله آنهاست:

- * خریدار یا فروشنده گول خورده باشد.
 - * در هنگام معامله قرارداد کرده‌اند که تا مدت معینی، هر دو یا یکی از آنها بتوانند معامله را بهم بزنند؛ مثلاً هنگام خرید و فروش بگویند، هر کس پشیمان شد تا سه روز دیگر می‌تواند پس بدهد.
 - * کالایی که خریده است معیوب بوده و بعد از معامله بفهمد.
 - * فروشنده خصوصیتی برای کالای خود بیان کرده و بعداً معلوم شود آنگونه نبوده است؛ مثلاً بگوید این دفتر ۲۰۰ برگ است بعداً معلوم شود کمتر است. «(۲)» اگر بعد از معامله عیب مال را بفهمد و فوراً آن را بهم نزند، دیگر حق بهم زدن معامله را ندارد. «(۳)»
- «(۴)»

۱- توضیح المسائل، م ۲۰۷۲ و ۲۲۸۳. و تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۵۳۶.

۲- توضیح المسائل، م ۲۱۲۴.

۳- گلپایگانی مگر آنکه مسأله را نمی‌دانسته که وقتی فهمید می‌تواند معامله را بهم بزند خوئی لازم نیست فوراً معامله را بهم بزند و بعداً هم حق بهم زدن معامله را دارد. مسأله ۲۱۴۰.

۴- توضیح المسائل، م ۲۱۳۲.

ص: ۱۸۶

قرض، امانتداری، عاریه**قرض**

قرض دادن از کارهای مستحبی است که هم در قرآن و هم در روایات، راجع به آن سفارش فراوان شده است و قرض دهنده در روز قیامت پاداش بسیاری خواهد داشت.

اقسام قرض

- ۱- مدت دار: یعنی هنگام قرض دادن مشخص شده است که قرض گیرنده چه موقع بدهی را بپردازد.
- ۲- بدون مدت: قرضی که زمان پرداخت، در آن مشخص نشده است.

احکام قرض

- ۱- اگر قرض مدت دار باشد، طلبکار، نمی تواند «(۱)» پیش از تمام

۱- سایر مراجع بنا بر احتیاط واجب مسأله ۲۲۸۹.

ص: ۱۸۷

شدن آن مدت، طلب خود را درخواست کند. «(۱)» ۲- اگر قرض مدت دار نباشد، طلبکار هر وقت بخواهد، می تواند طلب خود را درخواست کند. «(۲)» ۳- اگر طلبکار، طلب خود را درخواست کند؛ چنانچه بدهکار بتواند بدهی خود را بدهد، باید فوراً بپردازد و اگر تأخیر بیندازد، گناهکار است. «(۳)» ۴- اگر مقداری پول به کسی بدهد و شرط کند که پس از مدتی؛ مثلاً یکسال دیگر، زیادتر بگیرد، ربا و حرام است؛ مثلاً یکصد هزار تومان بدهد و شرط کند که پس از یکسال یکصد و بیست هزار تومان بگیرد. «(۴)»

امانتداری

اگر انسان مال خود را به کسی بدهد و بگوید نزد تو امانت باشد و او هم قبول کند، باید به احکام امانتداری عمل کند. «(۵)» احکام امانتداری

۱- کسی که نمی تواند از امانت نگهداری کند، بنا بر احتیاط واجب «(۶)» نباید قبول کند. «(۷)»

۱- توضیح المسائل، م ۲۲۷۵.

۲- همان مدارک.

۳- توضیح المسائل، م ۲۲۷۶.

۴- توضیح المسائل، م ۲۲۸۸.

۵- توضیح المسائل، م ۲۳۲۷.

۶- اراکی جایز نیست قبول کند. گلیایگانی جایز نیست قبول کند. مگر آنکه به صاحب مال بگوید که نمی تواند امانت را نگهداری کند. مسأله ۲۳۳۹

۷- توضیح المسائل، م ۲۳۳۰.

ص: ۱۸۸

۲- کسی که چیزی را امانت می‌گذارد، هر وقت بخواهد می‌تواند آن را پس بگیرد و کسی که امانت را قبول می‌کند، هر وقت بخواهد می‌تواند آن را بهصاحبش برگرداند. «(۱)» ۳- کسی که امانت را قبول می‌کند، اگر برای آن، جای مناسبی ندارد، باید جای مناسبی تهیه کند؛ مثلاً اگر پول است و در خانه نمی‌تواند نگهداری کند، به بانک بسپارد. «(۲)» ۴- امانتدار باید طوری از امانت نگهداری کند، که مردم نگویند در امانت خیانت و یا در نگهداری آن کوتاهی کرده است. «(۳)» ۵- اگر امانت مردم از بین برود: الف: اگر امین در نگهداری آن کوتاهی کرده باشد؛ باید عوض آن را بهصاحبش بدهد. ب: اگر در نگهداری آن کوتاهی نکرده و بطور اتفاقی آن مال از بین رفته؛ مثلاً سیل برده است؛ امانتدار ضامن نمی‌باشد و لازم نیست عوض آن را بدهد. «(۴)»

عاریه

۱- عاریه آن است که انسان مال خود را به دیگری بدهد که از آن

۱- توضیح المسائل، م ۲۳۳۲.

۲- توضیح المسائل، م ۲۳۳۴.

۳- همان مدرک.

۴- توضیح المسائل، م ۲۳۳۵.

ص: ۱۸۹

استفاده کند و در عوض، چیزی هم از او نگیرد، مثل آن که اتومبیل خود را به کسی می‌دهد تا منزل برود و بر گردد. «(۱)» ۲- کسی که چیزی را عاریه گرفته، باید آن را بخوبی نگهداری کند.

۳- اگر کسی مالی را که عاریه کرده از بین برود یا معیوب شود:

الف: اگر در نگهداری از آن کوتاهی، و یا در استفاده از آن زیاده روی نکرده، ضامن نیست.

ب: اگر در نگهداری آن کوتاهی کرده و یا در استفاده از آن زیاده‌روی کرده باشد باید خسارت آن را بپردازد. «(۲)» ۴- اگر قبلاً شرط کرده باشند که هرگونه خسارت بر آن مال وارد شود عاریه کننده ضامن است، باید آن خسارت را بپردازد. «(۳)»

۱- توضیح المسائل، م ۲۳۴۴.

۲- همان مدرک.

۳- همان مدرک.

ص: ۱۹۰

صَدَقَه، نَذْر، اَشْيَاء پیداشده**اشاره**

«(۱)»

صدقه

صَدَقَه عملی است مستحب که در آیات قرآن و روایات معصومین - علیهم السلام - تأکید بسیاری نسبت به آن شده و ثواب بیشماری برای آن بیان گشته است تا آنجا که فرموده‌اند: «صدقه؛ در دنیا مانع پیشامدهای ناگوار و مرگهای ناگهانی می‌گردد و در آخرت گناهان بزرگ را می‌زداید و حسابرسی قیامت را آسان می‌کند».

به جهت اهمیت موضوع، در این نوشته به برخی از احکام آن اشاره می‌کنیم:

احکام صَدَقَه

۱- انسان باید در پرداخت صَدَقَه قصد قُرْبَت داشته باشد؛ یعنی تنها برای رضای خدا پردازد و از هرگونه ریا و خودنمایی بدور باشد.

«(۲)»

۱- احکام صَدَقَه از کتاب تحریر الوسیله، آورده شده است.

۲- تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۹۰، م ۱.

ص: ۱۹۱

۲- پس گرفتن صدقه جایز نیست. «(۱)» ۳- صدقه بر سید هم حلال است، گر چه زکات غیر سید بر آنها حرام است. «(۲)» ۴- صدقه دادن به کافری که در حال جنگ با مسلمانان نباشد و به پیامبر یا امام- علیهم السلام- دشنام نمی دهد، اشکال ندارد. «(۳)» ۵- صدقه را بهتر است پنهانی بدهد، مگر آنکه بخواهد دیگران هم تشویق شوند، ولی زکات بهتر است آشکارا داده شود. «(۴)» ۶- گدایی کردن و رد کردن گدا (چیزی به او ندادن) هر دو مکروه است. «(۵)»

نذر

- ۱- در نذر باید صیغه خوانده شود و لازم نیست انسان آن را به عربی بخواند، پس اگر بگوید: «چنانچه مریض من خوب شود برای خدا بر من است که هزار ریال به فقیر بدهم»، نذر او صحیح است. «(۶)»
- ۲- نذر زن بدون اجازه شوهر باطل است. «(۷)» «(۸)»
- ۳- انسان کاری را می تواند نذر کند که انجام آن برایش ممکن

- ۱- همان مدرک، مسأله ۲.
- ۲- تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۹۱، م ۳.
- ۳- همان مدرک، م ۵.
- ۴- همان مدرک، م ۶.
- ۵- همان مدرک، ص ۹۲، م ۹-۱۰.
- ۶- توضیح المسائل، م ۲۶۴۱.
- ۷- توضیح المسائل، م ۲۶۴۴.
- ۸- خوئی در صورتی که وفای به نذرش منافی حق شوهر باشد.

ص: ۱۹۲

- باشد، بنابر این کسی که مثلاً نمی‌تواند پیاده به کربلا برود، اگر نذر کند که پیاده برود، نذر اوصحیح نیست. «(۱)»
- ۴- اگر انسان نذر کند کاری را انجام دهد، باید همانطور که نذر کرده، عمل کند، پس اگر نذر کند روز اول ماه روزه بگیرد، چنانچه روز قبل یا بعد از آن بجا آورد، کفایت نمی‌کند. «(۲)»
- ۵- اگر نذر کند که به فقیر معینی صدقه بدهد، نمی‌تواند آنرا به فقیر دیگری بدهد. «(۳)»
- ۶- اگر نذر کند که به زیارت یکی از امامان برود، چنانچه به زیارت امام دیگر برود، کافی نیست و چنانچه به واسطه عذر نتواند آن امام را زیارت کند، چیزی بر او واجب نیست. «(۴)»
- ۷- اگر برای حرم یکی از امامان - علیهم السلام - یا امامزادگان چیزی نذر کند، باید آنرا به مصارف حرم برساند «(۵)»، از قبیل فرش، پرده و روشنایی. «(۶)»
- ۸- اگر برای خود امام (ع) یا امامزاده چیزی نذر کند، چنانچه مصرف معینی را قصد کرده، باید به همان مصرف برساند «(۷)» و اگر

۱- توضیح المسائل، م ۲۶۴۷.

۲- توضیح المسائل، م ۲۶۵۱.

۳- توضیح المسائل، م ۲۶۵۹.

۴- توضیح المسائل، م ۲۶۶۰.

۵- خوئی باید آنرا بنابر احتیاط در تعمیر و روشنایی و فرش حرم و مانند اینها مصرف کنند؛ گلپایگانی باید آن را در تعمیر و روشنایی و فرش حرم و مانند اینها مصرف کنند یا به زوار و خدام آنان بدهند.

۶- توضیح المسائل، م ۲۶۶۲.

۷- خوئی بهتر آن است به مصرفی برسانند که نسبتی با امام ع داشته باشد؛ مانند زوار فقیر یا به مصارف حرم آن امام ع از قبیل تعمیر و مانند آن برسانند.

اراکي بنابر احتیاط.

ص: ۱۹۳

مصرف معینی را قصد نکرده، باید به فقیران و زائران بدهد و یا مسجد و مانند آن بسازد و ثواب آن را به امام (ع) هدیه کند. «(۱)»

کفاره تخلف نذر

اگر انسان بدون عذر به نذر خود عمل نکند باید کفاره بدهد؛ یعنی:

* یک برده آزاد کند.

* یا به شصت فقیر طعام دهد.

* و یا دو ماه پی در پی روزه بگیرد. «(۲)» یادآوری:

زائران عزیز! چنانچه چیزی نذر کعبه یا مسجدالحرام یا حرم پیامبر (ص) یا حرم امامان (ع) و یا امامزادگان کرده‌اند، با روحانی کاروان، مسأله را در میان بگذارند، تا در عمل به نذر دچار اشکال نشوند و آنچه نذر شده به مصرف واقعی خود برسد.

اشیاء پیدا شده

۱- برداشتن چیزی که پیدا شده مکروه است.

۲- اگر چیزی پیدا کند ولی بر ندارد، وظیفه خاصی برعهده‌اش

۱- توضیح المسائل، م ۲۶۶۳.

۲- توضیح المسائل، م ۲۶۵۴.

ص: ۱۹۴

نمی آید.

۳- اگر چیزی پیدا کند و بردارد، احکام خاصی دارد به این شرح:

الف: اگر نشانه‌ای ندارد که به واسطه آنصاحبش معلوم شود، احتیاط واجب آن است که از طرف صاحبش صدقه بدهد.

ب: اگر نشانه دارد:

۱- قیمت آن از ۱۲/۶ نخود نقره سکه‌دار «(۱)» کمتر است:

صاحبش معلوم باشد؛ باید به او بدهد.

صاحبش معلوم نباشد؛ می‌تواند برای خودش بردارد.

۲- قیمت آن به ۱۲/۶ نخود نقره سکه‌دار می‌رسد؛ باید تا یک سال اعلام کند پس اگر صاحبش پیدا شد، به او بدهد و اگر صاحبش

پیدا نشد، می‌تواند:

* برای خودش بردارد.

* برایش صاحبش نگهداری کند تا پیدا شود.

* احتیاط مستحب است که از طرف صاحبش صدقه بدهد. «(۲)» ۳- اگر در منطقه حرم [شهر مکه و اطراف آن] چیزی پیدا کند و

قیمتش به ۱۲/۶ نخود نقره سکه‌دار می‌رسد و صاحبش پیدا نشود می‌تواند از طرف صاحبش صدقه بدهد، یا آنرا برایش صاحبش

نگهداری کند، ولی نمی‌تواند برای خودش بردارد. «(۳)» «(۴)»

۱- قیمت ۱۲/۶ نخود نقره اکنون در بازار در حدود ۷۱۰ ریال است تابستان ۱۳۷۲ ه. ش..

۲- توضیح المسائل، م ۲۵۶۴ تا ۲۵۶۸.

۳- خوئی احتیاط واجب آن است که صدقه بدهد.

۴- تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۲۲۵، م ۵.

ص: ۱۹۵

۴- در مواردی که برای پیدا شدن صاحبش باید اعلام کند، تا یک هفته روزی یک مرتبه و بعد از آن تا یک سال هفته‌ای یک مرتبه در محل اجتماع مردم؛ مانند بازار و محل نماز جماعت باید اعلام کند. «(۱)» «(۲)» ۵- بنا بر احتیاط واجب باید فوراً اعلام کند و تأخیر ننندازد. «(۳)» ۶- اگر می‌داند، اعلام کردن فایده ندارد و یا از پیدا شدن صاحبش ناامید است، اعلام لازم نیست. «(۴)» ۷- اگر بچه نابالغ چیزی پیدا کند، سرپرست او (پدر یا جد) باید اعلام کند. «(۵)» «(۶)»

گم کردن کفش

اگر کفش انسان را ببرند و کفش دیگری به جای آن مانده باشد، مسأله چندصورت دارد:

- ۱- تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۲۲۸، م ۱۹ و ۳۱.
- ۲- گلپایگانی لازم نیست که هر روز اعلام کند بلکه اگر تا یک سال طوری بگوید که مردم بگویند که اعلام می‌کند کافی است خوئی تا یکسال در محل اجتماع مردم اعلام کند. مسأله ۲۵۷۵.
- ۳- تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۲۲۶، م ۹.
- ۴- همان مدرک، م ۱۳.
- ۵- توضیح المسائل، م ۲۵۷۱.
- ۶- خوئی ولیّ او می‌تواند اعلام کند و پس از آن برای او بردارد و یا از طرف صاحبش صدقه بدهد. اراکی بنا بر احتیاط واجب باید سرپرست او اعلام کند. مسأله ۲۵۸۵.

ص: ۱۹۶

- ۱- می‌داند کفشی که مانده، مال کسی است که کفش او را برده، «(۱)» اگر از پیدا شدن صاحبش ناامید شود و یا پیدا کردن او برایش سخت باشد، می‌تواند آن را به جای کفش خودش بردارد، ولی اگر قیمت آن کفش بیشتر از قیمت کفش خودش باشد، و از پیدا شدن صاحبش ناامید شود، باید، با اجازه حاکم شرع از طرف او صدقه بدهد.
- ۲- احتمال می‌دهد، کفشی که مانده، مال کسی نیست که کفش او را برده؛ اگر بردارد باید صاحبش را پیدا کند «(۲)» و اگر از پیدا شدن او ناامید شد، از طرف وی به فقیر صدقه بدهد [ولی بهتر است بر ندارد]. «(۳)»

- ۱- اراکی و بدانند که عمداً برده. مسأله ۲۵۹۵؛ خوئی و راضی است که کفشش را عوض کفشی که برده است بردارد، می‌تواند به جای کفش خودش بردارد و همچنین است اگر بدانند که کفش او را بطور ناحق و ظلم برده است ولی در این صورت به حکم مسأله متن باید عمل کند. مسأله ۲۵۹۰
- ۲- حکم مال پیدا شده را دارد.
- ۳- توضیح المسائل، م ۲۵۸۱.

ص: ۱۹۷

خوردن و آشامیدن

اشاره

خداوند بزرگ برای استفاده انسانها، طبیعت زیبا و تمام حیوانات و میوه‌ها و سبزیجات را در اختیار آنها قرار داده است، تا از آنها برای خوردن و آشامیدن و پوشاک و مسکن و سایر نیازهای خود بکار گیرند، ولی برای حفظ جان انسانها و سلامتی جسم و روح آنها و بقای نسلها و احترام به حقوق دیگران، قوانین و مقرراتی قرار داده است که در این درس به برخی از آنچه که در رابطه با خوراکیها و آشامیدنیهاست می‌پردازیم:

* میوه‌ها

۱- گیاهی

* سبزیجات

اهلی

انواع خوراکی‌ها* چهارپایان

وحشی

۲- حیوانی

* پرندگان

* آبزیان (دریایی)

ص: ۱۹۸

احکام خوراکیها

«(۱)»

غذاهای گیاهی تمام میوه‌ها و سبزیجات حلال است، مگر آنچه برای بدن ضرر داشته باشد.

غذاهای حیوانی * انواع گوسفندان «(۲)» ۱- حلال گوشت * گاو «(۳)» * شتر

* اسب ۱- اهلی ۲- مکروه * قاطر * الاغ

* سگ ۳- حرام گوشت * گربه چهارپایان * و ...

* آهو ۱- حلال گوشت * گاو * بز کوهی ۲- وحشی * گورخر

۲- حرام گوشت تمام حیوانهای درنده مانند گرگ و پلنگ حرام می‌باشند. «(۴)»

۱- مطالب این درس با حواشی حضرت آیه‌الله گلپایگانی بر کتاب «وسيلة النجاة» مطابقت دارد و آن دسته از مسائلی که از توضیح

المسائل آورده شده، مطابق فتاوی حضرت آیه‌الله اراکی و خوئی نیز می‌باشد.

۲- بز هم نوعی گوسفند است.

۳- گاومیش هم نوعی گاو و حلال گوشت است.

۴- - تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۱۵۶، م ۵.

ص: ۱۹۹

چند مسأله

- ۱- تمام حیوانهای درنده، حرامگوشت هستند، هر چند از نظر قدرت درندگی ضعیف باشند؛ مانند روباه.
- ۲- خوردن گوشت خرگوش حرام است.
- ۳- تمام انواع حشرات، حرام می‌باشند. «(۱)» پرندگان این دسته از پرندگان حلال گوشت هستند:
 - * تمام اقسام کبوترها (قُمری هم نوعی کبوتر است).
 - * تمام اقسام گنجشکها (بُلبُل هم نوعی گنجشک است).
 - * مرغ و خروس
 این دسته از پرندگان حرام گوشت هستند:
 - * خفاش.
 - * طاووس.
 - * کلاغ (زاغ هم نوعی کلاغ است).
 - * تمام پرندگانی که چنگال دارند؛ مانند عقاب. «(۲)»

۱- . همان مدرک.

۲- . همان مدرک- مسأله ۶.

ص: ۲۰۰

چند مسأله

۱- خوردن گوشت پرستو و هُدْهید «(۱)» مکروه است. «(۲)» ۲- تخم مرغ و سایر پرندگان حلال گوشت، حلال و تخم پرندگان حرام گوشت حرام است. «(۳)» ۳- ملخ از پرندگان است و حلال گوشت می باشد. «(۴)» آبزبان ۱- از حیوانات دریایی، تنها ماهی پولک دار و برخی از پرندگان دریایی حلال گوشت است.

۲- میگو که همان ملخ دریایی و از پرندگان است، حلال گوشت می باشد. «(۵)» چند مسأله:

۱- خوردن گل حرام است. «(۶)»

۱- گلپایگانی احتیاط واجب آن است که از خوردن گوشت هدهد خودداری نمایند. مسأله ۲۶۳۳

۲- توضیح المسائل، م ۲۶۲۴.

۳- تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۱۵۸، م ۱۲.

۴- توضیح المسائل، م ۲۶۲۲.

۵- تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۱۵۵، م ۱.

۶- تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۱۶۴، م ۷.

ص: ۲۰۱

۲- خوردن کمی از تربت سیدالشهدا (ع) برای شفا یافتن از بیماری اشکال ندارد. «(۱)» ۳- خوردن و آشامیدن چیز نجس حرام است. «(۲)» ۴- خوردن چیزی که برای انسان ضرر دارد حرام است، «(۳)» مثلاً خوردن غذای چرب برای مریضی که غذای چرب برایش ضرر دارد حرام است. «(۴)» ۵- خوردن تخم چهارپایان حلال گوشت حرام است. «(۵)» ۶- نوشیدن شراب و هر مایع مست کننده دیگر حرام است. «(۶)» ۷- بر هر مسلمانی واجب است مسلمان دیگری را که نزدیک است از گرسنگی یا تشنگی بمیرد، نان و آب داده و از مرگ نجات دهد. «(۷)»

آداب غذا خوردن

- ۱- دستها را قبل از غذا و پس از آن بشوید.
- ۲- در اول غذا «بسم الله» و در پایان، «الحمد لله» بگویید.
- ۳- با دست راست غذا بخورد.

- ۱- توضیح المسائل، م ۲۶۲۸.
- ۲- توضیح المسائل، م ۱۴۱.
- ۳- خوئی خوردن چیزی که سبب مرگ می شود یا برای انسان ضرر کلی دارد حرام است. مسأله ۲۶۳۹.
- ۴- توضیح المسائل، م ۲۶۳۰.
- ۵- توضیح المسائل، م ۲۶۲۶.
- ۶- توضیح المسائل، م ۱۱۱، ۲۶۳۲.
- ۷- توضیح المسائل، م ۲۶۳۵.

ص: ۲۰۲

- ۴- لقمه را کوچک بردارد.
- ۵- غذا را خوب بجود.
- ۶- میوه را پیش از خوردن با آب بشوید.
- ۷- اگر چند نفر سر سفره نشسته‌اند، هر کسی از غذای جلوی خودش بخورد.
- ۸- میزبان پیش از همه شروع به غذا خوردن کند و بعد از همه دست بکشد. «(۱)» مکروهات ۱- در حال سیری غذا خوردن.
 - ۲- پرخوری (زیاد غذا خوردن).
 - ۳- نگاه کردن به صورت دیگران هنگام غذا خوردن.
 - ۴- خوردن غذای داغ.
 - ۵- فوت کردن به غذایی که می‌خورد.
 - ۶- پاره کردن نان با کارد.
 - ۷- گذاشتن نان زیر ظرف غذا.
 - ۸- دور انداختن میوه، پیش از آنکه کاملاً آن را بخورد. «(۲)»

۱- توضیح المسائل، م ۲۶۳۶.

۲- توضیح المسائل، م ۲۶۳۷.

ص: ۲۰۳

آداب آب نوشیدن

مستحبات:

- ۱- در روز، ایستاده آب بخورد.
- ۲- پیش از آشامیدن آب «بِسْمِ اللَّهِ» و بعد از آن «الْحَمْدُ لِلَّهِ» بگوید.
- ۳- به سه نفس آب بیاشامد.
- ۴- پس از آشامیدن آب، حضرت امام حسین - علیه السلام - و خاندان و یاران او را یاد و قاتلان ایشان را لعن کند. «(۱)» مکروهات
 - ۱- زیاد آشامیدن.
 - ۲- آشامیدن آب بعد از غذای چرب.
 - ۳- با دست چپ آب نوشیدن.
 - ۴- در شب، ایستاده آب نوشیدن. «(۲)»

۱- توضیح المسائل، م ۲۶۳۸.

۲- . توضیح المسائل، م ۲۶۳۹.

ص: ۲۰۴

نگاه به دیگران

۱- بجز زن و شوهر، نگاه کردن هر فرد انسانی به فرد دیگر، اگر برای لذت بردن باشد حرام است، خواه همجنس باشد مانند نگاه مرد به مرد دیگر، و یا غیر همجنس مانند نگاه مرد به زن، و خواه از محارم باشد و یا غیر محارم و به هر جای بدن باشد همین حکم را دارد. «(۱)» ۲- نگاه کردن مرد «(۲)» به بدن زن اگر برای لذت بردن نباشد احکام خاصی دارد که اکنون به بیان آنها می‌پردازیم:

۱- به عورت حرام.

۱- مَحْرَم ۲- به غیر عورت جایز.

نگاه مرد به زن ۱- به صورت و دستها تا مچ جایز «(۳)» ۲- نامحرم ۲- به سایر اعضای بدن حرام. «(۴)»

۱- تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۲۴۳، م ۱۵ تا ۱۹.

۲- احکامی که برای مردان آورده می‌شود برای پسرها هم همان است و احکامی که برای بانوان آورده می‌شود، دخترها هم همان حکم را دارند.

۳- گلپایگانی نگاه کردن به صورت و دستها هم حرام است. خوئی احتیاط واجب آن است که به صورت و دستها هم نگاه نکنند. مسأله ۲۴۴۲.

۴- همان مدرک - استفتاء. توضیح المسائل، م ۲۴۳۳.

ص: ۲۰۵

احکام مسجد، قرآن

اشاره

- این کارها در رابطه با مسجد، حرام است:
- * زینت کردن مسجد با طلا. «(۱)» * فروش مسجد، هر چند خراب شده باشد.
 - * نجس کردن مسجد، و چنانچه نجس شود باید فوراً تطهیر کنند.
 - * بردن خاک و ریگ از مسجد، مگر خاکهای زیادی.
- این کارها در رابطه با مسجد، مستحب است:
- * زودتر از همه به مسجد رفتن و دیرتر از همه از مسجد بیرون آمدن.
 - * چراغ مسجد را روشن کردن.
 - * تمیز کردن مسجد.
 - * هنگام وارد شدن، ابتدا پای راست را داخل مسجد گذاشتن.
 - * هنگام بیرون آمدن از مسجد اول پای چپ را بیرون گذاشتن.

۱- گلپایگانی بنابر احتیاط واجب تزئین نکنند. خوئی احتیاط مستحب است. حاشیه العروة الوثقی.

ص: ۲۰۶

- * خواندن دو رکعت نماز مستحبی تَحِيَّتِ مسجد.
- * خوشبو کردن خود و پوشیدن بهترین لباسهای خود برای رفتن به مسجد.
- این کارها در رابطه با مسجد، مکروه است:
- * گلدسته‌ها را بیش از پشت بام مسجد بالا بردن.
- * عبور از مسجد، به عنوان محل عبور؛ بدون آنکه در آنجا نماز بخواند.
- * انداختن آب دهان و بینی در مسجد.
- * خوابیدن در مسجد، مگر در حال ناچاری.
- * فریاد زدن در مسجد و صدا را بلند کردن مگر برای اذان.
- * خرید و فروش، در مسجد.
- * سخن گفتن از امور دنیا.
- * رفتن به مسجد، برای کسی که سیر یا پیاز خورده و بوی دهانش مردم را آزار می‌دهد. «(۱)»

احکام قرآن

- ۱- قرآن همیشه باید پاک و تمیز باشد و نجس کردن خط و ورق قرآن، حرام است، و اگر نجس شود باید فوراً آن را آب بکشند.
- ۲- «(۲)» اگر جلد قرآن نجس شود و بی‌احترامی به قرآن باشد باید آن

۱- العروۃ الوثقی، ج ۱، ص ۴۵۵ و ۴۵۶.

۲- توضیح المسائل، م ۱۳۵.

ص: ۲۰۷

را آب بکشند. «(۱)»

لمس کردن خطوط قرآن

۱- رساندن جایی از بدن به نوشته قرآن، برای کسی که وضو ندارد حرام است. «(۲)» ۲- در تمام این موارد لمس کردن خطوط قرآن بدون وضو حرام است:

* در نوشته قرآنی فرقی بین آیات و کلمات بلکه حروف و حتی حرکات آن نیست.

* در چیزی که قرآن بر آن نوشته شده است، بین کاغذ و زمین و دیوار و پارچه، فرقی نیست.

* در نوشته قرآنی فرقی نیست که با قلم نوشته شده باشد یا چاپ یا گچ و یا چیز دیگر. «(۳)» * اگر نوشته قرآنی در قرآن هم نباشد، لمس کردن آن حرام است. پس اگر آیه‌ای از قرآن در کتاب دیگری نوشته شده باشد، بلکه اگر کلمه‌ای از آن در کاغذی باشد، یا نصف کلمه‌ای از آن از برگ قرآن یا کتاب دیگری بریده شده باشد، باز هم لمس آن بدون وضو حرام است.

۳- موارد زیر، لمس نوشته قرآن به حساب نمی‌آید و حرام نمی‌باشد:

* لمس آن از پشت شیشه، یا پلاستیک.

۱- توضیح المسائل، م ۱۳۶.

۲- توضیح المسائل، م ۳۱۷.

۳- العروة الوثقی، ج ۱، ص ۱۹۱-۱۹۰.

ص: ۲۰۸

* لمس ورق قرآن و جلد آن و اطراف نوشته‌ها (گرچه مکروه است).

* ترجمه قرآن، به هر لغتی باشد، مگر اسم خداوند که به هر لغتی باشد، لمس آن برای کسی که وضو ندارد حرام است، مانند کلمه «خدا». [\(۱\)](#) ۴- کلماتی که مشترک بین قرآن و غیر قرآن است مانند «مؤمن»، «الذین» اگر نویسنده به قصد قرآن نوشته باشد لمس

آن بدون وضو حرام است. [\(۲\)](#) ۵- لمس خطوط قرآن بر انسان جنب هم حرام است.

۶- انسان جنب نباید سوره‌های سجده‌دار قرآن را بخواند، (تفصیل این مسأله در صفحه ۵۵ گذشت). [\(۳\)](#) ۷- برای جنب، نسبت به قرآن، این کارها مکروه است:

* خواندن بیش از هفت آیه از سوره‌هایی که سجده واجب ندارد.

* رساندن جایی از بدن به جلد و حاشیه و بین خطهای قرآن.

* همراه داشتن قرآن.

۸- برای همراه داشتن قرآن و خواندن و نوشتن آن و لمس حاشیه قرآن وضو گرفتن مستحب است. [\(۴\)](#)

۱- العروة الوثقی، ج ۱، ص ۱۸۹-۱۹۰.

۲- العروة الوثقی، ج ۱، ص ۱۹۰.

۳- توضیح المسائل، م ۳۵۵.

۴- توضیح المسائل، م ۳۲۲.

ص: ۲۰۹

احکام سلام کردن

۱- سلام کردن به دیگران مستحب، ولی جواب آن واجب است. «(۱)» ۲- سلام کردن به کسی که در حال خواندن نماز می باشد، مکروه است. «(۲)» ۳- اگر کسی به نماز گزار سلام کند، باید پاسخ او را بدهد، ولی در جواب باید کلمه «علیکم» را مقدم بدارد؛ یعنی بگوید: «علیک السلام» یا «علیکم السلام». «(۳)» «(۴)» ۴- کسی که نماز می خواند، جایز نیست به دیگران سلام کند. «(۵)» ۵- سلام را باید فوراً جواب داد و اگر عمداً تأخیر بیندازد گناه کرده است. «(۶)» ۶- اگر دو نفر، همزمان به یکدیگر سلام کنند، بر هر یک واجب است که جواب سلام آن دیگری را بدهد. «(۷)» ۷- سلام کردن به کافر مکروه است، و اگر او به مسلمانی سلام کند، احتیاط واجب آن است که در جواب بگوید: «علیک» و یا فقط

۱- العروۃ الوثقی، ج ۱، ص ۷۱۵، م ۳۰.

۲- همان مدرک، م ۲۹.

۳- همان مدرک، ص ۷۱۱، م ۱۷.

۴- سایر مراجع باید همانگونه که سلام کرده، پاسخ دهد یعنی اگر گفته است «سلام علیک»، او هم در جواب بگوید: «سلام علیک» حاشیه العروۃ الوثقی.

۵- همان مدرک، م ۱۵.

۶- همان مدرک، ص ۵۵۷، م ۲۵.

۷- همان مدرک، ص ۷۱۶، م ۳۶.

ص: ۲۱۰

بگوید: «سلام». [\(۱\)](#) آداب سلام کردن

۱- مستحب است:

* سواره به پیاده.

* و ایستاده به نشسته.

* و گروه اندک به گروه زیاد.

* و کوچک به بزرگ سلام کند. [\(۲\)](#) ۲- مستحب است، در غیر حال نماز، جواب سلام را بهتر از آن بدهد، پس اگر کسیبگوید: «سلام علیکم» مستحب است در جوابش بگوید «سلام علیکم ورحمة الله». [\(۳\)](#) ۳- سلام کردن مرد به زن، مکروه استمخصوصاً به زن جوان. [\(۴\)](#)

۱- همان مدرک، م ۳۳.

۲- همان مدرک- م ۳۳.

۳- همان مدرک، ص ۷۱۷، م ۳۸.

۴- العروة الوثقی، ج ۲، ص ۸۰۴، م ۴۱.

ص: ۲۱۱

احکام برخی از گناهان

اشاره

غَصَب [\(۱\)](#) غصب آن است که انسان، به ناحق و از روی ظلم و ستم، بر اموال دیگران یا حقوق آنان مسلط شود. غصب از گناهان بزرگ است و انجام دهنده آن در قیامت به عذاب سخت گرفتار می شود.

انواع غصب

شخصی؛ مانند سرقت یا از بین بردن اموال کسی.

* اموال عمومی؛ مانند از بین بردن لوازم اداره، نپرداختن خمس و زکات.

اقسام غصب شخصی؛ مانند نماز خواندن در محلی که دیگری در * حقوق مسجد برای خود گرفته است.

عمومی؛ مانند جلوگیری از استفاده مردم از مسجد یا پل و خیابان و سدّ معبر. [\(۲\)](#)

۱- مسائلی که از تحریرالوسیله و استفتائات، آورده شده مطابق با فتاوی حضرت امام خمینی ره می باشد.

۲- تحریرالوسیله، ج ۲، ص ۱۷۳، م ۱.

ص: ۲۱۲

احکام غصب

۱- تمام اقسام غصب حرام است و از گناهان بزرگ به شمار می‌رود. «(۱)» ۲- اگر انسان چیزی را غصب کند، علاوه بر آنکه کار حرامی کرده است باید آن را به صاحبش برگرداند و اگر آن چیز از بین برود، باید عوض آن را به او بدهد. «(۲)» ۳- اگر چیزی را که غصب کرده، خراب کند، باید آن را با مزد ساختنش به‌صاحب آن بدهد، و اگر پس از ساخت مجدّد قیمتش از اولش کمتر شود، باید تفاوت قیمت آن را هم بدهد. «(۳)» ۴- اگر چیزی را که غصب کرده، تغییری در آن داده که از اولش بهتر شده باشد؛ مثل اینکه دوچرخه را تعمیر کرده، اگر صاحب مال بگوید، آن را به همین صورت بده، باید به او بدهد، و نمی‌تواند برای زحمتی که کشیده مزد بگیرد، و حق ندارد آن را تغییر دهد که مثل اولش بشود. «(۴)»

۱- همان مدرک.

۲- همان مدرک، م ۳.

۳- توضیح المسائل، م ۲۵۵۳.

۴- توضیح المسائل، م ۲۵۵۴.

ص: ۲۱۳

دروغ گفتن

۱- دروغ گفتن از کارهای حرام و از گناهان بزرگ است. «(۱)» ۲- اگر امر بسیار مهمی در پیش باشد، مثل کشته شدن یک فرد و یا بهم خوردن نظام خانواده، گفتن دروغی که از آن جلوگیری کند، اشکال ندارد. «(۲)»

غیبت

تعریف غیبت اگر صفتی ناروا در شخصی باشد، یا کاری انجام داده باشد، که خلاف است و دیگران از آن بی‌اطلاعند و دوست ندارد کسی آن را برای دیگران بازگو کند، بازگو کردن آن پشت سر او پیش دیگران، «غیبت» است. «(۳)» احکام غیبت

۱- غیبت، هم برای گوینده و هم برای شنونده حرام است. «(۴)» ۲- اگر کسی، از شخصی غیبت کرده، باید از آن گناه توبه کند، و

۱- استفتاءات، ج ۲، ص ۶۱۶، س ۴.

۲- همان مدرک - سؤال ۱.

۳- استفتاءات، ج ۲، ص ۶۱۸، س ۹.

۴- همان مدرک.

ص: ۲۱۴

لازم نیست به او بگوید. «(۱)» ۳- اگر شخصی نماز نمی‌خواند ولی این گناه خود را آشکار نمی‌کند، غیبت او جایز نیست [گرچه باید او را امر به معروف کرد]. «(۲)»

قسم خوردن

۱- اگر کسی به یکی از اسامی خداوند عالم؛ مانند «خدا» و «الله» قسم بخورد که کاری را انجام دهد، یا ترک کند، مثلاً سوگند بخورد که روزه بگیرد یا سیگار نکشد، واجب است به آن عمل کند. «(۳)» ۲- اگر عمداً به سوگندی که خورده است عمل نکند، باید کفاره بدهد و کفاره آن یکی از این سه چیز است:

* آزاد کردن یک برده.

* سیر کردن ده فقیر.

* پوشاندن ده فقیر.

و اگر هیچکدام از اینها را نتواند انجام دهد، باید سه روز روزه بگیرد. «(۴)» «(۵)» ۳- کسی که قسم می‌خورد، اگر حرف او راست باشد، قسم

۱- همان مدرک، ص ۶۲۰، س ۱۵ و ۱۶.

۲- همان مدرک، س ۱۸.

۳- توضیح المسائل، م ۲۶۷۰ و ۲۶۷۱.

۴- همان مدرک.

۵- گلیایگانی و باید سه روز روزه، پی‌درپی باشد. مسأله ۲۶۷۹.

ص: ۲۱۵

خوردن او مکروه است و اگر دروغ باشد، حرام و از گناهان بزرگ است. «(۱)»

وصیت، زیارت

اشاره

وصیت

یکی از مسائلی که قبل از سفر عمل به آن مستحب می‌باشد وصیت است، بنابراین جهت آشنایی شما زائران عزیز، برخی از مسائل وصیت، در این قسمت آورده می‌شود.

تعریف وصیت

وصیت آن است که انسان سفارش کند بعد از مرگش برای او کاری انجام دهند، یا بگوید بعد از مرگش چیزی از اموال او برای کسی باشد، یا برای فرزندان خود قیم (سرپرست) مشخص کند. «(۲)»

چگونگی وصیت

- * با گفتار؛ یعنی وصیت خود را بگوید.
- * با نوشته‌ای که مقصود وصیت کننده را برساند.

۱- توضیح المسائل، م ۲۶۷۵.

۲- توضیح المسائل، م ۲۶۹۴.

ص: ۲۱۶

* با اشاره‌ای که مقصود را بفهماند. «(۱)»

کسی که انسان به او وصیت می‌کند «وصی» نام دارد.

وصی باید مسلمان، عاقل، بالغ و مورد اطمینان باشد، بنابر این انسان نمی‌تواند فرزند غیر بالغ خود و یا کسی را که به او اطمینان ندارد، وصی خود قرار دهد. «(۲)» «(۳)»

متن وصیتنامه

آنچه باید بر آنها وصیت کرد بدین شرح است:

- ۱- نماز و روزه‌های قضا شده (در صورتی که خودش نتواند آنها را بجا آورد) و چنانچه پسر بزرگ داد که پس از مرگ بر وی واجب می‌شود، باید به او اطلاع دهد.
- ۲- خمس و زکات و سایر بدهکاریها (در صورتی که نمی‌تواند بپردازد) چنانچه از خودش مال دارد و یا احتمال می‌دهد که کسی آنها را پرداخت می‌کند.
- ۳- اگر حج بر او واجب شده و نتواند آنرا بجا آورد.
- ۴- اگر فرزندان نیاز به سرپرست دارند که بدون سرپرست اموالشان از بین می‌رود یا خودشان ضایع می‌شوند، باید برای آنها قیام

۱- توضیح المسائل، م ۲۶۹۵ و ۲۶۹۶.

۲- توضیح المسائل، م ۲۷۰۴.

۳- خوئی وصی باید عاقل باشد و احتیاط آن است که بالغ نیز باشد و لازم است وصی مسلمان، مسلمان باشد و در اموری که راجع به شخص وصیت کننده نیست لازم است مورد اطمینان باشد.

ص: ۲۱۷

امینی قرار دهد. «(۱)»

وصیت مالی

وصیتی که انسان نسبت به اموالش دارد؛ یعنی مصرفی را برای آن مشخص کرده و یا گفته است که به کسی بدهند، چنانچه بیش از ۱۳ کل اموالش نباشد باید مطابق وصیت عمل کنند و اگر بیش از ۱۳ اموال وی باشد، وصیت او در بیش از ثلث در صورتی صحیح است که ورثه او، حرفی بزنند یا کاری کنند که معلوم شود عملی شدن وصیت را اجازه داده‌اند و تنها راضی بودن آنها کافی نیست. و اگر بعد از مردن او هم اجازه بدهند صحیح است. «(۲)» «(۳)»

آداب زیارت

زیارت اولیای خدا و بزرگان دین را آدابی است که مراعات آنها ثواب زیارت را افزون کرده و سبب تأثیر بیشتر آن، بر شخص زائر می‌گردد. اکنون با برخی از آنها آشنا می‌شویم: «(۴)»

۱- مستحب است انسان قبل از مشرف شدن به حرم، غسل کند.

۱- توضیح المسائل، م ۲۷۰۰ تا ۲۷۰۳.

۲- توضیح المسائل، م ۲۷۲۱.

۳- خوئی اگر بعضی از ورثه اجازه دهند و بعضی رد کنند، تنها نسبت به سهم آنهایی که اجازه داده‌اند صحیح است.

۴- این بخش، از کتاب شریف مفاتیح الجنان آورده شده است.

ص: ۲۱۸

- ۲- برای تشریف به حرم پاکیزه‌ترین لباسها را بپوشد و خود را خوشبو کند. (بجز در حرم امام حسین (ع) که خوشبو کردن خود مستحب نیست)
- ۳- مستحب است با وضو به حرم مشرف شود.
- ۴- هنگام تشریف به حرم گامها را کوتاه بردارد و باوقار و آرامی حرکت کند.
- ۵- در راه به ذکر الهی مشغول باشد.
- ۶- هنگام ورود به حرم اذن دخول بخواند.
- ۷- با پای راست وارد حرم شود.
- ۸- هنگام دیدن قبر تکبیر بگوید.
- ۹- اگر مزاحم دیگران نیست، به ضریح حضرت نزدیک شود، بطوری که بتواند خود را به آن بچسباند.
- ۱۰- زیارت‌هایی که از ائمه اطهار- علیهم السلام- رسیده است بخواند؛ از جمله زیارت جامعه.
- ۱۱- هنگام خواندن زیارت رو به قبله بایستد.
- ۱۲- پس از خواندن زیارت، ابتدا، گونه راست و سپس گونه چپ را بر ضریح بگذارد و دعا بخواند.
- ۱۳- پس از زیارت دو رکعت نماز زیارت بخواند.
- ۱۴- پس از نماز برای خود و دیگران دعا کند؛ بویژه دعا برای ستمدیدگان و علیه ستمگران.
- ۱۵- از گناهان خود توبه و استغفار کند.

ص: ۲۱۹

۱۶- و نیز خواندن قرآن و هدیه کردن آن بهصاحب مزار مستحب است بویژه سوره قدر. سجده کردن برایصاحب قبر جایز نیست، ولی اگر سجده شکر الهی باشد اشکال ندارد. «(۱)»

یادآوری

آنچه در این کتاب آمده است، تمام مسائل احکام نیست، بلکه بسیاری از قسمتهای احکام را که در درجه اول نیاز زائران عزیز نبوده، در این کتاب نیاوردیم، ولی افراد علاقه‌مند می‌توانند برای آشنایی بیشتر به مسائل شرعی، به رساله توضیح المسائل یا کتابهای دیگر فقهی مراجعه کنند.

والحمد لله اولاً و آخراً

۱- توضیح المسائل، م ۱۰۹۰.